

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

YIL/YEAR: 4 SAYI/ISSUE: 14 GÜZ/FALL 2017 ISSN: 2148-7537

MAKALELER / ARTICLES

EZGİ ÇAKIR

*16 Nisan Referandum Sürecinde Başkanlık Sistemi
Tartışmalarının Türk Basınına Yansımaları*

*Reflection of the Presidential System Discussions
During April 16 Referendum in Turkish Press*

SÜLEYMAN DÖNMEZ / MEHMET ALİ ÇELİK

*Tek Taraflı Birliktelik (Kommensalizm), Karşılıklı Fayda
Birlikteliği (Mutualizm) ve Asalaklık (Parazitizm)
Üçgeninde İnsan-Doğa İlişkileri*

*Human-Nature Relationships within the Triangle of
Commensalism, Mutualism and Parasitism*

YASEMİN KILINÇARSLAN

*Geleneksel Japon Kabuki Dans Tiyatrosunun
Aykırı Bedenleri “Onnagatalar”*

*Traversal Bodies of Traditional Japanese
Kabuki Dance Theatre “Onnagatas”*

SELFİYE ÖZKAN

*Siyasal Reklamlarda Kültürel Unsurların İşlenmesi:
AK Parti 2017 Referandum Reklam Filmi Üzerine
Göstergebilimsel Bir Çözümleme*

*Processing Cultural Elements in Political Advertisements:
A Semiological Analysis on the AK Party 2017 Referendum Film*

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

JOURNAL OF SCIENCE, CULTURE, ART AND THOUGHT

Hakkında

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi üç ayda bir elektronik olarak yayımlanan erişime açık hakemli bir dergidir. Bahar, Yaz, Güz ve Kış sayıları Nisan, Temmuz, Ekim ve Ocak aylarında yayımlanır.

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi çok alanlı bir dergidir. Çevre, edebiyat, eğitim, etik, felsefe, hukuk, iktisat, iletişim, işletme, sanat, siyaset, şehir, tarih, toplum, uluslararası ilişkiler, yönetim ve yöntem bilim alanlarında insana dair, özgün bakış açısına sahip akademik araştırmaya, inceleme ve çalışmalara yer verir. Dergiye gönderilen yazılar yayın kurulunun ön değerlendirmesinden sonra, anonim en az iki hakem tarafından incelenir.

İNSAN&İNSAN Dergisi Infobase Index, Citefactor, Scientific Indexing Services (SIS), Google Scholar Index ve Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır. Dergimizde yayınlanan makaleler Dergipark Akademik altyapısında dijital olarak arşivlenmektedir.

About

İNSAN&İNSAN Journal of Science, Culture, Art and Thought is an open access double peer reviewed journal which is published quarterly. The spring, summer, fall and winter issues are published in April, July, October and January respectively.

İNSAN&İNSAN Journal of Science, Culture, Art and Thought is a multidisciplinary journal. It includes academic researches, investigations and studies with a unique, human-related viewpoint on environment, literature, education, ethics, philosophy, law, economics, management, communications, art, politics, city, history, society, international relations, administration and methodology.

The papers sent to the journal are reviewed by two anonymous referees minimum after the preliminary evaluation of the editorial board.

İNSAN&İNSAN is indexed by Infobase Index, Citefactor, Scientific Indexing Services (SIS), Google Scholar Index and Turkish Education Index. The articles published in the Journal are archived digitally in the Dergipark Akademik infrastructure.

İNSAN&İNSAN, Yıl/Year: 4 Sayı/Issue: 14 Güz/Fall 2017

ISSN : 2148-7537

Elektronik Yayın Adresi : www.insanveinsan.org

Sahibi / Publisher:

Okur Yazar Derneği, Ayvansaray m. Yeni Usul s. no: 2. 34085 Fatih İstanbul Türkiye

İletişim / Contact: bilgi@insanveinsan.org

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. H. Emre Bağce

Prof. Dr. Yüksel Dede

Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal

Doç. Dr. Ebubekir Ayan

Doç. Dr. Fatih Demir

Doç. Dr. Abdullah Özkan

Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay

Baş Editör / Editor in Chief

Doç. Dr. Fatih Demir

Editörler / Editors

Arş. Gör. Ali Minarlı

Arş. Gör. Mehmet Büyükafşar

Buşra Erimli

Halil Emre Deniz

E-posta: editor@insanveinsan.org

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ayşen Akkor Gül
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Bünyamin Bacak
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. H. Emre Bağçe
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Yüksel Dede
Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Adem Doğan
Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Can Erbil
Boston College

Prof. Dr. Ayhan Gençler
Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Muhsin Halis
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Esra Hatipoğlu
Nişantaşı Üniversitesi

Prof. Dr. Metin Işık
Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Özer Kanburoğlu
İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Nesrin Kula Demir
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Sadık Öncül
Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Birsen Örs
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Barış Özdal
Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Seçkin Özmen
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Kemalettin Şahin
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal
Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Şimşek
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Turgay Uzun
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Prof. Dr. Ergün Yolcu
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Banu Akdenizli
Northwestern Üniversitesi

Doç. Dr. Emre Ateş
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Artun Avcı
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Ebubekir Ayan
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Kaya Bayraktar
Yalova Üniversitesi

Doç. Dr. Güven Büyükbaykal
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih Demir
Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. Barış Doster
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Filiz Erdemir Göze
Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Uğur Gündüz
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Gülcan Işık
Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Tolga Kara
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Kutay Karaca
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan Karlı
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Hikmet Kırık
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Selçuk Koç
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Burcu Kümbül Güler
Dokuz Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut Masca
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Doç. Dr. Ülkü Ayşe Oğuzhan Börekci
Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan
Marmara Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Doç. Dr. Abdullah Özkan
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Hilmi Özkaya
Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. İrfan Paçacı
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Veli Polat
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan Samur
Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Şükrü Sim
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Lütfi Sunar
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Rıdvan Şentürk
İstanbul Ticaret Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Şirin
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Soyalp Tamçelik
Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah Taşkesen
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Coşkun Taştan
Polis Akademisi

Doç. Dr. Yıldırım Torun
Yalova Üniversitesi

Doç. Dr. İnci Yakut
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Sinem Yıldırım alp
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Yılmaz
Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Sayım Yorgun
İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Salih Akkanat
Gümüşhane Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Göksel Aymaz
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Edip Asaf Bekaroğlu
İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Budak
Kocaeli Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Çalık
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Nilgün Çelebi Yıldız
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Adem Çelik
Kafkas Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Elif Demoğlu
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Anıl Ertok Atmaca
Karabük Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zühal Fidan
Aksaray Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Bilge Gürsoy
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Bülent Kabaş
Sakarya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Berna Karagözoğlu
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Atahan Birol Kartal
Beykent Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Nazım Kartal
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yasin Keleş
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz
Sakarya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Koncavar
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul Korkmaz
Aksaray Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yalçın Lüleci
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Haldun Narmanlıoğlu
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Otrar
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Seçil Özay
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali Özcan
Gümüşhane Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Armağan Öztürk
Artvin Çoruh Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Yrd. Doç. Dr. Doğa Başar Sarıipek
Kocaeli Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mert Sunar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay
Yalova Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Feryade Tokan Şenol
Yeditepe Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Fatma Yurttaş Özcan
Sakarya Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Esra Cizmeci
Yalova Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Yusuf Ziya Gökçek
Marmara Üniversitesi

Dr. Aysel Ay
Marmara Üniversitesi

Dr. Hakkı Cenk Erkin
Kocaeli Üniversitesi

Dr. Abdullah Köktürk
Piri Reis Üniversitesi

Dr. Alparslan Nas
Marmara Üniversitesi

Dr. Erdiç Gülbaş
Dr. Ahmet Tetik

İNSAN&İNSAN, Yıl/Year: 4 Sayı/Issue: 14 Güz/Fall 2017

Bu Sayının Hakemleri / Referees of this issue

Prof. Dr. Nesrin Kula Demir
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Birsan Örs
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan Karlı
Kocaeli Üniversitesi

Doç Dr. Abdullah Özkan
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Yılmaz
Kocaeli Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Göksel Aymaz
Marmara Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zühal Fidan
Aksaray Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali Özcan
Gümüşhane Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Feryade Tokan Şenol
Yeditepe Üniversitesi

Dr. Aysel Ay
Marmara Üniversitesi

Dr. Yusuf Ziya Gökçek
Marmara Üniversitesi

Dr. Alparslan Nas
Marmara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER
ARTICLES

EZGİ ÇAKIR

*16 Nisan Referandum Sürecinde Başkanlık Sistemi
Tartışmalarının Türk Basınına Yansımaları*
*Reflection of the Presidential System Discussions
During April 16 Referendum in Turkish Press*

273

SÜLEYMAN DÖNMEZ / MEHMET ALİ ÇELİK

*Tek Taraflı Birliktelik (Kommensalizm), Karşılıklı Fayda
Birlikteliği (Mutualizm) ve Asalaklık (Parazitizm)*
Üçgeninde İnsan-Doğa İlişkileri
*Human-Nature Relationships within the Triangle of
Commensalism, Mutualism and Parasitism*

301

YASEMİN KILINÇARSLAN

*Geleneksel Japon Kabuki Dans Tiyatrosunun
Aykırı Bedenleri “Onnagatalar”*
*Traversal Bodies of Traditional Japanese
Kabuki Dance Theatre “Onnagatas”*

314

SELFİYE ÖZKAN

*Siyasal Reklamlarda Kültürel Unsurların İşlenmesi:
AK Parti 2017 Referandum Reklam Filmi Üzerine*
Göstergebilimsel Bir Çözümleme
*Processing Cultural Elements in Political
Advertisements: A Semiological Analysis on
the AK Party 2017 Referendum Film*

335

YAZIM KURALLARI / PUBLICATION RULES / 352

16 Nisan Referandum Sürecinde Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Türk Basınına Yansımaları

EZGİ ÇAKIR*
ezgcakir@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6910-3417

Öz: Türkiye'nin siyasal tarihine bakıldığında Özal ile başlayan, Demirel ile devam eden alternatif hükümet sistemi tartışmaları siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamalarla medya gündeminde yerini aldığı görülmektedir. Son olarak Ak Parti Hükümeti döneminde yoğun bir şekilde sürdürülen bu tartışmalarla birlikte 16 Nisan Referandumu'na gidilmiştir. Özellikle başkanlık sistemi gündeminin yaratılmasında haber aktörleri olarak siyasi liderlerin oldukça büyük etkiye sahip oldukları, bununla beraber medya kuruluşlarının haberlerinde benimsemiş oldukları ideolojik yayın çizgisi doğrultusunda haber aktörlerine daha kısıtlı ya da kapsamlı, olumlu ya da olumsuz yer verildiği varsayılmaktadır. Bu kapsamda, gündem belirleme kuramı temelinde 16 Nisan referandumu öncesi, 11 Ekim 2016 -10 Aralık 2016 tarihleri arasında geçen süreçte başkanlık sistemi tartışmalarının Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin vitrin sayfalarına yansımaları nicel ve nitel değerlendirmeyi barındıran içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başkanlık sistemi, Gündem belirleme, Referandum.

Giriş

Bireylerin dünyasını tasarlama olanağına sahip olan medyanın gündeminde herhangi bir konunun diğer konulardan sıyrılarak gündemin ilk sıralarına yerleşmesinde etkili olan unsurun ne olduğu sorusu uzun yıllar yapılan akademik çalışmalara konu oluşturmuştur.

1960'lı yıllara kadar W. Lippmann, N. Long, K. Lang ve G. Lang, B. Cohen gibi gündem belirleme üzerine yapılan pek çok araştırmada öncü isimler ortaya çıksa da belli bir paradigmanın ortaya çıkışı ancak 1970'li yıllarda sağlanabilmiştir. Gündem belirleme üzerine ilk sistematik çalışma 1972 yılında McCombs ve Shaw tarafından yapılmıştır. Fakat yapılan çalışmada gündemin kim tarafından belirlendiği sorusu tatmin edici şekilde yanıtlanamamıştır. Gündem belirlemenin kitle iletişim araçları tarafından mı, toplumdaki bireylerin ve onların ihtiyaçları tarafından mı, yoksa kitle iletişim araçlarına kaynak olan kurumsallaşmış seçkinler tarafından mı başlatıldığını ortaya koyma konusunda belirsizliklerin yaşandığı görülmektedir.

* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Doktora Programı Öğrencisi.

Türkiye’de ideal yönetim sistemi arayışı yıllar boyunca süregelen tartışmalara neden olmuştur. Ülkemizde zaman zaman yaşanan siyasi kriz dönemlerinde siyasetçilerin demeçlerinde yeniden alevlenen bu tartışmalar sadece vatandaşların değil aynı zamanda akademisyenlerin, iş adamlarının ve medya kuruluşlarının gündeminde uzun süre yerini muhafaza etmiştir. Yapılan tartışmalarda yürütme erkinin gücünü sınırlayan istikrarsızlığa karşı kuvvetler ayrılığı mekanizmasının temel bağlamından ayrılarak yürütme erkinin daha ön planda olması gerektiği savunulmaktadır.

Yaklaşık on dört yıldır sistem değişikliği özel olarak da başkanlık sistemi üzerinden yapılan bu tartışmalar siyasal gündemde, medya gündeminde medya aracılığıyla da kamu gündeminde en fazla konuşulan konuların arasında yer aldığı görülmektedir. Başkanlık sistemi tartışmalarının son dönemdeki mimarı ise Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmuştur. Devlet Bahçeli, parti grup toplantısında sistem değişikliğine dair yapmış olduğu açıklamasıyla bir uzlaşma pencesi açarak sisteme geçiş sürecinin adımlarının atılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada, gündem belirleme kuramı temelinde başkanlık sistemi tartışmalarının günümüzde siyasi liderlerinin açıklamalarında daha sık belirgin hale gelmesiyle birlikte ülkemizdeki ulusal yazılı basın tarafından nasıl ele alındığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Böyle bir çözümlemenin yapılması var olan politik ortamda yer alan başkanlık sistemi tartışmalarının medya üzerinden araçsallaştırılışına ışık tutarak, politik tartışmanın gazetelerde nasıl yansıtıldığı, hangi kavramlar üzerinden tanımlandığının ortaya koyacaktır. Herhangi bir konunun medya gündeminde diğer olaylardan sıyrılarak üst sıralara yerleştirilmesinde siyasi figürlerin ya da parti örgütlerinin ne derecede etkili olduğu; haber aktörü olarak siyasi liderlerin tek başına toplumdaki herhangi bir problemi dile getirerek o sorunu medya gündemine yerleştirip yerleştirmede ölçümlemek araştırmancının hedefleri arasında yer almaktadır.

Araştırmanın başlangıç tarihi MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin parti grup toplantısında yapmış olduğu konuşmanın ardından tartışmaların hız kazandığı 11 Ekim 2016 olmuştur. MHP ile Ak Parti’nin (AKP) aralarında sağlamış olduğu muhtabakat sonucu Anayasa değişikliği teklifinin 10 Aralık 2016 tarihinde TBMM’ye sunulması ise çalışmanın bitiş tarihi olarak belirlenmiştir. Araştırmada gazetelerin belirlenmesindeki kriter; Türk basınında ulusal çapta günlük olarak yayın yapan gazetelerden en yüksek tiraja sahip üç gazetenin kitlelere kolaylıkla ulaşması, görünür olması tercih sebebi olmuştur. Bunun yanı sıra seçilen üç gazetenin birbirlerinden farklı ideolojik çizgilere ve farklı medya yayın gruplarına ait olması bir diğer belirleyici özelliği oluşturmaktadır. Araştırmanın sınırlılığı kapsamında belirlenen Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarında ilgili konunun nasıl ele alındığı, haber metinlerinin nasıl inşa edildiği; gündem belirleme araştırmalarında yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi tekniğinin ışığında ortaya konulması amaçlanmıştır.

Uzun yıllar boyunca medya gündemini meşgul eden sistem değişikliği tartışmalarının yaratılmasında parti kurumlarının ya da haber aktörleri olarak siyasi liderlerin

tek başına medya gündemini başkanlık yönünden belirlemede etkin güç oldukları savı çalışmanın en önemli varsayımları arasında yer almaktadır.

1. Siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamalar medya gündeminin belirlenmesinde etkilidir.

1.1. Parti kurumlarının politikaları doğrultusunda dile getirilen sorunlar ulusal gazetelerin gündemini belirlemede tek başına yeterlidir.

1.2. Ulusal medya gündeminin oluşturulmasında ülke başkanın etkin bir rolü olduğu, bu süreçte en fazla haber kaynağı olarak Başbakan'a yer verildiği varsayılmaktadır.

2. Medya grupları benimsemiş oldukları ideolojik kimlikler doğrultusunda haber metinlerini oluştururken haber aktörlerine daha kısıtlı ya da daha kapsamlı yer vermektedir. İlgili konunun haberleştirilmesinde ise olumlu ya da olumsuz, destek ya da eleştiriye yönelik bir tutum sergiledikleri varsayılmaktadır.

Gündem Belirleme Kuramı

Gündem belirleme yaklaşımında, medyanın toplumsal bir olaya verdiği önem derecesiyle medyanın iletilerine maruz kalan bireylerinde aynı olaya verecekleri önem derecesinin eş değerde olduğu ileri sürülmektedir. Bireyler, içerisinde yaşadığı dünyada toplumdaki bütün olayları algılamada yeterli değillerdir, bu nedenle medyanın iletilerine ihtiyaç duymaktadırlar. Medya bilgilendirme işlevini sağlarken, herhangi bir olay hakkında o konuya ayırdığı yerin ve zamanın büyüklüğü aynı zamanda bireylerinde o olay hakkındaki konuların önem derecesini belirlemektedir. Bu süreçte bireylerin toplumsal olaylar hakkındaki görüşleri değiştirilmekte ya da yeniden inşa edilmektedir. Dolayısıyla bir süre sonra medyanın gerçeği, bireylerin gerçeğine dönüşmektedir.

Kitle iletişim araçlarının mevcut etkileri üzerinde çalışan gündem koyma yaklaşımı "*haberdar etme*" ya da "*farkında olma*" ve "*bilme*" aşamalarını kapsayan "*bilişsel etkiler*" üzerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden McCombs ve Shaw'ın ifadesine göre; iletişim araçlarının mesajlarına maruz kalmakla başlayan etkiler zincirinin bir basamağını "*haber etme*" ya da "*farkındalık yaratma*" aşaması oluşturmaktadır. Yani bu aşamada bireyler medyayı takip etmeseler bile medyanın iletilerine maruz kalarak çevrelerinde olup bitenlerin farkına varıp haberdar olmaktadır. Ardından bireyler, önemi medya tarafından ön plana çıkartılıp sunulan konuya da problemler hakkında daha yüksek oranda enformasyon edinmeye başlayarak "*bilgi*" ya da "*bilişsel etkiler*" aşamasına ulaşmaktadır. Son olarak "*tutum değişikliği*" ve "*davranış değişikliği*" basamaklarına ulaşarak tüm adımlar tamamlanmaktadır. Birbirleriyle sıkı bir şekilde bağlı olan bu süreç, gündem belirlemenin çıkış noktasını oluşturmaktadır¹.

Medya kullanıcılarına, sıklıkla bir konu ya da olay hakkında herhangi bir düşünceye sahip olmadıkları bilgileri vermektedir. Dolayısıyla kullanıcılar üzerinde oluşan

1 Erkan Yüksel, *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001, s.22.

etkiler tutum değişikliklerinde değil de, gündem belirleme durumunda ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları tarafından aktarılan bilgilere yönelik uyanan ilginin, bireylerin gerçekliği doğrudan gözlemlediği ve yaşadığı birincil deneyimler aracılığıyla artmadığı görülmektedir. Bireylerde ilgi uyandıran gerçekliğin büyük bir kısmı dolaylı bir şekilde medya tarafından aktarıldığı belirlenmiştir. Kitle iletişim araçlarının gerçekliği tanımlamakta, yeniden inşa etmekte ve üretmekte kullanıcılara “medyatik gerçeklik” temelinde kendi tutumlarını aktardığı ileri sürülmektedir².

Gündem belirleme yaklaşımında, medyanın vurgu yaptığı konular ile izleyicilerin bu konulara ilgi göstermelerinin arasında nedensel bir ilişki kurulmaktadır. İletişim araçlarının bir konuya yer verdiği sıklık derecesi, haber içeriklerinin uzunlukları hatta haber başlığının genişliği ya da sayfada yer alan konumu gibi unsunlar gündeme taşınan bir olayın ne derecede bir öneme sahip olduğunun algılanmasında etkili olmaktadır³.

Gündem belirleme ile ilgili yapılan çalışmaların tümünde, medya gündeminde yer alan önemli bir konunun aynı zamanda kamu gündeminde de aynı önem derecesine sahip olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda tek bir gündemin varlığından ziyade birçok gündemin bir zincir halinde var olduğu belirlenmiş; medya, kamu ve siyaset gündemi arasında ciddi bir etkileşim olduğu ortaya konulmuştur.

Siyasal gündem çalışmalarında “güç” kavramına vurgu yapan Smith, medya ve siyaset seçkinlerinin kendi aralarında gündemlerini öne çıkarmak ve birbirlerinin gündemlerini etkilemek için “güç oyunu” oynandığını ileri sürmektedir. Çoğunlukla seçkin kişilerin kazandığı bu oyunda seçkinler, istedikleri konunun gündemin üst sıralara yerleşmesini sağlamak için medyanın kontrolünü elinde bulundurmaya çalışmaktadır⁴. Siyasi kurumlar medyayı, kendi fikirlerini topluma aktarma sürecinde bir araç olarak kullanıp halkı etki altına almayı hedeflemektedir. Medyada bir sorunu ya da konuyu sürekli olarak gündeme taşıyarak siyasal gündemi doğrudan etkileyebilmektedir. Yani siyasal gündemin, medya gündemi üzerinde aynı şekilde medya gündeminin de siyasal gündem üzerinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Kendi gündemlerini yaratmak için oluşturdukları bu çaba medya ve siyasal kurumları arasında sıkı bir ilişkiyi oluşturmaktadır.

Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları

Yalnızca Türkiye’ye özgü olmayan bu sistem arayışları, yeni demokrasilerde olduğu gibi eski demokrasilerde de rastlanabilmektedir. Alternatif yönetim sistemi arayışları gündemde yerini almasıyla birlikte mevcut sistem değişikliğini başarabilen devletlerin sayısı oldukça az orandadır⁵. Ülkemizde son yıllarda yoğun yaşanan

2 Hans Mathias Kepplinger, *Medya Etki Araştırmaları*, çev., Murat S. Çebi, Ankara: Alternatif Yayınları, 2003, s.52.

3 Banu Terkan, *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*, Konya: Tablet Kitapevi, 2005, s.38.

4 Yüksel, *Medyanın Gündem Belirleme*, s.130.

5 Levent Gönenç, “Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu”, Teoman Ergül (der.), *Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005, s.2.

sistem arayışlarının temel nedenleri arasında “siyasal istikrarsızlık” gösterilmektedir. Yürütme erkini güçsüz kılan bu istikrarsızlığa karşı kuvvetler ayrılığı mekanizmasının temel bağlamından ayrılarak yürütme erkinin daha ön planda olması gerektiği savunulmaktadır.

Yaşanan hükümet istikrarsızlığı sorunlarının, cumhurbaşkanının doğrudan vatandaşlar tarafından seçilmesi aynı zamanda cumhurbaşkanının parlamentoyu fesih edebilmesi gibi başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerine yaklaşan yetkilerinin verilmesiyle çözüme kavuşturulacağı düşünülmüştür⁶.

Başkanlık sistemi tartışmaları, 1961 Anayasası'nın zayıf yanlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet otoritesinde yaşanan aksaklıklar sonucu Türkiye gündemine girmiş olup 1980'li yıllara gelindikçe daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır⁷. Ülke yönetimde yaşanan tikanıklarının temel sebebi olarak 61 Anayasası'nın yürütme erkine gereken güçlü yetki tanımlamaları yapmadığı ve bu durumunda siyasi ortamda istikrarsızlıkları tetiklediği öne sürülmektedir.

1980 yılına gelindiğinde Tercüman Gazetesi'nin düzenlemiş olduğu “Anayasa Semineri”nde başkanlık ve yarı başkanlık rejimlerine geçiş tartışmaları daha yoğun bir şekilde başlamıştır. Seminere katılan bilim insanlarından bazıları Fransa'nın 1958 Anayasası'yla uyguladığı yarı başkanlık rejimine geçişi savunurken bazıları başkanlık rejimini savunmuşlardır. Belli bir kısım, demokratik parlamenter rejimin korunarak devamlılığının sağlanmasını bunun yanı sıra cumhurbaşkanına daha geniş yetkilerin tanınması gerekliliğini savunmuştur. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından 1982 Anayasası'nın hazırlanış sırasında hükümet sistemi tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Başkanlık ve yarı başkanlık sisteminin aksine demokratik parlamenter sistemin korunarak cumhurbaşkanının görev ve yetki alanlarının genişletilmesi bütün kuruluşların savundukları ortak görüş olmuştur. Başta üniversiteler olmak üzere, birçok kurum ve kuruluş; başkanlık ve yarı başkanlık yönetim sistemlerinin Türkiye'nin Cumhuriyet geleneğiyle örtüşmeyeceğini ve ülke yönetimde olası bir despotizme kolaylıkla zemin oluşturabileceği gerekçesiyle açık bir şekilde itiraz etmişlerdir. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerini savunan üyelerin azınlıkta kalınması üzerine cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından seçilmesine ve geniş yetkilerle tanınarak demokratik parlamenter hükümet sistemin devamlılığı korunmuştur⁸.

1982 Anayasasının yapım sürecinde Danışma Meclisi'nde devlet başkanının seçimi ve yetkilerine ilişkin yapılan yoğun tartışmalar sonucunda devlet başkanının halk tarafından seçilmesi ve geniş yetkilere sahip kılınması görüşü itibar görmemişse de, 1982 Anayasası 1961 Anayasasının öngördüğü saf parlamenter yapıdan uzaklaşarak parlamento tarafından seçilen Cumhurbaşkanına

6 Gülgün Tosun ve Tanju Tosun, *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s.2.

7 Samed Kurban, “Başkanlık Sisteminden Beklentiler ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2014, s.121.

8 Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.159.

parlamentar sistemdeki konumu ile bağdaşmayacak geniş yetkiler tanımıştır. Bu durum ise, 11. Cumhurbaşkanı'nın seçim sürecinde yaşanan krize dek bu şekilde devam etmiştir⁹.

Turgut Özal Dönemi

1983-1989 yılları arasında başbakanlık yaptığı dönemlerde sistem değişikliğine ilişkin görüşlerini sık sık gündeme getirerek başkanlık rejimi lehine tartışmaları başlatan ilk isim Turgut Özal olmuştur. Özal'ın 1987'de bir gazeteciyle yapmış olduğu bir söyleşisinde; Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetki tanımlamalarını, seçimi ve görev süresi üzerine yaptığı açıklamalarıyla tartışmaların merkezinde olmuştur¹⁰. Turgut Özal ile yakın ilişki içerisinde olanların aktardıklarına göre; Özal'ın asıl hedefi Amerikan tipi başkanlık rejimiydi fakat yarı başkanlık sistemi üzerinde savunmaları gerçek amaca ulaşmada bir adım olarak görülmekteydi¹¹.

12 Eylül askeri müdahalesinin ardından sivil yaşama geçişle birlikte Turgut Özal genel başkanlığında tek başına iktidara gelen Anavatan Partisi (ANAP) güçlü bir başkan profili oluşturmak istemesine karşın dönemin Cumhurbaşkanı Evren tarafından engellenmesi Özal'ın başkanlık rejiminde ısrarcı olmasının arkasında yatan sebepler arasında sayılmaktadır. Özal, tasarladığı birçok yeniliklerden, Bakanlar Kurulu'nda bulunacak üyelere kadar birçok konuda Cumhurbaşkanı Evren ile anlaşmazlıklara düşmüştür. Turan'a göre, Özal, Cumhurbaşkanlığı makamına kendisinden başka birinin seçilmesi halinde, hukuki ve protokol bakımından kendisinden önce olacak birini kabullenememesine ek olarak kendi gücünün sınırlandırılması endişesiyle cumhurbaşkanlığı seçimlerinden hemen önce başkanlık sistemini gündeme taşımıştır¹². Cumhurbaşkanı görevine geldikten sonra tasarladığı reformları hayata geçirme aşamasında uygun bir uzlaşma ortamının oluşmaması sonucu yeniden başkanlık sistemi tartışmalarını başlatan isim olmuştur¹³.

Özal, istikrarlı bir yönetim alanında hükümetlerin ekonomik yeniliklere öncülük ettiğini ifade ederek, Atatürk'ten itibaren tek parti iktidarının olduğu yıllarda önemli gelişmelerin yakalandığını ve bu dönemlerde bir tür başkanlık sisteminin uygulandığını ileri sürmüştür.

Turgut Özal'ın, başkanlık sistemini kuvvetle savunmasının altında aralarında uzlaşmaya sağlayamayan koalisyon hükümetlerinin Türkiye'ye zaman kaybettirdiği düşüncesi yatmaktadır. Ayrıca ülkenin heterojen yapısına başkanlık sisteminin daha

9 Nur Uluşahin, "Türkiye'de Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2011), s.30.

10 Erdal Onar, "Türkiye'nin Başkanlık ya da Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli mi?", Teoman Ergül (der.), *Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005, s.84-85.

11 Gamze Küçükoba, "Başkanlık Sistemi ve Türkiye'ye Uygunluğu Sorunsalı", Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2014, s.61.

12 İter Turan, "Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem", Teoman Ergül (der.), *Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005, s.119.

13 Cemal Fedayi, "Mazi, Hal ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 51 (2013), s.121-122.

uyumlu olabileceğini, bunun yanında seçmenin belirlediği ülke bütünlüğünü temsil eden bir başkanla daha demokratik hale gelebileceklerini ileri sürmüştür. Bunlara ek olarak, Özal'ın "tek adam olma" isteği, Amerikan tipi başkanlık rejiminin her fırsatta dile getirmesinin arkasında yatan sebepleri arasında görülmektedir¹⁴.

Bu sistemin devlet yönetiminde istikrar sağlayacağı görüşünü savunan Özal'ın, Cumhurbaşkanlığı görevinin başındayken hayatını kaybetmesiyle birlikte başkanlık sistemi tartışmalarının Demirel dönemine kadar gündemden uzaklaştığı görülmektedir.

Süleyman Demirel Dönemi

Özal'ın ölümünden sonra 90'lı yıllardan itibaren hükümet sistemi arayışı tartışmalarına Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel dâhil olmuştur. Son dört yıl içerisinde altı hükümetin görev aldığı asıl sorunun demokratik istikrar arayışı olduğunu ifade eden Demirel, "Yarı başkanlık sistemi veya başkanlık sistemi önermiyorum. Türkiye yarı başkanlık sistemini de tartışmalıdır, başkanlık sistemini de. Ben bunların hiçbirisini önermiyorum. Benim aradığım ve istediğim, işleyen bir devlet ve işleyen demokrasidir." sözleriyle sisteme yönelik asıl isteğini ifade etmiştir¹⁵.

Demirel, her ne kadar mevcut hükümet sistemleri içerisinde bir modelin ülkeye uygulanması yönünde açıklamalar ifade etmediğini dile getirirse de, başkanlık sistemine daha istekli olduğu anlaşılmaktadır. 9. Cumhurbaşkanı Demirel'in, 1999 yılında TBMM'de yaptığı açılış konuşmasında;

Cumhurbaşkanı, iki türlü seçimle, halk tarafından seçilmelidir. Bana göre, yedi sene Cumhurbaşkanlığı uzundur ve cumhurbaşkanı beş sene için seçilmelidir; eğer, Meclisiniz muvafık görürse, iki defa seçilebilmelidir; ama mutlaka halk tarafından seçilmelidir. Bunun birtakım mahzurları vardır; ama maksadınız, eğer demokrasiyi güçlendirmekse, demokrasinin kurumlarına daha çok otorite kazandırmaksa, mutlaka halkın rızasına ve yetkisine cumhurbaşkanlığı makamını bırakmak lazımdır.

İfadeleriyle ülke yönetimindeki istikrarsızlığın, siyasi aksaklıkların aşılabilmesi için Cumhurbaşkanının iki türlü seçimle vatandaşlar tarafından seçilmesi gerekliliğini yeniden gündeme getirmiştir. Fakat Demirel'in bu görüşleri güçlü bir destek bulamadığı için sonuca ulaşamamıştır¹⁶.

Demirel'in sistem değişikliğine yönelik yapmış olduğu açıklamaları, ülke gündeminde yoğun bir şekilde tartışma alanları yaratarak başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinin Türkiye'ye uygunluğu incelenmiştir. Ülke gündeminde olası sistem değişikliğine yönelik yapılan olumsuz eleştirilerinin odak noktasında, Türkiye'nin hükümet geleneği dışında yeni bir sisteme hazır olmadığı, bu sistemin ülke yönetiminde kolaylıkla despotizme yol açabileceği ve Demirel'in bu değişikliği kendi şahsı için istediği iddiaları yer almaktadır.¹⁷

14 Sait Yılmaz, "Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye'ye Örnek Olabilir mi?", *Yeni Türkiye Dergisi*, 51 (2013), s.630.

15 Tosun ve Tosun, *Türkiye'nin Siyasal*, s.6.

16 Doğan Kılınç, "Türkiye'de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/1 (2016), s.467.

17 Selçuk Duman, "Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Değerlendirmeleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, 51 (2013), s.645.

Sistem değişikliğine yönelik yapılan olumsuz eleştirilere karşın ülkenin biran önce başkanlık sistemine geçmesi gerektiğini savunan belli bir kesimde mevcuttur. Başkanlık sistemini konusunun Türkiye gündeminde yer almasını sağlayan, 1990'lı yıllarda Turgut Özal'ın isteği üzerine başkanlık sistemine ilişkin bir rapor hazırlayan Halil Şıvgın, nostaljik bir bakış açısıyla;

Başkanlık Sistemi bizim milletimizin asırlardır oluşturduğu tarihi geleneklerine uygun bir sitem olduğu için bu sistemi öneriyoruz. Biz... Han, Hakan, Padişah geleneği içerisinde şekillenmiş bir milletiz. Cumhuriyet döneminde de bu geleneğe aykırı olmayan davranışlar sergiledik. Atatürk için “tek adam”, İnönü için “ikinci adam” ve “milli şef” ifadelerini kullandık... Türkiye’de güçlü bir yürütme isteyen siyasal bir hareketin Başkanlık modelinden yasa olması kaçınılmazdır.

Açıklamalarıyla sistem değişikliği aleyhinde fikirlerini yansıtmıştır. Şıvgın, yönetimde siyasi istikrarın sağlanamadığında aynı doğrultuda ekonomik istikrarında yakalanamadığını, böyle bir durumda da Türkiye’nin ileri gitmediğini, ekonomik ve siyasi istikrarın temin edilebilmesi için başkanlık sistemine geçilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır¹⁸. Olası sistem değişikliği önerisi Hüsamettin Cindoruk ve Tansu Çiller gibi siyasetçiler tarafından da destek bulmuştur.

Süleyman Demirel’in görev süresinin tamamlanmasına az bir zaman kala iktidarda olan koalisyon hükümetinin meclise sunmuş olduğu anayasa değişikliği teklifiyle, “Cumhurbaşkanının görev süresini beş yıla indirip, bir kimsenin iki defa Cumhurbaşkanı seçilmesine” olanak veren bir taslak hazırlanmıştır. Ancak oylama sırasında yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için bu öneri kabul edilmemiştir. Bunun yanında Fazilet Partisi ile Doğru Yol Partisi milletvekilleri tarafından hazırlanan başka bir teklifte, “Cumhurbaşkanının beş yıllık bir süre için doğrudan halk tarafından seçilmesi” meclise sunulmuştur. Önerinin TBMM Anayasa Komisyonu’nda reddedilmesiyle birlikte alternatif hükümet sistemi tartışmaları kısa süreliğine rafa kaldırılmıştır¹⁹.

Recep Tayyip Erdoğan Dönemi

Siyasi partilerin tek başına iktidar olabilecekleri gereken oy miktarına ulaşamamaları sonucu Türkiye uzun dönemler boyunca koalisyon hükümetleriyle yönetilmiştir. 1960’lardan 2000’lere kadar yaklaşık 22 yıl boyunca oluşturulan istikrarsız koalisyon hükümetleri, Türk siyasal yaşamına damgasını vurmuştur. 2002 genel seçimleriyle birlikte tek başına iktidara gelen AKP (Ak Parti) 59. Hükümet’in kurulmasının ardından alternatif hükümet sistemi tartışmaları arasındaki yerini almıştır.

59. Hükümet’in kurulmasından kısa bir süre sonra Başbakan Erdoğan, katılmış olduğu televizyon programında: *“Başkanlık sistemi konusunda bir konsensüs sağlanırsa, Türkiye’nin ciddi bir sıçrama yapacağına inanıyorum. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemi siyasetteki arzumdur... Benim için ideali Amerikan Modelidir.”* şeklinde

18 Halil Şıvgın, *Türkiye İçin Umut Krizden Çıkış Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayınları, 1997, s.10, 16.

19 Erdal Onar, “Türkiye’nin Başkanlık...”, s.85-86.

ifadeleriyle hükümet sistemiyle ilgili görüşlerini belirtmiştir²⁰. Erdoğan'ın televizyon programı aracılığıyla sistem değişikliğine ilişkin yapmış olduğu açıklamaları, toplumun geniş kesimlerine ulaşarak ülke gündeminde büyük yankı uyandırmıştır.

Erdoğan'ın sisteme yönelik arzularının açıklamasının ardından dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, başkanlık sisteminin AKP'nin kuruluş felsefesinde de bulunduğunu öne sürerek Erdoğan'ı destekleyen isimler arasında olmuştur. Bakan Gül, "Biz daha partiyi kurarken bunları tartıştık. Sayın Başbakan'ın söyledikleri doğru." açıklamasında bulunmuştur. Ardından başkanlık sisteminin olanaklarından getirdiği avantajlardan söz ederek böyle bir köklü değişikliğin büyük bir uzlaşma alanına dayanarak yapılması gerekliliğinde altını çizmiştir²¹.

Hükümet sistemi değişikliğinin yeniden ülke gündemine girmesini önemseydiğini belirten Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin, "Türkiye için başlangıçta yarı başkanlık sistemi ile geçiş yapmak daha yararlı" olacağını ifade ederken; TBMM Başkanı Bülent Arınç, bu tartışmaların yeni olmadığını daha önceki dönemlerde de gündeme geldiğini belirterek, kamuoyunun bu konuyu tartışacağını ifade etmiştir. Arınç, "Anayasalar Meclis'te değiştiriliyor. Bundan sonra da değiştirilebilir. Şu anda oluşmuş bir konu da yok. Başbakan kendi düşüncelerini ifade etmiştir. Bu noktada herkesin saygı duyması gerekir." olumlu eleştirisiyle sistem değişikliğine yeşil ışık yakmıştır. Diğer yandan Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Başbakan Erdoğan'ın ülke gerçeklerini en iyi şekilde belirlediğini ifade ederek, önerilen başkanlık sisteminin Ankara'nın ağır bürokrasi trafiğini azaltıp düzene sokacağını ve bunların tartışılmasını hedeflediğini belirtmiştir²².

Başbakan Erdoğan, olası sistem değişikliğinde arzuladığı modelin, Amerikan tipi başkanlık sistemi olduğunu belirtmesinin ardından onun bu görüşlerini destekleyenlerin yanı sıra çok farklı kesimlerden ve siyasi parti liderlerinden eleştirenlerde olmuştur.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Erdoğan tarafından yeniden canlandırılan başkanlık sistemi tartışmalarının ciddiyetten uzak olduğunu ifade ederek, AKP'nin sisteme yönelik Amerikan örneğine karşılık Arjantin örneğini göstermiştir. Baykal, "Eyalet sistemine mi geçeceksiniz, çift meclis mi açacaksınız? Ciddi şeyler değil bunlar. Önündeki meseleleri hallet, devleti niye şekillendiriyorsun. Herkes haddini bilsin." sözleriyle arzulanan sisteme bakış açısını sert bir şekilde ifade etmiştir²³. ANAP eski milletvekilleri böyle bir sistemin kabulü söz konusu olduğunda, ülkede kolaylıkla diktatörlüğe yol açabileceğini ileri sürerken, ANAP Genel Başkanı Ali Talip Özdemir ise Erdoğan'ı ülke gündemini değiştirmeye çalıştığını, kendisinin sistem değişikliği değil krallık istediğini iddia ederek sistemi olumsuz eleştiri getirenler arasında olmuştur²⁴.

20 *Milliyet*, "Başkanlık İstiyor", 21 Nisan 2003, s.1.

21 Fikret Bila, "Erdoğan ve Gül' ün Yaklaşımları", *Milliyet*, 21 Nisan 2003, s.16.

22 *Hürriyet*, Şahinden başkanlık sistemine destek. 22 Nisan 2003. <http://www.hurriyet.com.tr/sahinden-baskanlik-sistemine-destek-141935> (Erişim 12 Nisan 2017).

23 *Milliyet*, Baykal'dan Erdoğan'a Haddini Bil, 23 Nisan 2003, s.16.

24 *Cumhuriyet*, Erdoğan Krallık İstiyor, 24 Nisan 2004, s.4

21 Aralık 2004 yılında Başbakanlık bütçesi görüşülürken parti adına konuşma yapan Kuzu, 82 Anayasası'nın başbakanın iktidar alanını güçlendirdiğini ancak Cumhurbaşkanı makamına parlamenter sistemle örtüşmeyecek yetkilerin verildiğini ileri sürmüştür. Ardından Anayasal düzende Cumhurbaşkanının sorumlu kılmadığı halde yetkili kıldığını belirterek bu yapıyı eleştirmiştir²⁵. Ayrıca parlamenter sistemde yer alan başkanın, Amerikan Başkanı'na oranla iki kat daha yetkili olduğunun altını çizen Kuzu, bu sistemin Türk parlamenter yapısındaki hükümet sayısının fazlalığı problemini ortadan kaldıracığını aynı zamanda milletvekillerinin aktif olarak siyasal hayatta rol alacaklarını öne sürmüştür²⁶. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, yeni yıl (2005) mesajında başkanlık sisteminin yaratacağı tehlikelere değinerek şu noktalara dikkat çekmiştir;

Anayasada, demokratik devlet niteliği Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilemez nitelikleri arasında sayılmış, demokrasiye en uygun olması nedeniyle de parlamenter hükümet sistemi kabul edilmiştir... Seçim yasalarındaki aksaklık nedeniyle yasama ve yürütmenin tek parti egemenliğine girmesi sonucunu doğuracak bir seçim sistemi, temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmayacağı gibi, demokrasiye, giderek rejime büyük zarar verebilecektir²⁷.

Özal, Demirel ve Erdoğan döneminde sistem tartışmalarına genel olarak bakıldığında üçünün de ortak paydası, ülke yönetimindeki ve ekonomideki istikrar başarısını elde etme amaçları olmuştur. Amerikan tipi başkanlık modelini açıkça arzuladığını belirten Ak Parti üyeleri istikrarın yanı sıra milletvekillerinin etkinliğini sağlamak adına hükümet sistemi değişikliğini ön gören tartışmaları başlatarak günümüze kadar taşımışlardır.

2006 yılından itibaren düşük yoğunlukta devam eden bu tartışmalar 2007 yılına gelindiğinde 11. Cumhurbaşkanının seçilme sürecinde yaşanan krizle birlikte mevcut hükümet sistemi değişikliği yeniden kamuoyunun gündemini meşgul etmeye başlamıştır.

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, Anayasa Mahkemesinin tanımlamış olduğu 102. madde uyarınca ilk "iki turda nitelikli çoğunluk (306 oy)" daha sonraki iki turda ise "salt çoğunluk (267 oy)" şartı aranmaktadır. Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlamış olduğu Cumhurbaşkanının niteliklerini ve tarafsızlığını ele aldığı yazısında; Cumhurbaşkanının belirlenmesi kararında gerekenlerden biride "nitelikli çoğunluk katılımının aynı zamanda toplantı yeter sayısı" olduğunun altını çizmiştir.

Parlamentodaki ana muhalefet partisi ve diğer parti grubu üyeleri Cumhurbaşkanlığı seçimi oylamasına katılmayarak, Ak Parti iktidarının tek başına 11. Cumhurbaşkanının göreve getirmesine engel olmuşlardır. Kamuoyunda "367 Kararı" olarak anımsanan bu karara bir tepki olarak AKP erken genel seçimlere gitme teklifini

25 Duman, "Türkiye İçin Başkanlık", s.160.

26 Bertil Emrah Oder, "Türkiye'de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları", Teoman Ergül (der.), *Başkanlık Sistemi*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005, s.61.

27 "Yeni Yıl Mesajı", son güncelleme 10 Mayıs 2017, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/6491/yeni-yil-mesaji.html>.

parlamentoya sunmuştur. Diğer parti üyelerinin de kabulüyle erken seçime gidilmesinin yanı sıra Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini ön gören anayasa değişikliği süreci de başlatılmıştır. 2007 yılında referandum ile kabul edilen anayasa değişikliği ile başkanlık rejimindeki temel niteliklerden birini oluşturan devlet başkanı makamının vatandaşlar tarafından seçilmesine karar kılınmıştır²⁸.

Tarafsız bir kurum olan Cumhurbaşkanlığı makamının halk tarafından belirlenmesinin, Cumhurbaşkanını siyasallaştıracağını ileri süren Ahmet Necdet Sezer;

...Siyasal sistemle doğrudan ilgili olan bu değişikliğin anayasal sistemi tümüyle ele alıp gerekli düzenlemeler öngörmeden yapılması parlamenter rejimin özülüyle bağdaşmayacak... Parlamenter sistem içinde iktidar gücünü dengelemek için öngörülen geniş yetkiler, halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanının kullanımında çok farklı ve rejim yönünden sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir... Cumhurbaşkanının seçimini sağlayan partiye olan gönül borcu nedeniyle yansız ve bağımsız davranamayacağı, ikinci kez seçilme olasılığının, Cumhurbaşkanını kimi siyasal partileri hoşnut etme, bir siyasal partiyle özellikle iktidarla özdeşleştirme yoluna itebileceğini, bu durumun da tarafsızlığı zedeleyeceğini, istikrar ve denge sağlayıcı işlevini anlamsız kılacağı...²⁹

Gerekçelerini sebep göstererek, kanunu onaylamayarak meclise iade etmiştir. Ardından ilgili kanunun değiştirilmeden TBMM geçirilmesi, Cumhurbaşkanına ikinci bir veto yetkisi tanınmaması durumunu oluşturduğu için halk oylaması kararı alınmıştır.

Kabul edilen Anayasa değişikliğiyle birlikte görev süresi beş yıla indirilen Cumhurbaşkanı, halk tarafından art arda iki dönem (5+5) boyunca seçilebilecektir. Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri arasından çıkartılacağı gibi aynı zamanda 20 milletvekilinin yazılı teklifiyle birlikte parlamento dışından da aday gösterilebilecektir³⁰.

11. Cumhurbaşkanının seçilme sürecinde yaşanan krizle birlikte hükümet sistemi değişikliği tartışmaları yeniden gündeme taşınmıştır. Halk oylamasına giden Anayasa paketi %68.95 "Evet" oyuyla kabul edilmesi sonucu Cumhurbaşkanı makamı TBMM tarafından değil, doğrudan halk tarafından belirlenecektir. Dolayısıyla seçmenin iradesiyle belirlenmiş olan Cumhurbaşkanlığı makamı daha güçlendirilmiştir. Yaşanan bu değişim göz önüne alındığında ülkemizde bazı akademisyenler hükümet yönetiminin "yarı başkanlık rejimine dönüştüğünü" ileri sürmüşlerdir. Fakat sandık sonucu ülkemizdeki sistemi Amerikan tipi bir başkanlık modeli ya da 58. Fransız Hükümeti'nin benimsemiş olduğu yarı başkanlık sistemlerini getirmemiştir. Biz demokratik parlamenter sistemden ayrılmadan yürütme erkinin biraz daha güç kazandırıldığını söyleyebiliriz.

28 Levent Gönenç, "Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Nisan 2011, s.2.

29 "10.5.2007 Tarihli ve 5660 Sayılı T.C. Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve Anayasanın 89 uncu ve 104 üncü Maddeleri...", son güncelleme 10 Mayıs 2017, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1433m.htm>

30 "Anayasa değişikliği paketi kabul edildi", Sabah internet sitesi, 10 Mayıs 2007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/10/haber,BB63A2F0C5114812B85DF34520DA7C36.html> (Erişim tarihi 10 Nisan 2017).

Türkiye’de 2007 Anayasa değişikliği sonrasında ele alınan çoğu akademik çalışma, Shuggart ve Carey’in hükümet sistemlerini beş sınıfa ayırmasından hareketle, 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonraki dönemde Türkiye’nin; “Başbakanlı Başkanlık Sistemi”, “Başkanlı Parlamenter Sistem”, “Başkanlı Parlamenter Sistem” bu üç siyasal yapıdan birine yöneleceğini ileri sürmüştür.

Ak Partinin “2023 Siyasi Vizyonu” değerlendirildiğinde sistem değişikliğiyle ilgili ortaya atılan iddiaların destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören referandum kararından sonra, Türkiye’de siyasî sistem değişikliği bir zorunluluk halini almıştır... Partili cumhurbaşkanı, yarı-başkanlık veya başkanlık sistemleri bu çerçevede tartışılmalıdır... Halkın iradesinin yönetime daha etkin yansıdığı; yürütmenin yasama tarafından etkin denetlenebildiği; istikrarlı, etkin, güçlü ve tek başlı bir yürütmenin olduğu; krizlerin ve her tür sorunun çözümü için daha cesur ve hızlı kararlar alınabildiği; halka hesap verme ve halkın hesap sorması bakımından açıklık ve şeffaflığın bulunduğu bir sisteme geçilmesi zaruridir. AK Parti, Türkiye’nin siyasi sisteminde yapısal bir sorun olduğunu düşünmekte, buna yapısal bir çözüm bulmak gerekliliğine inanmaktadır. Onun için başkanlık, yarı-başkanlık veya partili cumhurbaşkanlığı tercihlerinden birinin seçilip uygulanması şarttır³¹.

Anayasamızda geniş çaplı reform arayışları uzun yıllar Türkiye’nin gündemini meşgul etmiştir. 12 Haziran 2011 seçimleriyle birlikte bu çalışmalarda soyut adımlar atılmaya başlanmıştır. Ak Parti grubu üyeleri Kasım 2012’ye gelindiğinde yeni anayasa önerisini Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na sunmuştur³². Sunulan öneride, başta yargı alanı olmak üzere diğer birçok kurum ve kuruluşlarda yeni düzenlemeler getirmekle birlikte, yeni hükümet yönetim sistemi olarakta “başkanlık sistemi” öngörülmektedir. Ardından Ak Parti’nin 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde, içinde ekonomik kalkınma, istikrar, nitelikli toplum konularının bulunduğu bir seçim beyannamesi yayınlamıştır³³. Yeni anayasal sistem başlığı altında; “*Yeni Türkiye vizyonumuzun ihtiyaç duyduğu etkin ve dinamik yönetim dolayısıyla, başkanlık sisteminin daha uygun bir yönetim modeli olduğuna inanıyoruz.*” maddelerin kamuoyuyla paylaşılmasının ardından tartışmalar başkanlık sistemi üzerine yoğunlaşmıştır.

Uzun süren çalışmaların ardından 2016 yılında AK Parti ve MHP ile yürütülen müzakerelerin ardından “başkanlık modeli” esasına dayanan “Anayasa Değişikliği Teklifi” hazırlanmıştır. AKP ve MHP arasında sağlanan mutabakat sonucu 10 Aralık 2016’da TBMM’ye sunulan, 82 Anayasası’nın yaklaşık 70 maddesini değiştiren teklif, 20 Ocak’ta TBMM’de kabul edilmiştir³⁴. Siyasetçilerin, 12 maddesinin sistem deği-

31 “2023 Siyasi Vizyon”, son güncelleme 10 Mayıs 2017, http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon#bolum_.

32 “Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışmalarına İlişkin Sonuç Dokümanları”, son güncelleme 10 Mayıs 2017, https://anayasa.tbmm.gov.tr/calismalara_iliskin_belgeler.aspx.

33 “7 Haziran 2015 tarihli seçim beyannamesi”, son güncelleme 10 Mayıs 2017, www.akparti.org.tr/upload/documents/2015-secim-beyannamesi-20nisan.pdf.

34 Mert Hüseyin Akgün, “Başkanlıktan Cumhurbaşkanlığı Sistemine: 2012 ve 2016 Ak Parti Anayasa Önerileri”;

şikliği, dokuz maddesinin ise yürütmeye ilişkin sunmuş oldukları anayasa değişikliği teklifi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın onaylamasının ardından halk oylamasına sunulmuştur.

Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Ulusal Yazılı Basına Yansımaları

Araştırmamızın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak gazeteler taranmış ve elde edilen değerler tablolara aktarılmıştır. Çalışmamıza başlamadan önce ilk olarak 1 Eylül 2016 tarihinden itibaren Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfaları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup herhangi bir sistem değişikliği haberine rastlanılmadığı belirlenmiştir.

Tablo 1. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Verilen Haber Sayısı

Gazeteler	Haber Sayısı	Oran
Hürriyet	24	31
Sabah	35	44
Sözcü	20	25
Toplam	79	100

11 Ekim 2016 ile 10 Aralık 2016 tarihleri arasında 61 günü kapsayan bir süre zarfında Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinin vitrin sayfaları olarak nitelendirdiğimiz ilk sayfalarında “başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle” ilgili toplamda 79 adet habere yer verilmiştir. Tablo 1'e bakıldığında 35 adet haberle %44'lük bir orana ulaşan Sabah gazetesi araştırmaya konu olan süre kısıtlamasında toplamda en çok haber yapan medya kuruluşu olarak görülmektedir. Hürriyet Gazetesi konuyla ilgili yer verdiği 24 haberiyle %31'lik bir oranla Sabah Gazetesi'ni takip etmektedir. Haber sayısının Hürriyet Gazetesi'ne biraz yakın olan fakat konuyu en az haberleştiren yayın kuruluşu ise 20 haber ile %25'lik bir orana sahip olan Sözcü Gazetesi olmuştur.

Tablo 2. Aylara Göre Başkanlık Tartışmalarının Gazetelerdeki Haber Sayısı

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Toplam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
11- 31 Ekim	10	42	17	49	10	50	37	47
1- 30 Kasım	9	37	13	37	8	40	30	38
1- 10 Aralık	5	21	5	14	2	10	12	15
Toplam	24	100	35	100	20	100	79	100

Araştırmaya konu olan olayın haberleştirilmesinde üç ulusal gazetenin haberi ele alış sayısı ay bazında Tablo 2'de değerlendirilmiştir. Hürriyet Gazetesi 11-31 Ekim tarihleri arasında 10 haberle %42'lik, 1-30 Kasım arası 9 haber ile %37'lik son olarak 1-10 Aralık tarihleri arasında 5 haberle %21'lik bir oranda konuyu ilk sayfalarına taşıdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Hürriyet Gazetesi vitrin sayfalarında baş-

kanlık sistemiyle ilgili toplamda 4 adet karikatüre yer verilmiştir. Fakat araştırmanın sınırlılığı kapsamında sadece gazete yazı türü olarak haber metinleri incelendiği için karikatürler analiz dışında tutulmuştur. Sabah yayın kuruluşu 11-31 Ekim tarihleri arasında 17 haberle %49'luk, 1-30 Kasım aralığında 13 haberle %37'lik son olarak 1-10 Aralık tarihleri arasında 5 haber ile olayı ilk sayfalarında ele aldığı görülmektedir. Sözcü Gazetesi başkanlık sistemiyle ilgili söylemleri en az haberleştiren yayın kuruluşu olmakla birlikte 11-31 Ekim tarihleri arasında 10 haberle %50'lik, 1-30 Kasım arasında 8 haberle %40 son olarak 1-10 Aralık süresi boyunca 2 haberle %10'luk bir oranda tartışmaları ele almıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde haber aktörü olarak siyasi liderin yapmış olduğu açıklamanın hemen ardından 11-31 Ekim tarihleri arasında üç gazetenin 37 haber %47'lik bir oranla en fazla haber sayısına ulaşarak medya gündeminin başkanlık sistemi tartışmaları yönünde belirlendiği görülmektedir. 1-30 Kasım tarihleri arasında bir önceki aydan az olmakla beraber 30 haberle %38'lik bir oranla gündemde kaldığı, 1-10 Aralık tarihlerine gelindiğinde ise yavaş yavaş medya gündeminde ilgili konunun öneminin kaybedildiği belirlenmiştir.

Tablo 3. Gazete Haber Metinlerinin Vitrin Sayfalardaki Konumu

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Sürmanşet</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Manşet</i>	5	21	10	29	6	30	21	21
<i>Üst Kuşak</i>	0	0	0	0	2	10	2	3
<i>Katlama Çizgisi</i>	4	17	1	3	4	20	9	11
<i>Alt Kuşak</i>	10	41	18	51	7	35	35	44
<i>Ayak</i>	5	21	6	17	1	5	12	15
<i>Toplam</i>	24	100	35	100	20	100	79	100

Tablo 3'e üç ulusal gazetenin konuyla ilgili haberleri ilk sayfalarında nasıl yer verildiğinin analizi aktarılmıştır. Hürriyet Gazetesi'nin 61 günlük süre zarfında konuyu yalnızca 5 adet %21'lik bir oranla manşetine taşıdığı görülmektedir. Gazete, katlama çizgisi olarak belirlenmiş olan yerde 4 adet %17'lik oranda, gazetenin ayak kısmı olarak nitelendirilen yerde ise 5 adet %21'lik bir oranda haberleri ilk sayfasına taşımıştır. Hürriyetin en fazla konuyu ele aldığı yer 10 haber, %41'lik bir oranla alt kuşak olduğu görülmektedir. Sabah Gazetesi 10 haber, %29'luk bir oranla diğer ulusal gazetelere göre ilgili konuyu manşetine en fazla taşıyan yayın gurubu olmuştur. Katlama çizgisinde yalnızca 1 habere yer veren gazete, konuyla alakalı 6 haberini %17'lik bir oranda ayak kısmında konumlandırmıştır. Sabah Gazetesi'nin diğer gazetelere karşın konuyu sayfaya en fazla taşıdığı yer 18 haber ile %51'lik bir oranla alt kuşak olmuştur. Sözcü Gazetesi, konuyla ilgili haberleri sayfasına taşırken; manşetine 6 haber ile %30'luk, üst kuşağına 2 haberle %10'luk, katlama çizgisine 4 haberle %20'lik bir oranda yer ayırmıştır. Gazete, manşet haber sayısından bir sayı fazla olarak 7 ha-

ber, %35'lik bir oranda sayfa tasarımını gerçekleştirmiştir. Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazeteleri toplamda 35 haber, %44'lük bir oranla en fazla haberlerini gazetenin alt kuşak olarak nitelendirilen kısmında konumlandırmıştır. Bu sayıyı 21 haber, %21'lik bir oranla gazetelerin manşetleri takip ettiği görülmektedir.

Tablo 4. Haber Metinlerinde Kullanılan Görsel Öge Türleri

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Fotoğraf</i>	22	92	35	100	16	80	73	92
<i>Fotoğrafsız</i>	1	4	-	-	1	15	2	3
<i>Karikatür</i>	1	4	-	-	3	5	4	5
<i>Diğer</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	24	100	35	100	20	100	79	100

Başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle ilgili haberlerin ilk sayfalardaki sunumlarında toplamda her üç gazete %92'lik bir oranla görsel öge olarak fotoğrafı tercih ettiği görülmektedir. Sabah Gazetesi, grafik ve karikatürlere hiç yer vermezken Hürriyet Gazetesi %4, Sözcü Gazetesi'nin ise %5'lik bir orada haber metinlerinde karikatür kullanıldığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Görsel Öğelerin Sayfa İçinde Konumlandırılması

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Sürmanşet</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Manşet</i>	5	21	10	29	6	30	21	21
<i>Üst Kuşak</i>	0	0	0	0	2	10	2	3
<i>Katlama Çizgisi</i>	4	17	1	3	4	20	9	11
<i>Alt Kuşak</i>	10	41	18	51	7	35	35	44
<i>Ayak</i>	5	21	6	17	1	5	12	15
<i>Toplam</i>	24	100	35	100	20	100	79	100

Elde edilen verilere göre Hürriyet Gazetesi, %41'lik bir oranla 10 haber görselini en fazla alt kuşakta yer vermiştir. Manşette ve gazetenin ayak kısmı olarak nitelendirilen yerde %21'lik bir oranda, gazetenin katlama çizgisinde ise %17'lik bir oranda haber görselleri konumlandırılmıştır. Benzer bir şekilde Sabah Gazetesi, %51'lik bir oranla en fazla haber görselini alt kuşakta kullanmıştır. Ardından manşette 10, ayakta 6, katlama çizgisinde ise yalnızca 1 haber görseline yer ayırmıştır. Diğer gazetelerden farklı olarak Sözcü Gazetesi, toplamda 3 karikatüre manşet, katlama çizgisi ve alt kuşakta yer vermiştir. Alt kuşakta 7, manşette 6 haber görseli kullanan Sözcü Gazetesi, ayak kısmında yalnızca 1 haber görseline yer vermiştir. Gazetelerin tüm sayfalarında kullanılan görsel öğelerin renkli olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Haber Görsellerinde Yer Verilen Siyasi Aktörler

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Toplam	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Recep Tayyip Erdoğan</i>	2	6	6	14	4	14	12	11
<i>Binali Yıldırım</i>	11	34	21	49	8	27	40	38
<i>Devlet Bahçeli</i>	12	38	9	21	8	28	29	28
<i>Kemal Kılıçdaroğlu</i>	5	16	-	-	6	21	11	11
<i>Bakanlar</i>	-	-	7	16	1	3	8	8
<i>Diğer</i>	2	6	-	-	2	7	4	4
<i>Toplam</i>	32	100	43	100	29	100	104	100

Hürriyet Gazetesi, 61 günlük süre zarfında %38'lik bir oranla haber görsellerinde en fazla Devlet Bahçeli'ye yer vermiştir. Ardından %34'lük bir farkla Başbakan Binali Yıldırım, %16 oranla Kemal Kılıçdaroğlu ve %6'lık bir oranla da Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yer vermiştir. Sabah Gazetesi %49 oranında Başbakan Yıldırım'a yer verirken, %21 Bahçeli'nin, %16 bakanların, %14 ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın fotoğraflarını vitrin sayfalarında ilgili haberlere taşıdığı görülmektedir. Gazete, haber görsellerinde Kemal Kılıçdaroğlu'na hiç yer vermemiştir. Devlet Bahçeli'ye ve Başbakan Yıldırım'a eşit sayıda yer veren Sözcü Gazetesi, %21'lik bir oranla Kemal Kılıçdaroğlu'na, %4 Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ve %7'lik bir oranla ise diğer kişilere haber görsellerinde yer ayırdığı rastlanmıştır.

Tablo 7. Haberde Kullanılan Fotoğrafların Haber Metni ile İlişkisi

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Toplam	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Uyumlu</i>	17	74	28	80	15	79	60	78
<i>Uyumsuz</i>	3	13	5	14	4	21	12	16
<i>Kısmen Uyumlu</i>	3	13	2	6	-	-	5	6
<i>Toplam</i>	23	100	35	100	19	100	77	100

Her üç gazetenin ilk sayfalarında kullanmış olduğu fotoğraflar ile haber metinleri arasındaki ilişki; "uyumlu", "uyumsuz" ve "kısmen uyumlu" değişkenleri altında incelenmiştir. Elde edilen verilerde Hürriyet Gazetesi %74, Sabah %80, Sözcü ise %79'luk birbirlerine yakın oranlarda fotoğraf ve metin arasındaki uyumluluğun sağlandığı belirlenmiştir. Hürriyet'in kullanmış olduğu 3, Sabah'ın 5, Sözcü'nün 4 haber görselinde haber metinleri arasında uyumsuzluğun bulunduğu rastlanılmıştır.

Tablo 8. Fotoğraf Altyazısının İçeriksel Özelliği

	Hürriyet		Sabah		Sözcü		Toplam	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Nesnel</i>	13	100	16	70	8	67	37	77
<i>Nesnel Değil</i>	-	-	3	13	4	33	7	15

<i>Kısmen Nesnel</i>	-	-	4	17	-	-	4	8
<i>Toplam</i>	13	100	23	100	12	100	48	100

Hürriyet Gazetesi'nin araştırmaya dâhil haberlerinde toplamda 13 tane kullanılan fotoğraf altyazısının tamamında %100 oranında bir nesnellığe sahip olduğu belirlenmiştir. Sabah Gazetesi, 16 fotoğraf altyazısında nesnel davranırken, geriye kalan 3 altyazıda nesnellikten uzaklaştığı, 4 fotoğraf altyazısında ise kısmen nesnel davrandığı görülmüştür. Sözcü Gazetesi ise 8 fotoğraf altyazısında %67'lik bir oranda nesnel, 4 fotoğraf altyazısında %33'lük bir oranda nesnellikten uzaklaştığı rastlanılmıştır.

Tablo 9. Gazete Haberlerinin Oluşumundaki Olay

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Açıklama</i>	9	38	6	17	4	20	19	24
<i>Açılış</i>	-	-	6	17	-	-	6	8
<i>Basın Toplantısı</i>	-	-	1	3	-	-	1	1
<i>Grup Toplantısı</i>	4	17	4	11	3	15	11	14
<i>Toplantı</i>	2	8	9	26	2	10	13	17
<i>Miting</i>	-	-	-	-	1	5	1	1
<i>Röportaj</i>	1	4	1	3	1	5	3	4
<i>Ziyaret</i>	-	-	-	-	1	5	1	1
<i>Diğer</i>	8	33	8	23	8	40	24	30
<i>Toplam</i>	24	100	35	100	20	100	79	100

Başkanlık sistemi ve anayasa değişikliğiyle ilgili haberlerin oluşumuna neden olan olaylar dokuz madde altında sıralanmıştır. İlk sekiz başlığın haricindeki olaylar “diğer” değişkeninde toplanmıştır. Hürriyet Gazetesi, ilgili konuyla ilgili en fazla haberleştirmeyi haber kaynaklarının açıklamaları üzerinden gerçekleştirmiştir. Parti üyelerinin grup toplantılarında yapmış olduğu konuşmalardan %17 oranında 4 haber oluştururken, 1 haberini röportajdan oluşturmuştur. Gazetenin geriye kalan 8 haberini ise çeşitli olayların vesilesiyle oluşturduğu belirlenmiştir. Sabah Gazetesi, Hürriyet'ten farklı olarak 6 haberini liderlerin açılış törenlerindeki demeçlerden yola çıkarak oluşturmuştur. Gazete, 9 haberini %26'lık bir oranla çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen toplantılardan, 6 haberini açıklamalardan, 4 haberini %17'lik bir oranla partilerin grup toplantılarından, 1 haberini basın toplantısından, 1 haberini röportajdan ve geriye kalan 8 haberini “diğer” değişkenine tanımladığımız olaylardan oluşturmuştur. Sözcü Gazetesi'nin tıpkı Hürriyet Gazetesi'nde olduğu gibi “açılışlar” kategorisinden ilgili konuları habere taşımaması dikkat çeken bir husus olmuştur. Gazete %40 oranına sahip olan en fazla haberini “diğer” olayların vesilesiyle haberleştirmiştir.

Tablo 10. Hürriyet Gazetesi'ndeki Haber Metinlerinin İçerik Konuları

İçerik Konuları	Sayı	Oran
Anayasa Değişikliği	4	17
Anayasa Teklifi	1	4
Başkanlık Gelmezse	1	4
Başkanlık Tartışması	3	13
Dikta Rejimi	1	4
Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem	3	13
MHP Evet mi Kullanacak	1	4
Milletin Kararı	2	9
Partili Cumhurbaşkanlığı	2	8
Referandum	2	8
Tek Derdi Koltuk	2	8
Türkiye'yi Böldürmeyeceğiz	1	4
Yeni Türkiye	1	4
<i>Toplam</i>	24	100

Tablo 10'da Hürriyet Gazetesi'nin 61 günlük süre zarfında ilk sayfasına taşıdığı haber metinlerinin konu içeriği irdelenmiştir. Bu kapsamda gazete 4 haberinde %17'lik bir oranla en fazla "Anayasa Değişikliği" konusuna yer vermiştir. Ardından %13'lük bir dilimi kapsayan "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem" ve "Başkanlık Tartışması", %9 oranında "Milletin Kararı", %8'lik oranlarda "Partili Cumhurbaşkanlığı", "Referandum" ve "Tek Derdi Koltuk" konularına haberlerinde yer verirken; "Anayasa Teklifi", "Başkanlık Gelmezse", "Dikta Rejimi", "MHP Evet mi Kullanacak", "Türkiye'yi Böldürmeyeceğiz" ve "Yeni Türkiye" şeklinde özetlendirilmiş olan kategorileri birer kez haber konusu olarak gazetede yer vermiştir.

Hürriyet Gazetesi'nin haber içeriklerinde; "Başbakan Binali Yıldırım'ın Anayasa açıklamasının ardından dolar, dün 3.0973 lira ile tarihi zirvesini gördü", "AKP başkanlık sistemini referanduma götürebilmesi için parlamentoda kendi grubunun dışında en az 14 oya ihtiyacı var." ifadeleri değindiği önemli noktalar olmuştur. Gazete haberinde, Bahçeli'nin başkanlık sisteminin fitilini ateşlikten sonra suskunluğunu koruduğunu, MHP kurmaylarının da Bahçeli'nin açıklamasına destek vermek ile ilgili elini açmadıklarını belirtmiştir. "Başkanlık gelmezse bölünme riski var" adlı haber başlığında Başbakan Binali Yıldırım'ın başkanlık sistemiyle ilgili yaptığı açıklamaları "çarpcı ifadeler" şeklinde nitelendirerek federal yapı konusuna dikkat çekilmiştir.

Anayasa değişikliğinde bugüne kadar gündeme gelmemiş tekliflerin yer aldığını belirten haber içeriklerinde sık sık "MHP'nin desteği, isteği, iş birliği" şekilde ifadelere yer verilmiştir. Mevcut Anayasanın 70'e yakın maddesinde değişiklik yapıldığını, MHP isteği üzerine Cumhurbaşkanının yetkilerini 2019'a kadar kullanamayacağını yer aldığı haber içeriklerinde TBMM'ye sunulan teklifteki bazı konuları "kritik" olarak nitelendirmiştir.

Tablo 11. Sabah Gazetesi'ndeki Haber Metinlerinin İçerik Konuları

İçerik Konuları	Sayı	Oran
Anayasa Değişikliği	9	26
Darbeleri Önler	1	3
Gazi Meclis	2	5
İstikrar İçin Başkanlık	1	3
Köklü Reform	2	5
Millet Başkanlık diyor	1	3
Milletin Kararı	6	17
Partili Cumhurbaşkanlığı	2	6
Referandum	1	3
Sistem Değişikliği	2	6
Tam Başkanlık	2	6
Ülkenin Bekası	3	8
Vesayet Anayasası	2	6
Yeni Türkiye	1	3
<i>Toplam</i>	35	100

Sabah Gazetesi'nin haber metinlerinde en fazla yer verdiği konu, %26 oranında "Anayasa Değişikliği" ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu sayıyı 6 haberle "Milletin Kararı" konularını içeren metinler takip etmektedir. Gazetede, "Ülkenin Bekası" 3 kere habere konu olurken, "Gazi Meclis", "Köklü Reform", "Partili Cumhurbaşkanlığı", "Sistem Değişikliği", "Tam Başkanlık", "Vesayet Anayasası" gibi özet kategoriler ikişer kez haber metnine konu olduğu belirlenmiştir. %3'lük dilimleri oluşturan "Darbeleri Önler", "İstikrar İçin Başkanlık", "Millet Başkanlık Diyor", "Referandum" ve "Yeni Türkiye" başlıklarının birer kez haber metinlerine konu oluşturduğuna rastlanmıştır.

Sabah Gazetesi'nin, haber içeriklerinde sık sık "Başkanlık, Tam Başkanlık, Cumhurbaşkanlığı" sistemleri adı altında Anayasa değişikliğinin ayrıntılarına yer vererek, "milletin iradesi, milletin kararı, ülkenin bekası" noktalarına dikkat çektiği belirlenmiştir. Yeni sistemin erkler arasında denge sağlayacağını, "AKP'nin Anayasa paketiyle özellikle yasama ve yürütme erkinin karşı karşıya gelme riskini" azalttığını haber içeriklerinde yer vererek "ne Başkan'ın Meclis'i ne de Meclis'in Başkan'a ezdirme tehlikesinin" kalmadığını belirtmiştir.

AKP'nin başkanlık sistemi isteğini bir strateji olarak değerlendiren gazete, haber içeriklerinde Başkanlık sisteminin gelince "şer odaklarının" biteceğini ileri sürmüştür. Bahçeli'nin sağduyusuyla oluşturulan birinin 17 maddeden diğerinin de 59 maddeden oluşan "kontrol dengeli Anayasa paketi ve Tam Başkanlık" önerildiğinin haber içeriklerinde belirtilen diğer bir unsur olmuştur.

Tablo 12. Sözcü Gazetesi'ndeki Haber Metinlerinin İçerik Konuları

İçerik Konuları	Sayı	Oran
Anayasa Değişikliği	2	10
Anayasa Pazarlığı	1	5
Anayasayı Rafa Kaldırdı	1	5
Demokrasi	2	10
Elele Meclise	1	5
Koltuk Derdi	1	5
Meclisin Feshi	1	5
OHAL döneminde Rejim Değiştirilmez	1	5
Partili Cumhurbaşkanlığı	2	10
Referandum	1	5
Tek Adam	4	20
Türk Tipi Başkanlık	2	10
Türkiye'yi Böldürtmeyeceğiz	1	5
<i>Toplam</i>	20	100

Sözcü Gazetesi'nin belirlenmiş süre kısıtlılığında araştırmaya dâhil olan olayla ilgili toplamda oluşturduğu 20 haberinden, 4 adedi %20'lik bir oranla "Tek Adam" konusunu içermektedir. Gazetede, "Anayasa Değişikliği", "Demokrasi", "Partili Cumhurbaşkanlığı", "Türk Tipi Başkanlık" ikişer kez %10 oranında haber konusunda dâhil edilirken; "Anayasa Pazarlığı", "Anayasa Rafa Kaldırıldı", "Elele Meclise", "Koltuk Derdi", "Meclisin Feshi", "OHAL Döneminde Rejim Değiştirilmez", "Referandum" ve "Türkiye'yi Böldürtmeyeceğiz" başlıkları birer kez haber konusuna dâhil edildiği belirlenmiştir.

Sözcü Gazetesi'nin haber içeriklerinde, Cumhurbaşkanının yetkilerinin arttırıldığına altını çizerek yeni Anayasa değişikliğinin maddelerine yer verildiği belirlenmiştir. Sistemin Tam başkanlık yönünde belirlenmesinin ardından gazetenin, "AKP'li-ler ağzındaki baklayı sonunda böyle çıkardı", "Ateş topu şimdi Devlet Bahçeli'nin kucagında" şeklinde ifadeler yer verdiği görülmektedir. "Yıllardır Türk tipi diyerek dayattıkları başkanlık modelini" bahane olarak nitelendiren Sözcü Gazetesi, "laikliği yeminden kaldırma" planlarının olduğunu, "milletvekilli yeminindeki Atatürk ilke inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma" kısmının kaldırılma hazırlıklarının yapıldığını haber metinlerinde ileri sürmüştür. Başkanlığı bir anlaşma olarak nitelendiren gazetenin haber içeriğinde değindiği bir diğer nokta, bu anlaşmanın doları uçurduğu olmuştur.

Tablo 13. Hürriyet Gazetesi'nin Haber Konularında Siyasi Partilerin Ele Alınışı

Hürriyet	AKP		MHP		CHP		HDP	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Pozitif	3	15	-	-	1	14	-	-

<i>Negatif</i>	4	20	3	23	-	-	-	-
<i>Nötr</i>	8	40	7	54	6	86	1	100
<i>Yukarıdakilerden birkaçı</i>	5	25	3	23	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	20	100	13	100	7	100	1	100

Tablo 13'te gazete haberlerindeki siyasi partilerin ele alınış biçimleri "pozitif", "negatif", "nötr", "yukarıdakilerden birkaçı" değişkenleri altında incelenmiştir. Bir haber metninde birden fazla haber aktörünün rol aldığı göz önünde bulundurularak Hürriyet Gazetesi haberlerinde, tüm partileri en fazla nötr olarak ele aldığı belirlenmiştir. Gazete haber konularında %20 oranında AKP'yi, %23 oranında MHP'yi negatif olarak sunarken; sırasıyla %25'lik ve %23'lük bir oranla "yukarıdakilerden birkaçı" değişkeninde tanımlanan konularla sunulduğu belirlenmiştir. İlgili haber metinlerinde CHP'nin %86, HDP'nin ise tek haberle %100 nötr olarak ele alındığı gözlemlenmiştir.

Tablo 14. Sabah Gazetesinin Haber Konularında Siyasi Partilerin Ele Alınışı

<i>Sabah</i>	<i>AKP</i>		<i>MHP</i>		<i>CHP</i>		<i>HDP</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Pozitif</i>	16	70	11	69	-	-	-	-
<i>Negatif</i>	-	-	-	-	4	100	3	100
<i>Nötr</i>	6	26	3	19	-	-	-	-
<i>Yukarıdakilerden birkaçı</i>	1	4	2	12	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	23	100	16	100	4	100	3	100

Sabah Gazetesi'nde, AKP 16 haber konusuyla %70 oranında pozitif, 6 haber ile %26 oranında nötr ele alınırken, olayların içeriğinin negatif olarak yer verilmediği belirlenmiştir. Benzer bir şekilde MHP, 11 haberi %69'luk bir oranla pozitif, 3 haberiyle %19'luk bir dilimle nötr olarak yer verilirken, olayların içeriği negatif olarak sunulmamıştır. Gazete ilk sayfalarında CHP ve HDP'nin habere konu olan olaylarını ele alırken, %100 oranında negatif olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir.

Tablo 15. Sözcü Gazetesi'nin Haber Konularında Siyasi Partilerin Ele Alınışı

<i>Sözcü</i>	<i>AKP</i>		<i>MHP</i>		<i>CHP</i>		<i>HDP</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Pozitif</i>	-	-	1	7	6	67	-	-
<i>Negatif</i>	12	92	9	60	-	-	-	-
<i>Nötr</i>	1	8	3	20	3	33	-	-
<i>Yukarıdakilerden birkaçı</i>	-	-	2	13	-	-	-	-
<i>Toplam</i>	13	100	15	100	9	100	-	-

Sözcü Gazetesi'nin, AKP ile ilgili 12 haberinde %92 oranında, MHP ile ilgili 9 haberinde %60'lık bir oranla olayların içeriği negatif olarak ele aldığı belirlenmiştir. Ga-

zetenin, MHP ve CHP ile ilgili 3 haberinde, AKP ile ilgili 1 haberinde nötr yaklaştığı gözlemlenmiştir. Sözcü Gazetesi, CHP ile ilgili olayların ele alınışında %67'lik bir oranla pozitif davranırken, araştırmaya dâhil olan konuyla ilgili HDP'nin haberlerine hiç yer vermediği belirlenmiştir.

Tablo 16. Gazetelerde Haber Kaynağının Kullanımı

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Cumhurbaşkanı</i>	2	6	5	12	1	4	8	8
<i>Başbakan</i>	12	38	20	49	4	17	36	37
<i>Ana Muhalefet</i>	6	19	-	-	7	29	13	14
<i>Muhalefet</i>	10	31	9	22	7	29	26	27
<i>Bakanlar</i>	-	-	6	15	2	8	8	8
<i>Askeri Yetkililer</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Uzmanlar</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Diğer</i>	2	6	1	2	3	13	6	6
<i>Toplam</i>	32	100	41	100	24	100	97	100

Her üç gazetenin haber metinlerinin oluşturulmasında birden fazla haber kaynağının kullanıldığı göz önünde bulundurularak, Hürriyet Gazetesi'nin haberlerinde en fazla %38'lik bir oranla Başbakan Binalı Yıldırım'ı haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. Ardından "Muhalefet" değişkenini temsil eden Devlet Bahçeli ve parti üyelerini %31 oranında haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. "Ana Muhalefet" değişkenini temsil eden Kemal Kılıçdaroğlu ve parti üyelerini %19 oranında ve %6'lık bir orana sahip olan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı kaynak olarak kullandığı gözlemlenmiştir. Sabah Gazetesi, 20 haberiyle %49 oranında Başbakan'ı, 9 haberiyle %22 oranında muhalefeti, 5 haberiyle %12 oranında Cumhurbaşkanını haber kaynağı olarak kullandığı belirlenmiştir. Diğer gazetelerden farklı olarak bakanları en fazla oranda kullanan Sabah Gazetesi, ana muhalefeti haberlerinde kaynak olarak kullanmadığı gözlemlenmiştir. Sözcü gazetesi haberlerinde kaynak olarak ana muhalefeti ve muhalefeti %29'luk bir dilimle eşit olarak kullanırken, Başbakan Yıldırım'ı 4 haberinde, bakanları 2 haberinde kaynak olarak yer verdiği belirlenmiştir.

Tablo 17. Gazetelerdeki Haber Metinlerinin Niteliği

	<i>Hürriyet</i>		<i>Sabah</i>		<i>Sözcü</i>		<i>Toplam</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
<i>Bilgilendirme</i>	17	71	16	46	5	25	38	48
<i>Destek</i>	-	-	10	29	3	15	13	17
<i>Eleştiri</i>	2	9	-	-	7	35	9	11
<i>Endişe</i>	2	8	-	-	-	-	2	3
<i>İddia</i>	-	-	2	6	3	15	5	6
<i>Yorum</i>	1	4	4	11	2	10	7	9

<i>Diğer</i>	2	8	3	8	-	-	5	6
<i>Toplam</i>	24	100	35	100	20	100	79	100

Tablo 17’de üç ulusal gazetenin araştırmaya dâhil olan süre zarfı içerisinde haberleş-tirmiş olduğu haber metinlerinin niteliği; “Bilgilendirme”, “Destek”, “Eleştiri”, “Endi-şe”, “İddia”, “Yorum” ve bunların dışında kalanlar “Diğer” değişkenleri altında ana-liz edilmiştir. Elde edilen verilerde Hürriyet Gazetesı’nin, 17 haberinde %71’lik bir oranla sadece bilgilendirme işlevinde bulunduğu belirlenmiştir. Gazete haberlerin-de, ikişer kez eleştiri, endişe ve diğer olarak tanımladığımız haber metinlerine ikişer kez yer verdiği görülmektedir. Sabah Gazetesı’nin, 16 haberinde %46’lık bir oranla bilgilendirme işlevinde bulunurken, 10 gazete haberinde %29’luk bir oranla destek işlevinde bulunduğu belirlenmiştir. Gazetenin geriye kalan 4 haberinde yorum, 3 haberinde diğer, 2 haberinde iddia işlevini gerçekleştirmiş olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak Sözcü Gazetesı’nin haberlerinde, %35’lik bir dilimi kapsayan eleştiriye yer verdiği belirlenmiştir. Gazete geriye kalan 5 haberinde bilgilendirme, üçer habe-rinde destek ve iddiaya yer verirken, 2 haberinde yoruma rastlanılmıştır.

Sonuç

Kitle iletişim araçları “haberdar etme” ve “farkına varma” görevlerini yerine getirir-ken toplumsal algılarımızın biçimlendirilmesinde en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın aktarmış olduğu güçlü mesaj yığınlarına maruz kalan bireylerin, eylemlerinin yönlendirilmesinde kitle iletişim araçlarının doğru-dan bir etkisi olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bireyler toplumsal yaşamda meydana gelen bütün olayları kavramada yetersiz kalmaktadırlar. İçinde yaşadığımız dünyayla ilgili sahip olduğumuz bilgilerin büyük bir kısmını doğrudan deneyimler ile değil de, dolaylı olarak kitle iletişim araçları tarafından kazanıldığını ileri sürülmektedir. Medya sürekli olarak bireylerin ne hakkında düşünmeleri ne ko-nuda fikir sahibi olmaları ve kişilerin nasıl hissetmeleri gerektiği hususunda nesnelere sunarak belirli konuların üzerine dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla bireylerin takip etmiş oldukları medya yayınları tarafından çizilen çerçeveye bağlı olarak içinde ya-şadığımız dünya herkese farklı görünecektir.

Gündem belirleme üzerine yapılan araştırmalar ilk olarak medya gündemi ile kamu gündemi arasındaki ilişkiye odaklanırken daha sonra yapılan araştırmalara siyasal gündemde konu olarak dâhil edilmiştir. Böylece üç gündem arasındaki ilişkiler or-taya konulmaya çalışılmıştır. Medya, kamu ve siyasal gündemin birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olduklarını ve zincir halinde bulunan bu üç halka ile gündemin yaratıldığı belirlenmiştir. Bu üç gündemin birbirlerini etkilediği bilinmekle beraber medya gündemi; habercilik, medya rutinleri, kurumsal ve ideolojik etkilerden kamu gündemi; herhangi bir konuda bütünleşen kişi, aile, grup ya da çıkar gruplarından ve onlar için önem taşıyan olaylardan siyasal gündem; ülke başkanları, parlamento üyeleri, bürokrasiden etkilenebilmektedir.

Gündem belirleme araştırmalarında, medya gündeminin içeriğinin belirlenmesinde etkili olan birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda; baskı ve özel

gruplarının çıkarları, medya içerik yapısı, sermaye sahipleri, kurumun yayın çizgisi gibi birçok değişkenle medya gündemini belirleyen unsurlar ortaya konulmuştur. Muhabirlerin çabasıyla ortaya çıkan haber metinlerinin içerik yapısının oluşturulmasında; medya gruplarının örgütlenme yapısı, yayın politikaları ve haber üretim süreçlerinin en belirgin özellikler arasında yer aldığı görülmektedir. Toplumun içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarını yansıtan haber metinleri, muhabirlerin ideolojileri ve gazeteciliğin temel pratikleri arasında oluşturulmaktadır. Bu haber söylemleri, son olarak medyanın ekonomi politikası üzerinden şekillendirilerek kitlelere aktarılmaktadır.

Bunların yanı sıra medya gündeminin belirlenmesinde, ani yaşanan ateşleyici olayların etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, 15 Temmuz darbe girişimi gündeme etkili biçimde düşmüştür. Medya uzun süre bu teşebbüse, olayın faillerine ve kamudan ihraç edilen isimlere odaklanmıştır. Uluslararası yaşanan siyasal krizler, uç olaylar, ülke güvenliğini tehdit eden terör olayları medya gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Halep'in bombalanması, Akdeniz'de mülteci ölümleri gibi toplumsal sorunun şiddetini gösteren "gerçek yaşam göstergeleri" de medya gündeminin oluşturulmasında oldukça etkili olmaktadır. 3 yaşındaki Aylan bebeğin kıyıya vuran cansız bedeni sadece Türk medyasında değil, dünya medyasının da gündemine oturmuştur.

Öncelikle yapılan çalışmada, medya gündeminin başkanlık sistemi tartışmaları üzerinden belirleyici olmasının başlıca sebebi, konuya dair yoğun medya ve kamuoyu ilgisinin göz ardı edilmemesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Başkanlık sisteminin uzun süre siyasetçiler arasında tartışılmasına rağmen çözüme ulaştırılamaması ve ilk defa uzlaşma sağlanarak sisteme geçiş sürecinin adımlarının atılması medya gündeminin ilk sıralarında yerini almasını sağlamıştır. İki farklı siyasi partinin mutabakat sağlaması politikada alışılmadık olay olması nedeniyle bu tarz konuların gündeme getirilmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, iletişim araçlarının haber değeri yüksek olan sınırlı haber kaynaklarına sahip olmalarının bir etkisinin de olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki muhabirler, medya grubunun ihtiyacı olan günlük haber miktarını sağlayabilmesi için en fazla haber yaratılan yerlerde -siyasal kurumlarda- konumlandırılması gündemin başkanlık sistemi üzerinden belirleyici olmasının diğer bir sebebini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Herhangi bir konunun medya gündeminde diğer konulardan sıyrılarak üst sıralara yerleştirilmesinde siyasi figürlerin ya da parti kurumlarının etkisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Haber aktörü olarak siyasi liderlerin tek başına toplumdaki herhangi bir problemi dile getirerek medya gündemine taşıyabildiği belirlenmiştir. Çalışmanın temel savı bunun üzerine biçimlendirilmiş ve elde edilen bulgular sonucunda doğrulanmıştır. Siyasi parti liderlerin gerek bireysel gerekse toplumsal talepleri medya gündeminin ilk sıralarına kolaylıkla taşıyabilme gücene sahip oldukları belirlenmiştir.

Siyasal kurumlar içerisinde en etkin enformasyon kaynağı olması nedeniyle medya, kamuoyu ve siyasetçiler arasındaki bir köprü görevini üstlendiği bilinmektedir. Medya grupları ile siyasetçiler arasında oluşan bu yakın ilişki sayesinde ister iktidar partisi olsun, isterse muhalefet partisi olsun medya gündemini belirlemede bu siya-

si yapıların etkili oldukları tespit edilmiştir. MHP Genel Başkanı'nın grup toplantısında yapmış olduğu konuşmanın ardından siyasal gündemde ön plana çıkarılan "başkanlık sistemi" konusunun aynı zamanda gazete haber yazılarında yer edindiği görülmektedir. Böylece ulusal medya gündemi siyasi liderin yerleştiği bir konunun üzerinden belirlenebildiği saptanmıştır.

Farklı yayın kuruluşlarına ait Hürriyet, Sabah ve Sözcü gazetelerinde yer alan başkanlık sistemi haberlerinin incelenmesi sonucu elde edilen veriler ışığında çalışmanın varsayımlarının büyük bir oranda doğru olduğu belirlenmiştir.

İlk olarak çalışmaya başlamadan önce 1 Eylül 2016 tarihinden itibaren her üç gazetenin vitrin sayfaları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup herhangi bir sistem değişikliği haberine 11 Ekim 2016 tarihine kadar rastlanılmadığı belirlenmiştir. Medya gündeminde yoğun bir şekilde 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, darbe soruşturması ve ihraç edilenlerin haberlerinin yer aldığı saptanmıştır. Başkanlık sistemi tartışmalarını yeniden başlatan MHP Genel Başkanı'nın yaptığı konuşmasından itibaren her üç gazete belirlenmiş olan süre sınırlılığı içerisinde toplamda 79 adet "Başkanlık sistemi ve Anayasa değişikliği" ile ilgili haberleri gündemine taşıdığı belirlenmiştir. Siyasi liderlerin yapmış olduğu açıklamaların medya gündeminin belirlenmesinde etkili olduğu ve parti kurumlarının politikaları doğrultusunda dile getirilen problemlerin ulusal gazetelerin gündemini belirlemede tek başına yeterli olduğu varsayımları veriler ışığında doğrulanmıştır.

Alternatif bir yönetim olarak başkanlık sistemine geçilmesi konusunun kamu gündemi içerisinde önemli bir duruma ulaşabilme koşullarının sağlanmasıyla birlikte AKP Hükümeti, MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin yaptığı açıklamayı bir sağduyu olarak nitelendirerek medya gündemini "başkanlık tartışması" üzerinden belirlemeye devam ettiği görülmektedir. Bu süreçte en fazla haber kaynağı olarak Başbakan'a yer verildiği her üç gazeteden elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Ülke yönetimindeki başbakanın bir konuyu ya da bir problemi kolaylıkla medya gündeminin üst sıralarına taşıyarak gazetelerde bir numaralı haber üreticisi olabileceği gözlemlenmiştir.

Medya kuruluşlarının, benimsemiş oldukları ideolojik kimlikler doğrultusunda haber metinlerini oluştururken haber aktörlerine daha kısıtlı ya da daha kapsamlı yer vermektedir. İlgili konunun haberleştirilmesinde ise olumlu ya da olumsuz, destek ya da eleştiriye yönelik bir tutum sergiledikleri varsayımı elde edilen veriler ışığında doğrulanmaktadır.

Sabah Gazetesi, araştırmaya konu olan süre zarfında yayınladığı haberlerinde iktidar parti politikalarına ve liderlerine sayıca fazla yer verdiği, yayımlanan haberlerin yorum içeren destek odaklı haberlerden oluşturulduğu belirlenmiştir. Gazete, Ana Muhalefet liderlerinin haberlerine sayıca az yer vererek, araştırmaya dâhil edilen konu ise eleştiriye ve yoruma dayalı, olumsuz bir yönde ele alındığı belirlenmiştir.

Ulusalçı yayın politikası benimseyen Sözcü Gazetesi'nin, ilk sayfalarında iktidar parti grubunun başkanlık sistemiyle ilgili politika ve liderlerine sayıca fazla yer verildiği fakat ilgili konunun haberleştirilmesinde eleştiriye odaklı ve yoruma dayalı, olumsuz bir biçimde ele alındığı belirlenmiştir. Gazete, AKP ve MHP liderinin politikalarını

eleştiriye dayalı olumsuz yönde ele alırken, Ana Muhalefet partisinin başkanlık sistemine dair politikalarını olumlu yönde ele aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) başkanlık sistemiyle ilgili politikalarına yer verilmediğine rastlanılmıştır.

Kitle gazetesi olarak bilinen Hürriyet Gazetesi haberlerinde AKP, MHP, CHP ve HDP'nin siyasi politikalarına tarafsız yaklaştığı ve gazete'nin haberlerini kurgularken en fazla bilgilendirme kaygısı güttüğü belirlenmiştir.

İktidar partisinin politikalarına yakın duruş sergileyen Sabah Gazetesi, AKP ve MHP arasında uzlaşma yaşaması sonucu, MHP Genel Başkanı'na gazetenin ilk sayfalarında sayıca fazla yer verdiği, haberlerinde destek ve yoruma dayalı, olumlu bir yönde ele aldığı belirlenmiştir. Sözcü Gazetesi'nin ise AKP ve MHP arasında mutabakat sağlanması sonucu, MHP Genel Başkanı'nı, eleştiri ve yoruma dayalı, olumsuz bir yönde ele aldığı tespit edilmiştir. Son olarak kamuoyunun sistem değişikliğine karşı olan hassasiyeti haber metinleriyle Türk basınına taşındığı belirlenmiştir.

Kaynakça

- “2023 Siyasi Vizyon”. Son güncelleme 10 Mayıs 2017. http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon#bolum_.
- “7 Haziran 2015 tarihli seçim beyannamesi”. Son güncelleme 10 Mayıs 2017. www.akparti.org.tr/upload/documents/2015-secim-beyannamesi-20nisan.pdf.
- “Anayasa değişikliği paketi kabul edildi”. Sabah internet sitesi. 10 Mayıs 2007. <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/10/haber,BB63A2F0C5114812B85DF-34520DA7C36.html> (Erişim tarihi 10 Nisan 2017).
- “Anayasa Uzlaşma Komisyonu Çalışmalarına İlişkin Sonuç Dokümanları”. Son güncelleme 10 Mayıs 2017. https://anayasa.tbmm.gov.tr/calismalara_iliskin_belgeler.aspx.
- Akgün, Mert Hüseyin. “Başkanlıktan Cumhurbaşkanlığı Sistemine: 2012 ve 2016 Ak Parti Anayasa Önerileri”. <https://setav.org/assets/uploads/2017/01/Perspektif163.pdf>. (Erişim 10 Mayıs 2017).
- Basın açıklaması. “Yeni Yıl Mesajı”. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/6491/yeni-yil-mesaji.html>. (Erişim 10 Mayıs, 2017).
- Bila, Fikret. “Erdoğan ve Gül’ ün Yaklaşımları”. *Milliyet*. 21 Nisan 2003.
- Cumhuriyet*. Erdoğan Krallık İstiyor. 24 Nisan 2004.
- Duman, Selçuk. “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Değerlendirmeleri”, *Yeni Türkiye Dergisi*. 51 (2013).
- Fedayi, Cemal. “Mazi, Hal ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi”. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51 (2013).
- Gönenç, Levent. “Türkiye’de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu”. Teoman Ergül (der.). *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005.
- Gönenç, Levent. “Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği”. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Nisan 2011.

- Hans, Mathias Kepplinger. *Medya Etki Araştırmaları*. Çev. Murat S. Çebi. Ankara: Alternatif Yayınları, 2003.
- Hürriyet*. Şahin'den başkanlık sistemine destek. 22 Nisan 2003. <http://www.hurriyet.com.tr/sahinden-baskanlik-sistemine-destek-141935> (Erişim 12 Nisan 2017).
- Kılınc, Doğan. “Türkiye’de Bitmeyen Tartışma: Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/1 (2016): 447-510.
- Kurban, Samed. “Başkanlık Sisteminden Beklentiler ve Türkiye”. Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, 2014.
- Küçükoba, Gamze. “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’ye Uygunluğu Sorunsalı”. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, 2014.
- Milliyet*. Başkanlık İstiyor. 21 Nisan 2003.
- Milliyet*. Baykal’dan Erdoğan’a Haddini Bil. 23 Nisan 2003.
- Oder, Bertil Emrah. “Türkiye’de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991- 2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler”. Teoman Ergül (der.). *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005.
- Onar, Erdal. “Türkiye’nin Başkanlık ya da Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli mi?”. Teoman Ergül (der.). *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005.
- Şıvgın, Halil. *Türkiye İçin Umut Krizden Çıkış Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayınları, 1997.
- TBMM. “10.5.2007 Tarihli ve 5660 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve Anayasanın 89 uncu ve 104 üncü Maddeleri Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ile Anayasa Komisyonu Raporu (1/1368)”. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1433m.htm>.
- Terkan, Banu. *Gündem Belirleme Medya ve Siyasal Gündem Üzerine Bir Çalışma*. Konya: Tablet Kitapevi, 2005.
- Tosun, Gülgün ve Tanju Tosun. *Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.
- Turan, İlter. “Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem”, Teoman Ergül (der.). *Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005.
- Uluşahin, Nur. “Türkiye’de Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 3/1 (2011): 29-38.
- Yazıcı, Serap. *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Sait. “Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye’ye Örnek Olabilir mi?”. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51 (2013).
- Yüksel, Erkan. *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2001.

Reflection of the Presidential System Discussions During April 16 Referendum in Turkish Press

EZGİ ÇAKIR

Abstract: *From historical point of view on Turkish politics, the discussions of alternative system of government which began with Ozal and extended to Demirel's tenure, statements made by political leaders have taken place on Media agenda. Finally, intense discussions continued during the period AK Party government which led to the April 16 referendum. News actors and Political leaders have great influence especially on the creation of the presidential system agenda, as it is assumed that news actors are more restricted or comprehensive, positive or negative in the direction of the ideological publication line they have adopted in news covered by media organizations. In this context, based on Agenda-setting theory, period before the April 16 referendum and between October 11, 2016 and December 10, 2016, on media coverage of the presidential system discussions will be examined by content analysis method which includes qualitative and quantitative evaluation on the first pages of Sabah, Hürriyet and Sözcü newspapers.*

Keywords: *Presidential system, Agenda setting, Referendum.*

Tek Taraflı Birliktelik (Kommensalizm), Karşılıklı Fayda Birlikteliği (Mutualizm) ve Asalaklık (Parazitizm) Üçgeninde İnsan-Doğa İlişkileri

SÜLEYMAN DÖNMEZ*

sdonmez@cu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4251-6665

MEHMET ALİ ÇELİK**

mehmet.ali.celikk@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7729-6650

Öz: İnsan dışı doğada, canlılar arasında çeşitli birliktelik türleri mevcuttur. Bu etkileşimlerde, bazen ilişki içerisinde olan tüm canlılar fayda sağlarken kimi zaman ise canlılardan birisinin yarar, diğerinin zarar gördüğü birliktelikler olmaktadır. Tüm bu ilişkilerin genel adına birlikte (simbiyoz) yaşam denilmektedir. Birlikte yaşam tek taraflı birliktelik (kommensalizm), karşılıklı fayda birlikteliği (mutualizm) ve asalaklık (parazitizm) olmak üzere üç farklı şekilde görülmektedir. Bu çalışma insan-doğa ilişkilerini, onto-epistemik manada logos ile tin arasındaki köprüleri kaldırmadan karşılıklı fayda birlikteliği bağlamında yeniden ele almaktadır. Nous-logos diyalektiğini tenden tine yolculuk ekseninde anlamayan kavrayış ekolojik krizin çözümünü, atmosferdeki karbon miktarının azaltılması, az enerji tüketen beyaz eşyalar kullanılması vs. gibi salt mekanik çözümlerde aramaktadır. Hâlbuki bu tarz mekanik, noustan yoksun logos anlayışına dayalı çözüm önerileri, asırlardır süregelen sorunu çözmek yerine, onu daha fazla derinleştirmektedir. Günümüzde insan-doğa ilişkilerinin daha fazla kriz üretmemesi için birlik esasında birliktelik anlayışını hâkim kılmak gerekmektedir. Doğa ancak bu yolla fark edilecek ve ahlâk üzerinden bir iletişim sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik kriz, Etik, İnsan-doğa ilişkileri, Logos, Nous.

Giriş

Birçok çalışma, insan-doğa ilişkilerindeki bozulmanın eşik dönemi olarak sanayi devrimini işaret etmektedir¹. Sanayi devrimi sonrasında, doğanın metalaştırılması, ekonomik üretim için ham madde olarak görülmesi ve aşırı bir şekilde tahrip edilmesinin sistemsel olduğu kadar fikri altyapısı vardır. Temelini doğadan alan modern bilim anlayışına göre, ekolojide mekanik bir şekilde işleyen parçaların tahrip edilmesinin ve yok edilmesinin diğer parçalara veya bütüne bir zararı olmamaktadır. Modern bilim anlayışı, çevreyi tahakküm altına almayı hedeflemiştir. Bu tahakküm,

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı.

** Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

1 Sezgin Ata, "Ekolojik Krize ve Nedenlerine Genel Bir Bakış", Ecotopianetwork sitesi, <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2010/03/03/ekolojik-krize-ve-nedenlerine-genel-bir-bakis-sezgin-ata/> (Erişim 1 Mart 2017). Aygül Kılınç, "Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14/1 (2012), s.147.

doğal kaynakların hoyratça tüketilmesi biçiminde tezahür ederken; sadece maddi dünyaya olan inanç, sürekli maddesel tüketimle mutlu ve umutlu bireylerden oluşan bir toplumu yaratarak, çevrenin tahribinde karşılıklı döngünün tamamlanmasına neden olmuştur². Modern düşünce insan-doğa ilişkilerinde doğayı cansız bir meta olarak sunmuştur. Böyle bir durumda insan-doğa ilişkileri etikten tamamıyla yoksundur.

Son birkaç asırdır ekolojik krizin patlak vermesine bağlı olarak birçok disiplin insan-doğa ilişkilerini yoğun bir şekilde ele almaktadırlar. Bu disiplinlerden birisi de etikdir. Geleneksel etik anlayışlarında insan merkeze alınırken, çoğu zaman insan-doğa ilişkileri göz ardı edilmektedir. Bundan dolayı son dönemlerde birçok fikir insanı, insan-doğa ilişkilerini daha kapsamlı şekilde ele alan yeni bir etik anlayışın gerekliliğini savunmuştur. Bunlardan birisi Aldo Leopold'dur. Amerikalı filozof ekolojist Leopold etiğin çevreyi de içine alacak şekilde büyümesi gerektiğini belirtmiştir³. Çevre aktivisti filozof Arne Naess ise Ekosofi kavramını kullanarak, ekoloji ile felsefeyi etik bağlamda birbirine yakınlaştırmıştır. Naess Ekosofi kavramını, 20. yy ile birlikte olumsuz etkileri gün yüzüne çıkan ekolojik krizin çözümü için kullanmıştır. Naess'e göre Ekosofi kavramı, kısaca ekolojik uyum ve dengenin felsefesi olarak belirtilmektedir⁴. Doğa hakkında fikirler beyan eden bir diğer önemli isim ise İngiliz filozof ve tarihçi Robin George Collingwood'dur. Collingwood klasik fiziğe dayanan mekanik felsefe anlayışının aksine doğanın döngüsel değil ilerleyici, makine değil canlı olduğunu ve bir erekselliği olduğunu görüşünü savunur⁵.

Bu çalışmada insan-doğa ilişkileri etik düzlemde ele alınmıştır. Bu düzlem, doğadaki birlikte yaşama biçimleri ile analogi kurularak sağlanmak istenmiştir. Zira birçok filozof doğa ile analogi kurarak yeni fikirler ortaya atmıştır. Bunlardan birisi de, doğadaki sınıfsız ve hiyerarşik olmayan organik düzen ile toplum arasında analogi kurarak ekolojik toplum paradigmasını inşa eden Murray Bookchin'dir. Murray Bookchin doğa ile analogi kurarak inşa ettiği Ekolojik Toplum Paradigmasının, her şeyden önce bir etik felsefesi (etik ahlak felsefesi demek) olduğunu iddia etmektedir⁶.

Doğa her zaman etik fikirlerin ortaya çıkmasına vesile olmamıştır. Kimi zaman bilimle uğraşan kişilerin ekoloji hakkındaki fikirleri farklı zamanlarda ve çeşitli şekillerde topluma uyarlanmıştır. Bunlardan birisi de, Charles Darwin'in Evrim Teorisidir. Darwin'in doğa hakkında ortaya attığı görüşlerden yola çıkarak, Sosyal Darwinizm akımı kurulmuştur. Sosyal Darwinizm kavramı ilk defa 1879'da, Oscar Schmidth tarafından ortaya atılmıştır. Darwin'in doğadaki canlılar arasında hiyerarşi olduğunu

2 Mehmet Özel, "Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2007), s.207.

3 Oya Beklan Çetin, "Derin Ekoloji Hareketi ve Çevre Etiği", Ecotopianetwork sitesi. <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/12/21/derin-ekoloji-hareketi-ve-cevre-etigi/> (Erişim 6 Mart 2017).

4 Kubilay Aysever, "İnsan ve Doğa İlişkisi Üzerine", Filozoflar ve Düşündüren Sözleri internet sitesi, <http://dusundurensozler.blogspot.com.tr/2008/09/insan-ve-doa-ilikisi-zerine.html> (Erişim 2 Mart 2017).

5 Mehmet Yalçın ve Fatma Ağgöl, "Collingwood'un 'Doğa Tasarımı' ve Fen Eğitimi için Doğurguları", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29/2 (2009), s.301.

6 Mehmet Ali Çelik ve Ali Ekber Gülersoy, "Kaos Ortamında (Çağında) Mekân-İnsan Etkileşimine Bütüncül Bir Bakış: Ekolojik Toplum Paradigması", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 22 (2016), s.174.

öne süren görüşlerinden yola çıkarak, insan ırklarının da hiyerarşik olduğunu ve bazı ırkların üstün olduğu fikri savunulmuştur. Alman Nasyonal Sosyalizminin ve İtalyan Faşizminin Darwin'in biyoloji hakkındaki görüşlerinden etkilendiği bilinmektedir⁷.

Bu çalışma doğayı cansız bir manzara değil, canlı ve dinamik bir varlık olarak görmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda, birçok filozofun yaptığı gibi doğa ile toplum arasında analogi kurulmaktadır. Böylelikle, doğadaki birlikte yaşam biçimlerini topluma uyarlayarak, insan-doğa ilişkilerinde yeni bir etik anlayışın ortaya konmaya çalışılmaktadır.

İnsan-dışı doğada yararlı ve zararlı birliktelikler olmak üzere iki türlü yaşam biçimi vardır. Bu çalışmada günümüzde insan doğa ilişkilerinin asalaklık bağlamında olduğu vurgulanırken, doğadaki yararlı birlikteliklerin toplumda hâkim kılınması gerektiği savunulmaktadır. Çalışmamızda “insan ile doğa arasında yeni bir etik iletişim gerekir” ile vurgulanmak istenen “karşılıklı fayda birlikteliği” iddiası temelindeki etik ilişki, yalnızca maddi temele dayanmamaktadır. Bu çalışma, karşılıklı fayda birlikteliğini maddi çerçevede çıkara dayalı bir birliktelik olarak değil, manadan maddeye bakan bir birlik mantığı üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Esasen bu bir fayda birlikteliğinden öte, ötekini emanet olarak gören bir anlayıştır. Karşılıklı fayda ise, kaçınılmaz olarak kendiliğinden doğmaktadır. Burada vurgulanmak istenen, hem maddi hem de tinsel anlamdaki karşılıklı faydada sağlanan ahlâki iletişim biçimidir.

Bu çalışmada ilk olarak, insan-dışı doğada canlıların birbiri ile olan etkileşimlerine değinilecektir. Daha sonra, insan dışı doğa ile toplum arasındaki ilişkilerin evriminin geçmişten günümüze nasıl olduğu konusundan bahsedilecektir. Son olarak insan-doğa ilişkilerinde meydana gelen yabancılaşma ve bunun sonucunda ortaya çıkan küresel ekolojik kriz meselesine değinilecektir. Aynı zamanda insan-doğa ilişkilerinin onto-epistemik anlayışla karşılıklı fayda birlikteliği ekseninde yeniden inşası önerilecektir. Bu birliktelik, salt doğal bir işleyişin ötesinde doğala tahakküm etmeden doğalla buluşma ve birlikte olma anlamına gelmektedir.

Bu çalışma, temelde şu sorunun cevabını aramaktadır: Cemil Meriç'in Yabancılaşma, Ahmet İnam'ın Kokuşma ve Hilmi Ziya Ülken'in Makine Adam Düzeni olarak kavramsallaştırdığı mevcut toplumsal durum ile ekolojik kriz arasında nasıl bir ilişki vardır?

Bu sorunun cevabına ulaşmak için ilk olarak Ekolojik krizin neliğinden kısaca bahsetmek gerekir. Niceliksel büyüme odaklı kapitalizm (sanayi uygulamaları için yeni teknolojiler yaratılması vb.), doğal denge ve döngülerin alt üst olmasına (toprağın, havanın, suyun ve diğer canlıların olumsuz etkilenmesine) sebep olmuştur. Ekolojik kriz, son iki asırdır baş döndürücü bir hızla değiştirilen doğal ortam şartlarına ayak uyduramayan canlıların ayıklanmasına, başka bir deyişle yok olmasına neden olmaktadır. Sürekli ekonomik büyümenin sonuçlarını ifade eden bu süreç, sınır değerlerin aşılmasını, ekolojik krizi, yani organik toplum yapısından

7 İsmail Dursunoğlu, “Sosyal Darwinizm”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/1 (2016), s.210.

uzaklaşmayı ifade etmektedir. Doğal ortamın kurallarını dikkate almayan, madde-enerji dönüşümlerinin önüne geçmeye çalışan modern insan, kendisine ikinci bir doğa oluştururken, birçok canlının doğal ortamlarından izole olmasına, yok olmasına, doğal döngülerin (besin döngüsü, su döngüsü, azot döngüsü vs.) aksamasına yol açmıştır. Nitekim kitlesel balık ölümleri, buzul alanlarındaki heyelanlar; çığlar, seller, ormanların yok olması, endemik türlerin ortadan kalkması, CO² miktarındaki dramatik artışlar; ozon tabakasındaki seyrelme, deri kanseri vakaları vb. söz konusu krizin sonuçlarını yansıtmaktadır⁸. Dolayısıyla ekolojik kriz meselesi sahip olduğu ölçek ve gelecekle ilgili oluşu sebebiyle, diğer tüm sorunlardan farklıdır. Bu sorunla başa çıkmak için gerekli olan şey, savaştaymışçasına seferberlik ilan etmektir⁹.

Bu seferberlik, insan-doğa ilişkilerinin düzenlenmesi kadar toplumda bireyler arasındaki ilişkilerinin düzenlenmesini elzem kılmaktadır. Çünkü kendisine yabancılaşan insan, doğal döngüleri ve ekosistem zincirindeki hassas dengeyi anlamakta zorlanacaktır.

Kavramsal Çerçeve

a) Doğadaki Birlikte (Simbiyoz) Yaşam Biçimleri

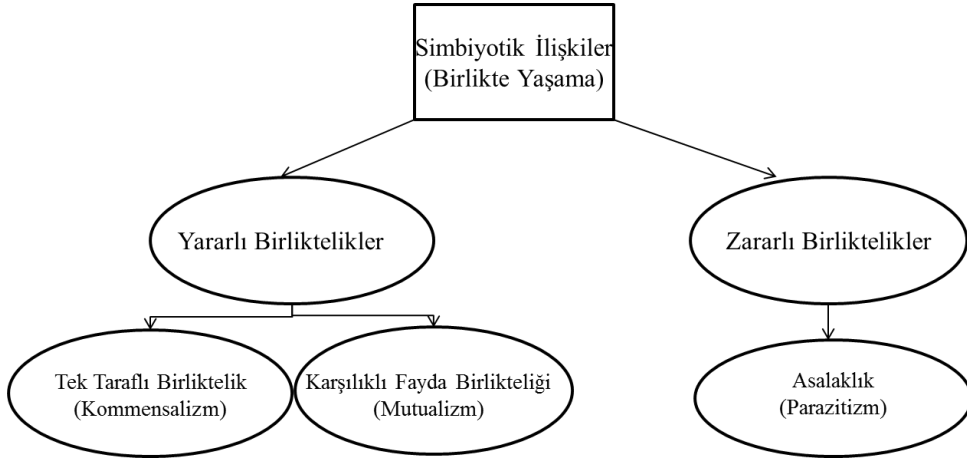
İnsan-dışı doğada bazı canlılar beslenme ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamazlar. Bundan dolayı başka canlılarla birlikte yaşarlar. Böylelikle beslenme yoluyla iki canlı türü birbirleriyle etkileşime geçer. İki organizmanın tekinin ya da her ikisinin varlığını sürdürmesi için bir arada bulunmalarına birlikte yaşam denilmektedir. Tek taraflı birliktelik (kommensalizm), karşılıklı fayda birlikteliği (mutualizm) ve asalaklık (parazitizm) temelinde gelişen etkileşimler, insan-dışı doğadaki canlıların birbirleri ile olan ilişki biçimleridir¹⁰. İnsan-dışı doğada ilişkiler yararlı ve zararlı birliktelikler olmak üzere 2 kategoride ele alınmaktadır. Yararlı birliktelikler; tek taraflı birliktelik ve karşılıklı fayda birlikteliği olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Tek taraflı birliktelikte, etkileşim içerisinde olan iki canlıdan birisi (konuk) fayda sağlarken öteki canlı (konak) herhangi bir yarar veya zarar görmemektedir. Karşılıklı fayda birlikteliği ise beslenme yoluyla ilişki içerisinde olan iki canlının da fayda sağlaması durumudur. Bu etkileşim türünde ilişki içerisinde olan canlıların birbirinden ayrılması durumunda, her ikisi de zarar görmektedir. İnsan-dışı doğadaki bir başka ilişki biçimi asalaklıktır. Zararlı birliktelik olarak adlandırılan bu ilişki biçiminde bir canlı fayda sağlarken, öteki zarar görmektedir (Şekil 1).

Toplum ve doğadaki ilişkilerin çoğunun temelinde beslenme bulunur. Beslenme vasıtasıyla kurulan ilişki biçimleri bazen karşılıklı fayda sağlarken kimi zaman ise tek bir canlı fayda sağlamaktadır. Bazı durumlarda ise bir canlı fayda sağlarken diğer canlı zarar görmektedir. Söz konusu simbiyotik ilişki biçimleri, insan ile doğa arasındaki ilişkilerde de geçerlidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, insan-dışı doğadaki canlılar arasındaki ilişkiler ile toplumsal ilişkiler birçok yönden benzerlik göstermektedir.

8 Çelik ve Gülersoy "Kaos Ortamında (Çağında) Mekân-İnsan...", s.165.

9 Anthony Giddens, *İklim Değişimi ve Siyaseti*, çev. Erhan Baltacı, İstanbul: Phoenix, 2013, s.12.

10 Ahmet Kocataş, *Ekoloji: Çevre Biyolojisi*, Bursa: Dora Basım, 2014, s.202-204.

Şekil 1. İnsan-dışı Doğada Beslenme Yoluyla Kurulan İlişki Biçimleri

İnsan ile doğa arasındaki ilişkilerin karşılıklı fayda temelinde geliştiği durumlarda, insan ve doğa zarar görmemektedir. İnsan ile doğa arasındaki ilişkilerin yararlı birliktelik ekseninden, zararlı birlikteliğe kayması durumunda ekolojik sömürü başlamaktadır. Bu durumda, hem insan hem de doğa zarar görmektedir. Asalaklık temelinde gelişen ilişkilerin kaynağı ise insan ile insan arasındaki ilişkilerin yararlı birliktelik özünden zararlı birlikteliğe evrilmesi ile başlamıştır. Bir başka ifade ile toplumda bireylerin karşılıklı fayda birlikteliği temelinde olan ilişkileri, mevcut kapitalist sistem ile bir tarafın diğerine zarar vermesi ve onu sömürmek suretiyle büyümesi temeline dönüşünce ilişkiler asalaklık düzlemine indirgenmektedir.

Asalaklık olarak adlandırılan sömürücü ve metalaştırıcı bu sistemin bakış açısına göre insanın ve doğal unsurların bizatihi kendi ontolojilerinden kaynaklanan değerleri olduğu kabulü yoktur. Buna göre, çevresel değerleri korumanın yegâne gerekçesi sistemin daha fazla büyümesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle “korunmaya değer olan”, ancak sistem için faydalı olandır¹¹.

Çıkar ve kâr üzerine şekillenen toplum- doğa ilişkileri, toplumu var eden ahlaki ve vicdani değerlerin içini boşaltmış ve yozlaştırmıştır. Hareket alanı daralan ve doğası gereği özgür olması gereken bireyler, yaratıcılığını, vicdanını ve birlikte yaşam ideallerini yitirmiştir. Başka bir deyişle insanı insan yapan özellikler parçalara ayrılmış, tanınmaz hale gelmiştir. Böyle bireylerden oluşan toplumda ekolojik ve toplumsal bilinç, sorumluluk duygusu ve vicdanın gelişmesi oldukça zordur.

En küçük fenomenleri bile “aşağı” ve “üstün” kavramları etrafında inşa etmiş olan bu hiyerarşik sistem organik duyarlılıktan (yararlı birliktelik) uzaktır¹². Bu sistemde ekolojiye dair insan tasarımları hiyerarşik ve sanaldır. Mevcut sistem canlıları faydalı birliktelik esasından çıkararak, onları birbirine düşman piramitler şeklinde derecelendirir. Halbuki bireyler ve şeyler birbirinden daha iyi ya da kötü değildir. Hepsi

11 Coşkun Karaca, “Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11/1 (2007), s.21.

12 Süleyman Dönmez ve Mehmet Ali Çelik, “Ekolojik Krizin Kaynağını İnsan Olarak Gören İndirgemeci Anlayışın Eleştirisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2016), s.46.

kendi içerisinde değerlendirilir ve eşsiz niteliklerinden ötürü değer görür. Dünya pek çok bileşenin bir araya gelmesinden oluşan bir yapı olarak algılanır ve onun bütünlüğü ve uyumu için her parça vazgeçilmez önemdedir¹³.

b) Onto-Epistemik Akıl

İnsanlık son birkaç asırdır, gezegenimizde olup bitenleri anlamlandırmada ve çözüm üretmede sıkıntı çekmektedir¹⁴. Bu sorunlardan birisi, ekolojik krizdir. Başlarda ekolojik kriz karşısında insanlığın tavrı görmezden gelmek ve yok saymak şeklinde olmuştur¹⁵. Bu tavır sorunu daha fazla derinleştirmiştir. 21. yy derinleşen ekolojik kriz karşısında, farklı bakış açıları ve çözüm önerilerini zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada ele alınan bakış açılarından birisi onto-epistemik akıldır. Onto-epistemik akıl, insanlığı hiç olmadığı kadar derin krizler içerisine sokan mevcut aklın, ahlakın, bilimin ve varlık kavrayışının yeniden inşası için bir metodolojidir. Varolanı esas alır. Varolanın çözümlenmesine dayalı bir inşâyı hedefler. Öncelik varolandır. Bilgi ise varolanın bilgisidir. Lakin varolanın bilgisine sahip olunurken takınılan tavır, salt bilimsel ya da tamamen ruhçu değil, bütüncül ve dengeleyicidir. Hasılı onto-epistemik akıl bir metottur. Bu metot ile daha güçlü sermayeye odaklanan kontrolsüz teknoloji anlayışına, doğayı hammadde olarak gören mekanik bakışa, kirlenmiş ve içi boşaltılmış zihinlere karşı alternatif bir bakış açısı geliştirilmek istenmektedir.

Onto-epistemik akıl, felsefî olarak Aristotelesçi düşünürlerin varlık temelli bilgi anlayışını temel alır. Ama bu anlayışa yeni bir yorum getirilir. Buna göre, bu yaklaşımda zihin sözcüğü yalnızca aklın kavrama ve bilme edimine dayanmaz. Burada zihin kavramı, vicdanî duyuşu içerisine alan bir ruha da sahiptir. Bu nedenle onto-epistemik akıl köken olarak ontik, tezahür olarak epistemiktir. Bir başka deyişle; düşünüş, duyuş, bilgi ve biliş asıl olan ontik aklın epistemik görünümüdür¹⁶. Kısacası onto-epistemik düzlem ile akıl ve ruh bütünleşmesi sağlanmaktadır. Böylelikle varlığa yalnızca bilme amaçlı –salt epistemik- değil onda bir ruhun –mananın- var olduğunu bilerek yaklaşmak ve onunla empati kurmak gerektiği vurgulanmaktadır. Esasen meseleyi bu tarz açmak, onto-etik bir tavrı da içerir. Ancak sorunun bilimsel çerçevede ele alınması bizi onto-epistemik bir zeminde kalmaya zorlamaktadır. Bu çerçevede biz, mesela, Hindistan'da yüksek mahkemenin Hint halkı tarafından kutsal sayılan Ganj ve Yamuna nehirlerinin hukuki olarak “gerçek kişi” statüsünde değerlendirilmesine karar vermesini¹⁷ onto-epistemik aklın bir tezahürü olarak görebiliyoruz. Aynı zamanda bunun etik bir yaklaşım olduğunu da görüyoruz.

Bu manada insan-doğa ilişkilerini etik düzlemde yeniden tesis etmek için Hindistan'daki örneğin yanı sıra kendi coğrafyamıza ve tarihimize bakmak önemlidir. Bu

13 Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, çev. Mustafa Kemal Coşkun, İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013, s.118.

14 Süleyman Dönmez, *Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet: Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı*, Adana: Karahan Kitabevi, 2015, s.27.

15 Mehmet Ali Çelik vd., “Yerelden Küresele Evrilen Ekolojik Krizin Psiko-Sosyal ve Politik Ekolojik Açılardan İrdelenmesi”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 23 (2017), s.110.

16 Dönmez, *Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet*, s.32.

17 “Ganj nehri artık insan haklarına sahip”, BBC Türkçe internet sayfası, 23 Mart 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39342778> (Erişim 5 Haziran 2017).

noktada onto-epistemik aklı daha iyi anlamak için İslam kültüründen örnekler de verilebilir. İslam Peygamberi, “İlim Çinde de olsa gidip alınız” demektedir. Fakat buradaki anlayış günümüzün varlığı anlam değerden soyutlayan mekanik ve maddeci bilim kavrayışından çok uzak görünmektedir. Günümüz bilim anlayışı insanı kendini kendine yeterli olarak görür. Daha çok hükmetme, değiştirme ve kontrol etme mantığı ile hareket eder. Bu anlayış çevresel krizin önemli bir kaynağıdır. Hâlbuki İslam düşüncesinde insanın dışa dönük eylemlerini insanoglunun içe dönük doğasıyla bağdaştırılarak, esenliğe ve sağlıklı bir hayat tarzına varan bir yol çizilir¹⁸. Bu durum çalışmamızda vurgulanan onto-etik temeldeki tavrın İslam kültür ve düşüncesindeki dışavurumudur. İnsan-Doğa ilişkileri birçok Müslüman düşünürce tarafından ele almış bir husustur. Örneğin onlardan birisi Mevlana Celaleddin Rumî’dir. Mevlana ekolojik krizin patlak vermesinden asırlar önce insan-doğa ilişkileri hakkında Mesnevi’de şiirsel bir ifade ile fikir beyan etmiştir. Mevlana, doğaya ilişkin coşkulu bir iyimserlik taşımaktadır. Mevlana’ya göre, doğa bizim yol arkadaşımızdır ve bütün parçaları tıpkı insanlar gibi canlıdır. Bundan dolayı doğayı yakından tanımamız ve kavramamız gerekmektedir¹⁹. Mevlana’nın bu görüşleri, çalışmamızda karşılıklı fayda birlikteliği ekseninde yeniden inşâ edilmek istenen insan-doğa ilişkilerinin etik temelini oluşturmaktadır.

Günümüzde insan-doğa ilişkilerinin daha fazla kriz üretmemesi için birlik esasında birliktelik anlayışını hâkim kılmak gerekmektedir. Birlikten birliktelik ya da birliktelikten birlik idrak edildiğinde, birlikteliğin yolu açılacaktır. Öteki yani doğa ancak bu yolla fark edilecek ve etik üzerinden bir iletişim sağlanacaktır. Bu durum onto-etik bir tavidir. Onto-etik tavır, modern süreçle içine düşülen ayrıştırıcı bakışları yeniden bütünleyebilme girişimidir ve varlığı, yani hakikati esas alır. Varlıktan hareketle düşünceye ulaşır. Hareketin yönünü tayin etmek suretiyle değeri yaratır. Bu çalışmada varlığı canlı olarak algılayan ve kendinde değer atfeden bir bilgi kuramsal yaklaşımın, ekolojik krizin çözümünde önemli bir metot olacağı düşünülmektedir.

Hilmi Ziya Ülken’in Makine Adam Düzeni, Cemil Meriç’in Yabancılaşma ve Ahmet İnam’ın Kokuşma Olarak Belirttiği Sistemde İnsan-Doğa İlişkileri

Maddeyi anlamak için atoma, toplumu da anlamak için bireye bakmak önemlidir. Atomun yapısı değişince madde değişir. Birey değişince de toplum değişir. Birey şehri inşâ etti fakat şehir de yeni bir birey prototipi inşâ etti. Kentsel ortam, insanın içinde bulunduğu dünyayı kendi arzuladığı şekle sokma çabasının genel anlamda en başarılı anını temsil eder. Fakat insanın yarattığı dünya olan kent, bundan böyle doğaya yabancılaşarak, yaşamaya mahkûm olduğu alan halini almıştır²⁰.

Mevcut sistem insanları doğadan uzaklaştırarak, kentlerde yaşamaya mecbur bırakmaktadır. Mevcut sistemde gelişmişliğin göstergesi, kentlerde yaşayan insanların

18 Sadiye Hawar Han Çiști, “Fitrat: İnsanlar ve Çevre İçin Bir İslâmi Model”, Richard C. Foltz, Frederick M. Denny ve Azizan Baharuddin (der.), *İslam ve Ekoloji: Bahşedilmiş Bir Emanet*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2007, s.91-92.

19 L. Clarke, “Celaleddin Rumî’nin Mesnevî’sinde Doğa”, Richard C. Foltz, Frederick M. Denny ve Azizan Baharuddin (der.), *İslam ve Ekoloji: Bahşedilmiş Bir Emanet*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2007, s.83.

20 David Harvey, *Umut Mekanları*, çev. Zeynep Gambetti, İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s.95.

niceliğidir. Bir ülkede ya da bölgede ekonomik gelişmişliğin temel ölçütü olarak, tarımla uğraşan nüfusun azalması gösterilmektedir. Buna mukabil hizmet sektörü ve sanayi ekonomisinde meydana gelen artış o bölgenin ekonomik olarak geliştiğini işaret etmektedir. Bu durum, doğaya yabancılaşmayı ve nüfusun kentlere yığılmasını teşvik etmektedir. Çünkü nüfus miktarının ne kadar büyük bir kısmı hizmet ve sanayi sektöründe çalışırsa, o ülke o oranda gelişmiş demektir. Bu sistem içerisinde varoluş bu temel prensibe dayanmaktadır.

İnsan doğaya yabancılaşmakla kalmamış başta kendisine yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma aslında kendi özünden ontolojik olarak kopmanın adıdır. Kendi özünden ontolojik olarak kopan birey ve toplum, bu çerçevede ilişkilerini ve kurumlarını da başkalaştırmıştır. Bu başkalaşma sonucunda insanın-insanla ve insanın-toplumla olan ilişkilerinde etik bozulma meydana gelmiştir.

Ahmet İnam insan ilişkilerinde meydana gelen etik bozulmayı (yararlı birliktelik özünden zararlı birliktelik eksenine kayma) kokuşma diye kavramsallaştırmaktadır. Ahmet İnam toplumdaki ilişkilerin kokuşmasını şu şekilde ifade etmektedir²¹:

İnsanların birbirlerini insan yerine koymadığı, birbirlerini damgalayarak kalıplar içinde önyargılarla gördüğü bir dünyada yaşam kokuşur! Birbirlerini darlaştırarak, kafalarındaki çerçeveler içine sıkıştırıp gören; güveni, sevgiyi, saygıyı, yaratmayı, canlılığı, sevinci, keşfi, özgünü arama beklentilerini yaşayamayan insanların oluşturduğu toplum kokuşur! Birbirini kullanmaya, sömürmeye çalışan, içten anlama isteği yerine, düzeni sürdürmek için gerekli davranışlarda bulunmayı, dıştan uyumlu görüntüler vermeyi seçen, kendi yarattıkları daracık dünyalarında konforun, ekonominin ve teknolojinin rahatlığıyla sığılı seçen insanların ilişkileri kokuşur! Ne birbirlerini ne de kendi içlerini göremeyen insanların başta doğaya, evrene, bilgilerine, duygularına, sezgilerine düşüncelerine, bedenlerine, içinde yaşadıkları kültürel, ahlaksal, toplumsal, siyasal, ekonomik düzene bakışları kokuşur.

Bir başka ifade ile toplumsal kokuşma ile ifade edilen birlikte yaşam biçiminin özünü kaybetmesidir. Birlikte yaşamın özünde bir canlı fayda sağlarken diğer canlı da fayda görmelidir. Öteki canlı yarar görmüyorsa bile en azından zarar görmemelidir. Hâlbuki günümüzde gerek toplumsal ilişkilerde gerekse de insan-doğa ilişkilerinde bir tarafın büyümesi diğer tarafın yok olması üzerinden gerçekleşmektedir. Cemil Meriç'in deyimiyile çağdaş insan köklerinden kopmuş bir ağaçtır, hem kendine yabancı hem tabiata. Ekolojik kriz tamda böyle bir ortamda filizlenmiştir²².

İnsan da doğadaki diğer canlılar da artık bir eşyadır. Fayda sağladığı ölçüde değer gören bir metadır. Bu açıdan bakıldığında insan sadece doğaya yabancılaşmamış, tüm canlı alemine yabancılaşmıştır. Dolayısıyla böyle bir durumda ekolojik kriz ve toplumsal krizi birbirinden ayırmaktan öte bir bütün olarak görmek gerekir. Ve tüm bu sorunların adına biyosferik kokuşma denilebilir.

21 Ahmet İnam, "Karşılaşma Ahlakı Üstüne Bazı Düşünceler", Prof. Dr. Ahmet İnam'ın kişisel sayfası, <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/karsilasma.htm> (Erişim 8 Şubat 2017).

22 Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.19.

Doğadan koparak şehirlerde yaşayan insanın doğa hakkındaki bilgisi de düşmektedir. Doğadaki her bir canlının önemini, ekolojik denge ve döngüdeki yerini anlamamaktadır. Bu duruma etik kopma da eklenince; insan sadece kendisine faydalı olan canlılara değer vermektedir. Kendisine somut olarak herhangi bir fayda sağlamayan canlıları ise, yok etmektedir. Kısacası insanın doğadan kopuşu ilk olarak ontolojik manada gerçekleşmiştir. Daha sonra, epistemik son olarak ise etik kopuş gerçekleşmektedir. Ontolojik kopuş, insanın doğa ile vicdani ve etik bağları koparırken, epistemik kopuş ekolojik bilinci yok etmiştir. Etik değerlerden yoksun kent ortamında, insan artık bir metadır.

Bu yönüyle insan artık akli, duyguları ve vicdani olan bir canlı olmaktan öte makine adam olma yolundadır. Hilmi Ziya Ülken *Aşk Ahlakı* kitabında hür insan olmayı “makine-adam” olmamak, makineleşmenin içinde kendini kaybetmemek olarak tanımlar²³. Ne yazık ki, çağımızda ilk olarak insan makinenin dışlisi olmuştur daha sonra ise doğayı makinenin hammaddesi haline dönüştürmüştür. Bu açıdan bakıldığında, ekolojik krizin toplumsal bozulma ile olan yakın ilişkisi idrak edilmektedir. Bu haliyle ekolojik kriz bir toplumsal krizdir denilebilir. Çünkü insana acımayan insan, ontolojik, epistemik ve etik bağlamda daha fazla koptuğu doğaya hiçbir şekilde yaşam şansı tanımaz. İnsanın insana olan yakınlaşması aynı zamanda insanın doğaya olan yakınlaşması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, insanı insana yakınlaştırmak insanlar arasındaki ilişkiyi çıkar ve fayda ölçeğinden kurtarmak gerekir.

İnsanın doğaya yabancılaşması, ilk olarak ontolojik daha sonra ise epistemik ve etik bağlamda kopma yaratmıştır. Günümüzde ontolojik, epistemik ve etik olarak doğadan kopan insan, ekolojik kriz meselesinden çıkış yolu üretememektedir. Çünkü doğadan ontolojik olarak kopan insan, ekoloji hakkında bilgi eksikliğine düşmüş ve tek pusula olarak tekno-bilimsel yöntemlerle yani noustan yoksun logosla ekolojik krizi çözmeyi ummaktadır. Logos, bütünü peşindedir. Tinsel düzlemde ona birlik denilir. Değişen çoklukların ardındaki değişmeyen birliğin aranmasıdır. Logos ona görünen teklikleri bir araya getirerek yapılan hesapla ulaşılabileceğini düşünür. Yani logos anlayış modern bilimlerde olduğu gibi atomlardan maddeyi anlamayı amaçlamaktadır. Halbuki bütün parçaların toplamından daha öte bir anlam içerir. Logos, bu durumu ne izah edebilir ne de inkâr. Çokluğun ardındaki birlik, tinsel düzleme geçmeden kavranamaz. Çünkü birlik, logosla değil, nous ile idrak edilebilir. Biri tinsel (logos), diğeri tinseldir (nous). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, İnsan-doğa ilişkilerini, onto-epistemik manada logos ile tin arasındaki köprüleri kaldırmadan karşılıklı fayda birlikteliği bağlamında yeniden ele almak gerekmektedir. Nous-logos diyalektiğini tenden tine yolculuk ekseninde anlamayan kavrayış, insanı ve doğayı sıradanlaştırır, nesneleştirir ve maddeleştirir. Böylelikle insan ontolojik olarak doğa ile arasına duvar çekmiş olur²⁴.

Çağımızın büyük sorunu: parçayı incelerken, bütünü kaçırmaktır. Tarihteki örnekler ekolojik kriz meselesinin tek bir yöntemle çözülemeyeceğini göstermiştir. Tek

23 Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlakı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s.61.

24 Süleyman Dönmez, *Emanet Ahlakı*, Adana: Karahan Kitabevi, 2015, s.25.

bir yöntemle çözüm arayışı; sorunlar yumağının bir düğümünü çözerken, başka bir düğüm örmektedir. Mesela söz konusu krizin yalnızca bilimsel yöntemler ile çözülemeyeceği tarihsel pratiklerden anlaşılmaktadır. “Ozon gazının delinmesi” olarak bilinen soruna getirilen çözüm bu meselenin yalnızca bilimsel yöntemler ile çözülemeyeceğine iyi bir örnektir. Ozon gazının incelenmesi ya da seyrelmesi olarak bilinen olay, günümüzde artık tartışılmamaktadır. Çünkü 1986 yılında Montreal Protokolü ile ozonu kemiren gazın kloroflorokarbon olduğu anlaşılmıştır ve bu gazın sanayide kullanımı yasaklanmıştır. Kloroflorokarbon gazının yasaklanması sonucunda ozon gazının incelenmesi veya seyrelmesi sorunu çözülmüştür. Ancak kloroflorokarbon yerine halokarbonların kullanılması sonucunda nur topu gibi yeni bir sorun dünya gündemine damgasını vurmuştur: küresel iklim değişimi. Nitekim halokarbon kullanımının atmosferdeki sera gazı etkisini arttırdığı bazı çalışmalarla anlaşılmıştır²⁵.

Kısacası, şu anda karşımızda duran muazzam bozulmalar göz önüne alındığında, çağımız, sorunlarla başa çıkmak için daha kapsamlı ve kavrayışlı- bilimsel olduğu kadar toplumsal- bir bilgi bütünü gerektiriyor. Önceki bilimsel ve toplumsal teorilerin kazanımlarından vazgeçmeden, doğal dünya ile ilişkimizin daha kapsamlı bir eleştirel analizini geliştirmemiz gerekiyor. Doğa ile toplum arasındaki bariz “çelişkiler”in ortaya koyduğu ciddi sorunlara yönelik daha yapıcı bir yaklaşımın temellerini araştırmalıyız. Artık daha geleneksel bilimlerin olguları parçalara ayırma ve bu parçaları inceleme eğilimlerinin tutsağı olma lüksüne sahip değiliz. Olguları birleştirmemiz, birbiriyle ilişkilendirmemiz ve onları özgüllüklerinin yanı sıra bütünlükleri içinde görmemiz gerekiyor. Bu yol ekolojik kriz sorunsalından kurtuluş konusunda ilerlemenin önünü açabilir. Aksi takdirde, sorun daha fazla derinleşerek, insanı mahşeri bir sıfır noktasına taşıyacaktır²⁶.

Sonuç

İnsan-doğa ilişkilerinin temelinde olması gereken etik anlayış, son birkaç asırdır ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda doğa metalaşmış, cansız bir nesne halini almış ve ekonomik büyümenin ham maddesi olarak görülmüştür. İnsan-doğa ilişkilerinde meydana gelen sömürücü ilişki anlayışı doğada var olan zararlı ilişki biçimine benzemektedir. Doğada bir canlının yaşaması diğer canlının yok olması şeklinde sonuçlanan asalaklık temelindeki ilişki biçimi sürdürülebilir değildir.

Günümüzde insan-doğa ilişkilerinin ahlak esnasından birlikten birlikteliği kurarak kendiliğinden gelen yararlı birliktelik halini alması gerekmektedir. Karşılıklı fayda birlikteliği temelinde ilişkiler, doğadaki denge ve döngülerin devamı için büyük önem arz etmektedir. Ama bunun maddi bir birliktelik esnasında kurulması doğayı tahribe kolayca evrilebilmektedir. Bu ilişki biçiminin toplumda tesis edilmesi ancak yeni bir etik anlayışla mümkündür. Artık insan-doğa ilişkileri, onto-epistemik manada logos ile tin (tin ile logos) arasındaki köprüleri kaldırmadan karşılıksız fayda birlikteliği bağlamında yeniden ele alınmalıdır. Nous-logos diyalektiğini tenden tine yolculuk ekseninde anlamayan kavrayış ekolojik krizin çözümünü, atmosferdeki karbon mik-

25 Barış Doğru, *Umudu Yeşertenler: Ekoloji Söyleşileri*, İstanbul: Optimist Yayınları, 2009, s.133.

26 Dönmez ve Çelik, “Ekolojik Krizin Kaynağını...”, s.49.

tarının azaltılması, az enerji tüketen beyaz eşyalar kullanılması vs. gibi salt mekanik çözümlerde aramaktadır. Hâlbuki bu tarz mekanik, noustan yoksun logos anlayışına dayalı çözüm önerileri, asırlardır süregelen ekolojik kriz sorunu çözmek yerine, onu daha fazla derinleştirmektedir. Bir başka ifade ile varlıkla (doğa) bilginin arası açılınca değerlerin evrenselliği temellendirilememektedir. Ontik gerçeğin epistemik gerçekliğe dönüştürülerek geçici çözümler üretme çabaları sorunu çözmemektedir.

Kısacası bu çalışma, küresel ekolojik krizden çıkış için, insan-doğa ilişkilerinin onto-epistemik düzlemde yeniden ele alınmasını önermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kontrolsüz gelişen teknoloji, kirlenen bilgi ve zihin dünyası ile küresel ekolojik krizin kaynağını teşkil eden sebepler birbirinden farklı değildir. Söz konusu sorunların çözümü için mekanik anlayışın önerileri ile pozitivist deneyci yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Modern sonrası dönemin inşâcılığı da söz konusu devasa sorunlara çözüm olabilmiş değildir.

Kaynaklar

- Ahmet İnam. “Karşılaşma Ahlakı Üstüne Bazı Düşünceler”. Prof. Dr. Ahmet İnam’ın kişisel sayfası. <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/karsilasma.htm> (Erişim 8 Şubat 2017).
- Ata, Sezgin. “Ekolojik Krize Ve Nedenlerine Genel Bir Bakış”. Ecotopianetwork sitesi. <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2010/03/03/ekolojik-krize-ve-nedenlerine-genel-bir-bakis-sezgin-ata> (Erişim 1 Mart 2017).
- Aysevener, Kubilay. “İnsan ve Doğa İlişkisi Üzerine”. Filozoflar ve Düşündüren Sözleri internet sitesi. <http://dusundurensozler.blogspot.com.tr/2008/09/insan-ve-doa-ilikisi-zerine.html> (Erişim 2 Mart 2017).
- Bookchin, Murray. *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. Çev. Mustafa Kemal Coşkun. İstanbul: Sümer Yayıncılık, 2013.
- Clarke, L. “Celaledin Rumi’nin Mesnevi’sinde Doğa”. Richard C. Foltz, Frederick M. Denny ve Azizan Baharuddin (der.). *İslam ve Ekoloji: Bahşedilmiş Bir Emanet*. Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2007: 67-87.
- Çelik, Mehmet Ali ve Ali Ekber Gülersoy. “Kaos Ortamında (Çağında) Mekân-İnsan Etkileşimine Bütüncül Bir Bakış: Ekolojik Toplum Paradigması”. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*. 22 (2016): 163-183.
- Çelik, Mehmet Ali, Ali Ekber Gülersoy, Şadi İdem ve Çağdaş Dedeoğlu. “Yerelden Küresele Evrilen Ekolojik Krizin Psiko-Sosyal ve Politik Ekolojik Açılardan İrdelenmesi”. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*. 23 (2017): 105-121.
- Çetin, Oya Beklan. “Derin Ekoloji Hareketi Ve Çevre Etiği”. Ecotopianetwork sitesi. <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/12/21/derin-ekoloji-hareketi-ve-cevre-etigi/> (Erişim 6 Mart 2017).
- Çiştî, Sadiye Hawar Han. “Fıtrat: İnsanlar ve Çevre İçin Bir İslâmi Model”. Richard C. Foltz, Frederick M. Denny ve Azizan Baharuddin (der.). *İslam ve Ekoloji: Bahşedilmiş Bir Emanet*. Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2007: 67-87.

- Doğru, Barış. *Umudu Yeşertenler: Ekoloji Söyleşileri*. İstanbul: Optimist Yayınları, 2009.
- Dönmez, Süleyman ve Mehmet Ali Çelik. “Ekolojik Krizin Kaynağını İnsan Olarak Gören İndirgemeci Anlayışın Eleştirisi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16/2 (2016): 39-51.
- Dönmez, Süleyman. *Emanet Ahlakı*. Adana: Karahan Kitabevi, 2015.
- Dönmez, Süleyman. *Keşfedilmeyi Bekleyen Medeniyet: Felsefenin Batı Dışı Referanslarına Eleştirel Bir Katkı*. Adana: Karahan Kitabevi, 2015.
- Dursunoğlu, İsmail. “Sosyal Darwinizm”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6/1 (2016): 210-221.
- “Ganj nehri artık insan haklarına sahip”. BBC Türkçe internet sayfası. 23 Mart 2017. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39342778> (Erişim 5 Haziran 2017).
- Giddens, Anthony. *İklim Değişimi ve Siyaseti*. Çev. Erhan Baltacı. İstanbul: Phoenix, 2013.
- Harvey, David. *Umut Mekanları*. Çev. Zeynep Gambetti. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Karaca, Coşkun. “Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar”. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*. 11/1 (2007): 1-19.
- Kılınç, Aygöl. “Neoliberalizm Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınmanın Merkez ve Çevre Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 14 (1) 2012: 147-161.
- Kocataş, Ahmet. *Ekoloji: Çevre Biyolojisi*. Bursa: Dora Basım, 2014.
- Meriç, Cemil. *Bir Dünyanın Eşiğinde*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Özel, Mehmet. “Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9/1 (2007): 207– 226.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Aşk Ahlakı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Yalçın, Mehmet ve Fatma Ağgöl. “Collingwood’un ‘Doğa Tasarımı’ ve Fen Eğitimi için Doğurguları”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29/2 (2009): 295-310.

Human-Nature Relationships within the Triangle of Commensalism, Mutualism and Parasitism

SÜLEYMAN DÖNMEZ

MEHMET ALİ ÇELİK

Abstract: *There are various types of symbiotic interactions among living beings in non-human nature. While sometimes these interactions are for the benefit of both organisms in a relationship, sometimes one of the organisms in a relationship suffers. All of these relationships in general, are called symbiosis. Symbiosis is seen in three different ways which are commensalism, mutualism and parasitism. This study readdresses human-nature relationships within the context of mutualism without eliminating the bridges between logos and nous in onto-epistemic respect. The conception which does not understand the nous-logos dialect on the journey from nous to logos axis seeks for a solution to the ecological crisis by means of absolute mechanical solutions such as reducing amount of carbon in the atmosphere, use of home appliances consuming less energy etc. Though, such mechanical solution suggestions based on logos perception which lack nous, deepen the problem lasting for centuries rather than solving it. In our day, it is necessary to make the concept of from oneness to togetherness predominant in order for human-nature relationships not to lead further crisis. When togetherness from oneness or oneness from togetherness is understood, the path of togetherness will be cleared. The other, i.e. the nature will be noticed in this way, and communication through Ethics (moral) will be achieved.*

Keywords: *Ecological crisis, Ethics, Human-nature relationships, Logos, Nous.*

Geleneksel Japon Kabuki Dans Tiyatrosunun Aykırı Bedenleri “Onnagatalar”

YASEMİN KILINÇARSLAN*
yasemink2010@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8286-6187

Öz: *Kabuki dans tiyatrosu Japonya'nın, tarihi dört asra kadar uzanan en önemli gösteri sanatlarından birisidir. Bu lirik tiyatro tarzı son derece stilistiktir ve etkileyici görsellere ve ses performanslarına dayanır. Kabuki dans tiyatrosunda dokunma duyusu ve bakış, yüksek-alçak müzik sesi ve hareketli sahnelerle uyarılır. Bu avangard tiyatro stilinde makyaj, rol yapma gücüyle bağlantılı olarak performans eşliğinde kullanılır. Bu durum, karakterlerin temsilinde ve vurgulanmasında en önemli araçlardan birisidir. Onnagata terimi, kadın karakterlerin erkek oyuncular tarafından canlandırılmasıdır. Onnagata rolündeki erkek oyuncu kadın taklidi yapmaz, gerçek bir kadınmış gibi kadın karakteri temsil eder. Bu noktada, bir kadın karakterin canlandırılması, kadının feminen güzelliğinden ve estetiğinden daha da önemli hale gelir. Bu çalışma, onnagatalığın Kabuki sahnesinde canlandırılması, temsili, onnagata bedeninin kuruluşu ve farklı bir beden sunumu olarak önemi üzerinde durmaktadır. Çalışmada, tiyatral iletişim modeli aracılığıyla onnagata temsillerinin fiziksel ve içeriksel boyutu analiz edilmiştir.*

Anahtar kelimeler: *Performans, Avangard, Lirik oyun, Makyaj, Kostüm.*

Giriş

Kabuki tiyatrosu, Noh tiyatrosuyla birlikte Japon geleneksel tiyatrosunun başlıca sahne sanatlarından birisidir. Bu tiyatro türü 1603 yılında ortaya çıkmış, 1800'lü yıllara kadar varlığını sürdürerek üslubunu geliştirmiştir. Kabuki tiyatrosuna karakteristiğini kazandıran olay 1629 yılında gerçekleşmiştir; Tokugawa döneminde hükümetin, kamusal ahlak gerekçesiyle kadınları sahneden uzaklaştırmasıyla kadın rolüne bürünen, aslında erkek olan Onnagatalar ortaya çıkmıştır. Onnagatalar; kadın rolünü oynayan, onlar gibi davranan ve görünen erkeklerdir. Kadınların tiyatro sahnesinden bu men edilmiş uygulaması Japonya tarihi ve kültürüne dair yapılan birçok çalışmada ele alınmış, Kabuki tiyatrosu çalışmalarında özel bir alan olarak onnagatalar üzerinde durulmuştur. Hem Japonya'da hem de diğer ülkelerde ilgi çeken ve farklı araştırmalara konu olan onnagatalık kavramı, farklı yazarlarca toplumsal cin-

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon Sinema Bölümü.

Bu makale 2016 yılında Almanya'nın Münih kentinde gerçekleştirilen Annual Multidisciplinary Conference, International Journal of Arts & Sciences adlı uluslararası konferansta özet bildiri olarak sunulmuştur.

siyet, travestilik, eşcinsellik, feminenlik, androjenlik vb. kavramlar çerçevesinde yorumlanmıştır. Japon yazar Maki İsaaka, toplumsal cinsiyete ilişkin olan çalışmasında¹ ağırlıklı olarak cinsiyete dair sosyolojik ve psikolojik kuramlardan beslenmiş, onnagataları toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden incelemiştir. İsaaka, Kabuki tiyatrosu açısından onnagataları toplumsal cinsiyet pratiğinin bir nevi labirenti olarak düşünmüştür. İsaaka kitabında, onnagata kimliğini, toplumsal cinsiyetin çözülmesi ve anlamlandırılması gereken çok boyutlu bir labirenti olarak görmüş ve onnagata oyuncularının izleyiciler üzerinde yarattığı dişilik-kadınsılık algısı üzerinde durmuştur. Yazar, onnagataların sahnede ortaya koydukları performanslar aracılığıyla androjen ve baştan çıkarıcı olan oyunculuklarını analiz etmiştir. Minoru Fujita ve Michael Shapiro'nun kitabı ise; farklı ülkelerden akademisyenlerin toplumsal cinsiyet üzerine tarihsel ve kültürel değerlendirmelerinin yer aldığı detaylı bir okuma sunmakta, kadın kılığında sahneye çıkan onnagataları travestilik kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir². Katherine Mezur'un onnagatalığa ilişkin feminist bir analiz sunan çalışmasından başka³ Ayelet Zohar'ın kitabında⁴, farklı alanlardan akademisyenlerin Japon kültüründe cinsiyet yaklaşımları, toplumsal cinsiyet, cinsellik, edimsellik konularına dair görsel kültür üzerinden yaptıkları değerlendirmeler bulunmaktadır. F. Michael Moore'un kitabında⁵ ise onnagataların gerçek bir kadın gibi görünmenin çok ötesine geçişlerinin altı çizilerek, stilize edilmiş kadın vizyonu haline gelmelerine değinilmektedir. Yazara göre bu aşamada onnagatalar, gerçek kadından daha güzel ve çekici bir hale gelmişlerdir. Katherine Mezur'un bir diğer kitabı⁶ Kabuki tiyatrosunda toplumsal cinsiyet performanslarına ve onnagataların kadın rolü oynamalarına ilişkin feminist bir okuma sunmaktadır. Kitap, Kabuki'ye bir tiyatro sanat olarak yaklaşımdan ziyade, Japonya'nın farklı tarihsel dönemleri aracılığıyla dönüşebilir cinsiyetin çerçevelerini çizer ve derinlemesine bir analizini yapar. Anne Hermann ve Abigail J. Stewart'ın kitabının⁷ tarihsel bölümünde ise, Tokugawa, diğer adıyla Edo dönemine detaylı bir biçimde bakılmıştır. Japon toplumundaki kültür politikalarının özellikle Edo döneminde hayatın birçok alanını hâkimiyeti altına alması, yaşam ilkelerini tasarlaması, dolayısıyla bu durumun sanat eserleri üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Kitapta ayrıca Japon toplumunda toplumsal hiyerarşinin kodlanma biçimleri üzerinde de durulmuştur.

Bu makalede ilk olarak, kulağa farklı gelen bir kelime olması nedeniyle Kabuki terimi üzerinde durulmuş, Kabuki tiyatrosunun tarihçesi, içinde geliştiği Tokugawa dönemi

1 Bkz. Maki İsaaka, *Onnagata: A Labyrinth of Gendering in Kabuki Theater*, Seattle, London: University of Washington Press, 2016.

2 Bkz. Minoru Fujita ve Michael Shapiro (der.), *Transvestism and the Onnagata Traditions in Shakespeare and Kabuki*, Kent: Global Oriental, 2006.

3 Bkz. Katherine Mezur, "The Kabuki Onnagata: A Feminist Analysis of the Onnagata Fiction of Female-Likeness". Ph.D. Dissertation. Manoa: University of Hawaii, 1998.

4 Bkz. Ayelet Zohar (der.), *Postgender: Gender, Sexuality and Performativity in Japanese Culture*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2009.

5 Bkz. F. Michael Moore, *Drag!, Male and Female Impersonators on Stage, Screen and Television: An Illustrated World History*, Jefferson, N.C.: McFarland, 1994.

6 Bkz. Katherine Mezur, *Beautiful Boys/Outlaw Bodies: Devising Kabuki Female Likeness*, New York: Palgrave Macmillan, 2005.

7 Bkz. Anne Herrmann ve Abigail J. Stewart, *Theorizing Feminism: Parallel Trends in the Humanities and Social Science*, Boulder, Colorado: Westview Press, 2001.

ekseninde aktarılmıştır. Tokugawa döneminin toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimi, Kabuki tiyatrosunun Japon toplumu açısından önemini ve onnagatlık durumunun ortaya çıkışını anlayabilmek için önemli bir rehberdir ki zaten Kabuki tiyatrosu bu dönemin sahne sanatları alanındaki temsilcisi niteliğindedir. Siyasal erkin, toplumsal sınıflara ve bireylere bakış açısı ve onları örgütlenme biçimi yaşamın mime-sisi olan Kabuki sahnesinde net bir biçimde göze çarpmaktadır. Çalışmada tarihsel gelişimi, Kabuki tiyatrosunun biçimsel özellikleri ve Hanamichi sahnesi izlemektedir. Tiyatro sanatı açısından bakıldığında Kabuki tiyatrosunu yüzyıllardır otantik ve eşsiz kılan biçimsel nitelikler içeriğiyle uyuşan bir etki sağlamakta, bu tiyatro tarzı günümüzde de yabancılaşmacı tiyatro çalışmalarına epik bir tiyatro kimliğinde adapte edilebilmektedir. Hanamichi sahnesi, Kabuki tiyatrosunun sahne tasarımına özgünlük kazandıran bir uygulamadır. Çok uzun yıllar sonra Bolşevik devrimiyle ortaya çıkacak olan Proletkült tiyatrosu gibi mobilite bir özelliğe sahiptir. Hareketli sahneler seyirci-oyuncu mesafesini sıfırlar ve yoğun katarsis durumunu engeller.

Kabuki tiyatrosunda ana karakterler çalışmanın bir diğer konusunu oluşturmaktadır. Kabuki tiyatrosunun hangi karakterlerden oluştuğu, bu karakterlerin özellikleri ve bedenlerini kullanım biçimi üzerinde durulmuştur. Müzik ve dans Kabuki'nin temel işitsel-görsel kodlarından ve anlatının dramatik gücünü yoğunlaştırır. Karakterler açısından en dikkat çekici olan unsur ise onnagatlık kavramıdır ki zaten bu kavram diğer bir konu başlığı altında incelenmiştir. Onnagatlık nedir? Kimler onnagata olur? Neden onnagatalığa ihtiyaç duyulmuştur? Erkeğin feminen temsili toplumda nasıl karşılanmaktadır? gibi soruların cevapları peşinden gidilmiştir. Çalışma tiyatral olanı merkeze aldığı için ilerleyen başlık altında tiyatral iletişimsel süreç ve tiyatral anlatısal çözümleme tekniği uygulanmıştır. Tiyatro eserlerinin analizinde sıklıkla kullanılan bu yöntem eserin içeriksel boyutunu ortaya koymada önemlidir. Bu yöntem aynı zamanda teorik perspektifi sahne sanatlarının uygulama alanıyla birleştirmektedir.

a) Kabuki Terimi ve Kabuki Tiyatrosunun Tarihçesi

Kabuki, Japon tiyatrosunun üç popüler dramatik formundan birisidir. Diğerleri, Noh draması ve Bunraku kukla tiyatrosudur. Şarkıcılar, orkestra davulu, flütler, ağaç çanlar, canlı ve şiddete eğilimli bir aksiyon eşliğinde cezbedici danslar Kabuki'nin ana formlarını oluşturur. Gün boyu sürebilen oyunlarda yemek ve çay servisi yapılır. Kabuki tiyatrosu çekici kostümlerden, süslemeci, doğayı taklit eden makyaj ve dekorlardan oluşur. Oyunculuk abartılı ve etkileyicidir. Kelime anlamı olarak bakıldığında; *ka*-müzik, *bu*-dans-oyun, *ki*-beceri, ustalık, yaratıcılık anlamına gelmektedir. Müzikli, danslı, beceri ve ustalık isteyen yaratıcı bir performans ortaya koymak demektir. Noh tiyatrosu, samuraylara ve asillere ait bir sahne sanatı olarak kabul edilirken, Kabuki, Çhonin olarak adlandırılan köylüler, tüccarlar ve işçilere hitap eden bir tiyatrodur. İlk defa 1586 yılında dans eden bir rahip tarafından sergilenmesine rağmen dinsel özellikler taşımaz.

Kabuki, 17.yy'ın başlarında ortaya çıkan ve özellikle taşrada yaşayan halk arasında popüler olan geleneksel bir tiyatro formudur. Önceleri erkek ve kadınlardan oluşan

oyuncular daha sonraları yerlerini sadece erkek oyunculara bırakmıştır. Bu gelenek günümüzde hâlâ devam etmekte ve erkek oyuncular kadın rollerine çıkmaktadır. Kabuki oyunları, tarihsel olaylara ve duygusal ilişkilerdeki etik çatışmalara ilişkindir. Aktörlerin diyalogları monoton bir tonda ilerler ve geleneksel enstrümanlar diyaloglara eşlik eder⁸. ...*Ieyasu, Hideyoshi ailesini tekrar başa geçirmek isteyen beylikleri 1600 yılında Sekigahara Savaşı'nda mağlup ederek rakiplerine üstünlüğünü kabul ettirmiş ve 1603 yılında shōgun ilan edilmiştir. Başkentini Edo'ya (günümüzde Tokyo) taşınmasıyla Japonya tarihinde önemli bir yere sahip olan ve 265 yıl boyunca devam eden Edo Dönemi başlamıştır*⁹. Bu dönemde üç geleneksel tiyatro biçiminin farklı kesimden seyirci gruplarına hitap etmesinin nedeni Edo döneminin karakteristik özellikleriyle açıklanabilir. Kabuki tiyatrosunun ortaya çıktığı dönem Tokugawa-Edo dönemi olarak adlandırılmaktadır. Tokugawa döneminde hayatın tüm yönleri kişilerin sosyal hiyerarşideki yerlerine göre tanımlanmakta, her grup için hukukla tanımlanmış toprak sahipliğine, vergilere, cezai uygulamalara, politik haklara ilişkin farklı bir kimlik tanımlaması yapılmaktaydı. Otorite tüm grupların, davranışlarını, kılık kıyafetlerini, yaşam biçimlerini kurallarla belirlemekteydi. Sadece köylüler ve taşrada yaşayanların neleri giyip giymeyeceğine karışılmamakta, samurayların da ait oldukları sosyal sınıfa uygun görünümde olmaları istenmekteydi¹⁰. Kabuki tiyatrosu Edo döneminde kent popüler kültürünün de temel unsurlarından birisiydi. Bu açıdan Edo döneminin materyal kültürünü anlamlandırmada da önemli kaynaklardan birisidir¹¹. Tokugawa döneminde Konfüçyüsçü bir devlet geleneği mevcuttur ve Japon tarihine biçim veren sanatsal, kültürel, toplumsal, siyasal alt yapının oluşturulduğu bu dönemde, devletin toplumsal dokuya güçlü bir müdahalesi vardır. Bu müdahale siyasal yaşamdan kültürel yaşama değin izlerini bırakmıştır.

... Tokugawa Dönemi Edo'sunda sosyal sınıflar, geleneksel Japon toplumsal yapısındaki aristokratlar, askerler, sıradan halk düzeninden farklıdır. Tokugawa shogunları aristokratları bu sınıflı toplum yapısının dışında bırakarak yeni bir toplumsal katmanlaşma getirmiştir. Bu toplum yapısında askerler, çiftçiler, zanaatkârlar ve tacirler sırasıyla hiyerarşiyi oluşturmuşlardır. Bu hiyerarşinin Tokugawa shogunları için geçerli bir nedeni vardır. Tokugawa shogunları asker oldukları için toplumsal katmanın ve sınıfın en üstünde yer almaktadırlar, çiftçiler askerleri besledikleri için, zanaatkârlar da çiftçilerin tarımda kullandıkları aletleri imal ettiklerinden sıralamada en aşağıda yer almamaktadır. Buna karşılık tacirler hiyerarşinin en son katmanında yer almaktadırlar çünkü onlar hiçbir şey üretmeden yalnızca mal alım satımı yaparak geçimlerini

8 "Kabuki theatre", UNESCO internet sitesi. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/kabuki-theatre-00163> (Erişim 07 Mart 2017).

9 Şeyma Nalbant Ayhan, "XIX. YY. Japonya'sında Siyasi Düşünce: 'Shinron' ve 'Bunmeiron no Gairyaku' Eserlerinde İdeoloji", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013, s.12-13.

10 "Kabuki Theatre, Historical Context: The Tokugawa Era", Narukami - The Thunder God internet sitesi, <https://sites.google.com/site/utnarukami/kabuki-theatre-3/what-is-kabuki> (Erişim 7 Mart 2017).

11 "Kabuki", The Samurai Archives SamuraiWiki internet sitesi, <https://wiki.samurai-archives.com/index.php?title=Kabuki> (Erişim 7 Mart 2017).

kazanmaktadır. Buna karşılık bu sosyal sınıfların içinde en çok zenginleşen sınıflardan biri olan tacirler Tokugawa shogunlardan, zenginlikleri oranında bir saygı görememişlerdir¹².

b) Kabuki Tiyatrosunun Biçimsel Özellikleri: “Hanamichi Sahnesi”

Hanamichi kelimesi, Japon Kabuki tiyatrosunda kullanılan ekstra bir sahne bölümünü ifade eder. Uzun bir yol biçimindedir ve izleyiciler arasından geçerek tiyatrosunun arka tarafından ana sahneye doğru uzanır. Çoğunlukla karakterlerin sahneye girişi ve çıkışı için kullanılır. Bir tür platform olarak, ana aksiyonun dışında gelişen sahneler için de kullanıldığı olmuştur. Hanamichi sahnesi oyunun özelliğine göre yol, koridor, deniz veya nehir kıyısı şeklinde olabilir. Bu tip sahne, izleyicilerle yakınlık kurulmasını sağlar ve onlarla samimi bir ilişki yakalar. Çiçekli yol anlamına gelen Hanamichi, izleyicilerin oyuncularını çiçek olarak adlandırılmasından ya da aktörlerin çiçek gibi giyinerek geçtiği bir yol olması nedeniyle bu adı almıştır¹³. Hanamichi, Kabuki sahnesinin vazgeçilmezidir. Kabuki'nin kırmızı halısızdır. Başrol oyuncusu Hanamichi'de görünür görünmez yüksek bir alkış kopar. İzleyiciler arasında oturan “Omuko” denilen kişi oyuncu sahnede görüldüğünde ya da sahneyi terk ettiğinde bağırmağa başlar. Hanamichi sahnesi başlığı altında Mawari Butai”- dönen sahne tabanı, “Seri”- sahnenin altında yukarıya doğru uzanan sahne asansörü ve “Yatai Kuzushi”-gösterişli yapıların dramatik çöküşü de bulunmaktadır¹⁴. Kabuki tiyatrosunu diğer geleneksel tiyatrodan ayıran bu gibi birçok biçimsel ve içeriksel özellikleri bulunmaktadır. Oyunlarda kullanılan müzikal enstrümanlar oyunun temasına göre değişiklik gösterir. Oyuncular tarihsel oyunlar olan jidaimono veya günlük hayat trajedileri olan sewamono'lara bağlı olarak değişen farklı dramatik kostümler giyerler. Sewamono oyunlarının kostümleri Edo döneminin modasını yansıtır. Kamusal bir alan olma özelliğini de taşıyan Kabuki tiyatrosunun sahnesi hem halk için hem de oyuncular için dönemin estetik anlayışını ve değerlerini yansıtmaya açısından bir ayna niteliğindedir.

Kabuki oyunlarının ana teması, Edo toplumunda hâkim olan Budist ve Konfüçyüsçü düşünceyi ve konular intikamcı adalet, şeylerin geçiciliğine ilişkin derin acı, görev ve vazife arasındaki çatışmaya ilişkindir. Kabuki'nin popüleritesi Bunraku kukla tiyatrosuna artan ilgi nedeniyle azalsa da 18.yy'ın ikinci yarısında Kabuki oyunları kukla tiyatrosuna uyarlanarak ayakta kalmaya çalışmıştır¹⁵. Ritüelize edilen ve dinselleştirilen Noh dramlarından farklı olarak, Kabuki şaşırtıcı etkileri ve dramatik anlatı yapısıyla izleyicileri eğlendirmek için tasarlanmıştır. Kabuki gösterilerine ağaçtan yapılan ve alkış sesi çıkaran aletlerle başlanır, sahne perdeleri siyah ve yeşildir.

12 Sandy Kita, “From Shadow to Substance Redefining Ukiyo-e”, *The Floating World of Ukiyo-e Shadows, Dreams and Substance*, Harry N. Abrams Inc. Publishers, 2001, s.28-29, Aktaran, Aykut Gürçağlar, “19. Yüzyıl Batı Resim Sanatına Biçim Veren Kaynaklar: Japon Resim Sanatının Batı'ya Etkisi”, <http://www.artorientalis.com/batiresimsanatınabicimveren kaynaklar.htm> (Erişim 7 Mart 2017).

13 “The Kabuki Stage: Hanamichi”, Japon Sanat Konseyi internet sitesi, http://www2.ntj.jac.go.jp/unesco/kabuki/en/3/3_03_06.html (Erişim 14 Mart 2017).

14 “A guide to Kabuki viewing, one of the leading traditional performing arts of Japan”, Japan Monthly Web Magazine, http://japan-magazine.jnto.go.jp/en/1508_kabuki.html (Erişim 14 Mart 2017).

15 “Overview of Kabuki”, Web Japan internet sitesi, http://web-japan.org/museum/kabuki/about_ka.html (Erişim 6 Mart 2017).

Resim 1: Hanamichi Sahnesi¹⁶

Oyunlar davulun, flütlerin ve shamisen denilen enstrümanların eşlik ettiği dramatik diyalog ve dans kombinasyonlarıyla sergilenir. Kabuki sahnesi, aktörlerin arasında kaybolduğu ya da görüldüğü dönen sahneler ve kapak şeklinde kapılar olarak farklı donanımlara sahiptir. Sahne tasarımları ve makyajlar aktörlerin farklı pozlara bürünmesine yardımcı olmaktadır. Bu sayede Kabuki, anlatısal bir forma bürünür, hikâyenin anlaşılabilir olmasına ve aktarılmasına odaklıdır, izleyicilerin eğlenceli bir gösteriyle buluşmasını arzular. Noh tiyatrosu minimalist bir estetiğe sahiptir. Kabuki ise, ayrıntılı ve özenli sahne tasarımları, kalabalık oyuncu kadrosu, cesur kostümleri ve farklı ses efektleri eşliğinde çalan müzikal yapısıyla diğer tiyatro türlerinden ayrılır. Tiyatronun renkli ve ağıdalı stili, kumadori adı verilen cesur sahne makyajlarıyla tamamlanır. Kabuki oyuncularını maske takmazlar fakat çok karışık ve dramatik bir makyaj yaparlar. Makyajın stili karakterin iyi mi kötü mü olduğunu gösterir. Bu makyaj, temsil edilen karakterin ifade edilmesi için tasarlanır. Gözler ve yanaklar etrafındaki kırmızı çizgiler gücü ve gençliği anlatırken, çivit mavisini çizgiler olumsuz duyguları ifade eder. Değişik renklerdeki başlıklar ve eklemeler karakterin özelliğini ortaya koyar. Karakterin ilk bakışta iyi mi kötü mü olduğu rahatlıkla anlaşılır. Hayagane adındaki makyaj ise, oyuncular evli kadınları, hayat kadınlarını, garsonları canlandırırken dişlerinin siyaha boyanmasıdır. Bazı asil sınıfa mensup erkek karakterlerin de dişleri boyanır. Bu makyaj stili Edo döneminin kadınlara dair ahlaki uygulamalarını yansıtmaktadır. Çoğu kaynağa göre bu durum, kadınların siyah dişle kendilerini daha güzel buldukları inancına bağlanırken, çoğu kaynak da kadınların gülmesinin ve beyaz dişlerinin görünmesinin hafif meşrep bir tavır ortaya koymasından kaynaklandığını söylemektedir.

¹⁶ "Traditional Theater: Kabuki", <http://www.japan-guide.com/e/e2090.html> (Erişim 7 Mart 2017).

Resim 2: Kabuki Tiyatrosunun Makyaj Stillerinden Örnekler¹⁷

Resim 3: Onnagata Makyajı¹⁸

17 "Kabuki: Brief History", Outsider Japan internet sitesi, <http://outsiderjapan.pbworks.com/w/page/25797261/Kabuki> (Erişim 29 Mart 2017).

18 "Remembering David Bowie and His Strong Connections to Japan", Japan Info internet sitesi, <http://jpninfo.com/39428> (Erişim 29 Mart 2017).

Katı görgü kuralları Tokugawa dönemi kültürünü sıkı bir şekilde kaplamıştı. Adolphe Clarence Scott'a göre bu dönemde yemek yemenin, içmenin, giyinmenin, zamana ve mekâna göre hareket etmenin doğru yolları vardı. Bu durum, tatamide oturma, uyuma yemek yeme gibi yaşam biçimlerini karakterize etmekte, bireysel stilde belirli bir jestler bütünü ve hareketler yaratmaktaydı. Yaşam halleri Kabuki sahnesindeki performanslarda da temsil edilerek, sahne teknikleri ve özel efektlerle güçlendirilip yeniden yaratılmaktaydı. Konfüçyüsçü ilkelerin Japon sosyal sınıflarındaki hâkimiyetinden sonra Kabuki tiyatrosu, konformist olmayan çizgiden, kültürün ve sosyal beklentilerin yansıtıldığı bir noktaya doğru evrim geçirmiştir¹⁹. Tokugawa dönemi içinde yer alan Genroku döneminde (1688-1704) üç büyük kentin halk tabakasından

Resim 4: Kabuki Sahnesinin Kostümleri, Beden Dili ve Özel Terimlerinden Bir Örnek²⁰

oluşan renkli bir burjuvazi kültürü ortaya çıkmıştır. Japon tarihinde ilk defa, daha önceleri elitlerin tahakkümünde olan kitap okuma, şiir yazma, enstrüman çalma gibi kültürel faaliyetler sıradan insanların da yaşamının bir parçası haline gelmiştir.

¹⁹ "Kabuki Theatre, Historical Context: The Tokugawa Era".

²⁰ Jeffrey Hays, "Kabuki: History, Themes, Famous Plays And Costumes", <http://factsanddetails.com/japan/cat20/sub131/item715> (Erişim 14 Mart 2017).

Kabuki tiyatrosu işte bu altın çağın bir ürünüdür²¹. Kabuki oyunlarıyla bu burjuva yaşam biçimi daha geniş halk kitlelerine ulaşır hale gelmiş ve günlük yaşamın ve kültürün stilize edilerek temsil edildiği sahne kültürü ülkede saygın bir yer edinmiştir.

Resim 5: Kabuki Makyajı ve Aragoto Kostümü Örneği²²

21 Kulatilaka Kumarasinghe, "Kabuki Theatre in Japan", University of Kelaniya Faculty of Humanities Department of Sinhala internet sitesi, <http://hu.kln.ac.lk/depts/sinhala/docs/Publications/Kabuki%20Theatre%20in%20Japan.pdf> (Erişim 7 Mart 2017).

22 Hays, "Kabuki: History, Themes, Famous Plays And Costumes".

Resim 6: Kabuki Sahnesinden ve Rollerden Bir Kesit²³

c) Kabuki Tiyatrosunda Temel Karakterler ve Dans Aracılığıyla Beden Sunumu

Geleneksel Kabuki tiyatrosunda farklı oyun temaları olsa da tümünde sürekli bir biçimde mevcut olan karakterler vardır. Bunlar; onnagata; kadın rolünde sahne alan erkek oyuncu, aragoto; baskın karakterde olan ve aksiyonist tavırlar takınan, güçlü, vahşi, acımasız, savaşçı, fevri, erkek oyuncu, wagoto; canayakın, trajik ve romantik sahnelerin oyuncusu olan erkek karakterdir. Aragoto karakterler abartılı pozlar takınırlar ve Samuray döneminin ideal erkek temsilidir. Wagoto karakter ise komik, romantik, hassas erkek karakterlerdir. Oyunlarda farklı karakter özelliklerine sahip erkek karakterler olmasına karşın kadın karakter ve tipoloji tek tiptir. Erkek karakterlerin çeşitliliği ve çok boyutluluğu söz konusudur. Kadın karakterler de zaten aslında kadın olmayan onnagatalar tarafından temsil edilir. Oyunlarda yabancılaşma unsuru olarak görülebilecek çobolar bulunur; bunlar anlatıcıdır, shamisen çalarlar,

23 Hays, "Kabuki: History, Themes, Famous Plays And Costumes".

zaman ve mekâna ilişkin olayları ve karakterler, detaylı bir biçimde anlatırlar. Çobo yönetmen gibidir, oyunu yönlendirir ve yönetir. Görüldüğü üzere Kabuki oyunlarında oyuncu sayısı değişse bile karakter sayısı üçle sınırlı kalmaktadır. İyi-kötü çatışması süreklilik halindedir. Bu noktada kayda değer olan durum, hâkim otoritenin ve buna uygun olarak biçimlenen ahlaki değer yargılarının kadın oyuncularını sahneden uzaklaştırılmasıyla, tiyatro sahnelerini tamamen erkek egemen bir alan haline gelmesidir. Bu şekilde günlük hayatın temsiline bir yarım kalmışlığı söz konusudur. Kadın, Tokugawa toplumsal prensipleri doğrultusunda kamusal alanda geri planda tutulurken, hatta yokluğa doğru itilirken, temsilen bile varlığı ortadan kaldırılmıştır. Kabuki sahnesi, erkeklerin erkeklerle oynadığı bir oyun alanı olarak kadınlık rolünü bile erkeklere layık görmüştür. Kadının toplumsal kimliğinin ihlali, kadın rolünü oynayan erkekler üzerinden telafi edilmeye çalışılmıştır. Kadın temsilleri için uzun yıllar eğitim görmesi gereken erkek oyuncular ise bir süre sonra kaçınılmaz olarak feminen veya travestimsi bir kimlik kazanmıştır. Bu noktada Kabuki tiyatrosu tamamen bir erkek tiyatrosu haline dönüşmüştür. Kadın rolünü oynamaya çalışan erkek oyuncu inandırıcı olabilmek adına bir kadından daha fazla feminen hale gelmiş, hem komik duruma düşerek izleyiciyi güldürmeye çalışmış hem de kadın kimliğine yönelik algıya olumsuz etkilerde bulunmuştur.

Resim 7: Tiyatrosunun Karakterleri²⁴

Kabuki'de spesifik rollerde sekiz ana karakter vardı. Bu karakterler dönemin sınıflarını ve hiyerarşik yapıyı yansıtırdı. Karakterler; kuge; hukuk adamları sınıfına ait

²⁴ "The Silver stage – Kabuki", <https://iostream.info/the-silver-stage-kabuki/> (Erişim 29 Mart 2017).

asiller, bushi; samuray-savaşçı sınıf, hyakushou; çiftçi ve chonin; taşralı olarak ayrılmaktaydı. Oyunlarda kahraman, kötü adam, yaşlı kadın, genç kadın, genç adam, yaşlı adam, komedyen ve çocuk tipleri sabitti. Diğer karakterler, şeytanlar, cadılar, ruhlar ve hayvanlardı²⁵. Kabuki tiyatrosundaki orkestra kar, yağmur, fırtına, rüzgâr dalgalar ve hayalet sesler için sembolik ses efektleri yaratırdı. Oyuncular sadece sahneye bağlı değillerdi, elastiki bir hareket vardı. En önemli beden sunumu unsuru ise danstı. Bu danslar edebi imgelere uygunluk gösteren, ekonomik ve ritmik hareketlerle akmaktaydı. Oyuncular danslarıyla bazen anlatıyı canlandır bazen de diğer kelimeleri canlandırır. Fiziksel pozlar ve soyut imgeler bulunmaktaydı²⁶. Kadın rolünü canlandıran erkekler için makyaj önemli bir unsur haline gelmişti. Makyaj oyunculuğu güçlendiren, dramı ve güldürüyü derinleştiren bir durum olmuştu. *“Tüm dikkatimizi bedene ve onun güçlendirilmesine vermemizi onaylayan öteki etken, arzu boyutudur. Geldiğimiz kültür; içgüdüler, dürtüler ya da kökleşmiş ihtiyaçlarla ilgisi olan her şeye karşı şüpheliydi. Ruh sahibi olma günahın dini versiyonunda ya da burjuva ahlakının laik-püriten versiyonunda; ilke bedeninin dürtülerinin kaynak ve etkisinin temelde kötü olduğunda ve bu nedenle yeterince sınırlandırılmazlarsa yaşamın düzgün yönlendirilmesine zarar vereceklerinde ısrar eder...”*²⁷

Resim 8: Kabuki Tiyatro Dansından Örnek²⁸

25 Elizabeth Ann Jochum, “Inclining East: Theatrical Appropriation of Kabuki”, Master of Art Thesis, University of Colorado, 2008, s. 26.

26 Paul Kuritz, *The Making of Theatre History*, New Jersey: Prentice Hall, 1998, s.112.

27 Alberto Melucci, *Oyuncu Benlik*, çev. Başak Kıcı, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013. s.90.

28 Charles Isherwood, “Guilty Pleasures of Comic Kabuki”, The New York Times internet sitesi, (19 Temmuz 2007), <http://www.nytimes.com/2007/07/19/theater/reviews/19kabu.html> (Erişim 29 Mart 2017).

d) Samuray Düzeninde Femenin Erkeğin Meşruluğu Çelişkisi: Onnagata Tavrı

Onnagata terimi, Kabuki tiyatrosuna özgü olarak kullanılan, bundan başka ukiyo çalışmalarında göze çarpan ve “kadın davranışı” adı verilen bir terimdir. Onnagata olarak adlandırılan erkek Kabuki oyuncularını kadın rollerini oynardı. Bazı aktörler bazen erkek bazen kadın rollerini oynarken bunlar özellikle onnagato rolüne çıkardı. Onnagatalar, murasaki-bôshi -mor başlık- denilen bir kıyafet giyerlerdi ve saçlarının ön tarafı traşlanmış bir şekilde ipekten başlıklar takarlardı. Bu kıyafet, kadın rolünü oynadıkları performans esnasında olduğu gibi sahneden indikleri resmi durumlarda da kullanılırdı. Saçların traş edilmesi mutlak idare tarafından özellikle uygulanması gereken bir durumdu, sebebi ise onnagataların daha az çekici ve cinsel arzuya yönelik daha az eğilimli olmaları gerektiğindendi²⁹. Isaka'ya göre karşı cinsiyet kurulumu Onnagataları meşru hale getirmiştir. Üçüncü bir kimlik olarak algılanan sahne kimliği maskülen yapı için yeni bir alan yaratmıştır ve bu alan sadece erkeklerin bakışına açıktır. Cinsiyet sadece doğuştan gelen bir oluş değildir, varoluş ve tavırlarla bütünsel hale gelir. İki cins arasındaki farklılık aslen işlevsel anlamdadır. Buna göre A oluş B olmayışa göre açıklanamaz. Femeninlik ve maskülenlik arasındaki ilişki ancak farklılık kavramıyla algılanabilir³⁰. Onnagata rolünde erkek, kışkırtıcı ve çekici bir poza bürünmektedir. Erkek erkeğe ilişkinin sosyal kabul gördüğü bir dönemde onnagatalar yadırganacak bir durum değildir. Bunun nedeni erkeğin kadın rolüne bürünmesinin tiyatro estetiği açısından daha güçlü ve dramatik bir etki yaratacağına olan inançtı. Onnagatalar fahişelik kurumunun yaygın olduğu dönemde sahnedeki erotik oyuncular olarak görülmektedir³¹. Tokugawa döneminde fahişelik ve tiyatro performansı arasındaki ilişki onnagatalığı anlamak için yeterlidir. Onnagataların yüzde seksen ila yüzde doksanı daha önceden seks işçisi olarak çalışan genç erkeklerden oluşmaktaydı. Genç erkeklerle birlikte olmak gençliğe giden yol olarak görülmektedir ve dönemin erkek egemen toplumunda genç erkek güzelliğinin temsili, onnagatalar aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Ortaya toplumsal cinsiyet sanatı çıkmıştı. Muğlak ve androjen olan bir erkek kimliği sahnelerde popüler hale gelmişti. Materyalist feminist performans kuramı performatif uzamın ideolojik kullanımını ve güç- hâkimiyete olan etkilerini keşfetmiştir. Bu eleştirel yaklaşım, kültürel üretimin yeniden temsilinin anlaşılmasına dayalıdır. Bu temsiller toplumsal cinsel olanın da yeniden üretimi üzerinde etkilidir³². Onnagatanın sahnede omuzları düşer, dizler yükü hafifletmek için bükülür, yürüyüş küçücük hale gelir, feminen bir yürüyüş şekli belirir ve ayak başparmakları içer doğru kıvrılır³³. Onnagatalar omzun etrafındaki kasları kullanarak ve omzu geriye atarak elbiselerini omuzdan kayan bir duruma getirici hareketlerde bulunurlar. Aktörün hareketlerinin zerafeti ve yumuşaklığı kaslı haline bir karşılık oluşturur³⁴.

29 “Onnagata”, Viewing Japanese Prints internet sitesi, http://www.viewingjapaneseprints.net/texts/topics_faq/faq_onnagata.html (Erişim 7 Mart 2017).

30 Isaka, *Onnagata: A Labyrinth of Gendering in Kabuki Theater*, s.13.

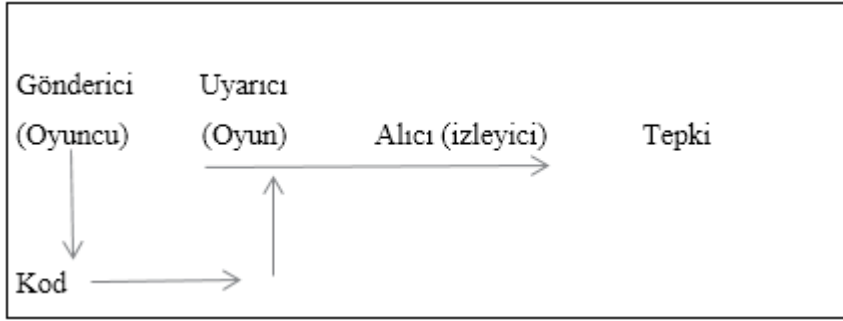
31 Sara K Birk, “Sex, Androgyny, Prostitution and the Development of Onnagata Roles in Kabuki Theatre”, Theses, Dissertations, Professional Papers, Paper 3537, University of Montana, 2006, s.2-6.

32 Galia Todorova Gabrovska, “Gender and Body Construction in Edo Period Kabuki”, *Core Ethics*, 5 (2009), s.73.

33 Todorova Gabrovska, “Gender and Body Construction”, s.80.

34 Todorova Gabrovska, “Gender and Body Construction”, s.91.

e) Kabuki Tiyatrosunda Anlatı Yapısının ve Bedensel Bir Mesaj Olarak Onnagata Karakterlerin İletişimsel Süreçler Üzerinden Analizi

Şekil 1. Teatral Performans Kuramına Göre İletişimsel Süreç³⁵

Georges Mounin tarafından tiyatral performans sürecinde oyunun izleyiciyle kurmuş olduğu iletişimi betimleyen bu tablo aslında klasik bir iletişim sürecini özetlemektedir. Kabuki tiyatrosunda onnagatalık durumu bu tabloya göre uyarıcı niteliğindedir ve izleyicinin tepkilerini farklılaştırmaktadır. Kadın taklidi yapan bir erkeğin bedensel boyutta takındığı tavırlar izleyiciye dikkat çekici ve farklı gelmektedir. Onnagata'nın kendisi kod haline gelir ve açıklanması gereken bedensel bir sunumu mevcuttur. Tiyatro metni ve oyunun konusu-bağlamı bir kod sistemine sahiptir fakat bu noktada asıl kod haline gelen onnagata olur. Kadın kılığına giren erkek oyuncu-onnagata izleyici açısından farklı, yabancılaştırıcı ve çözümlenmesi, tanımlanması, tanınması ve benimsenmesi gereken bir beden haline gelir. Tokugawa döneminin yerleşik ahlaki anlayışına uygun olarak biçimlenen estetik yargılar bu kodun açılmasına ve içselleşmesine yardımcı olur. Tepki olumsuz olmaktan ziyade beğeniye ve olumlama yöneliktir. Oyuncu olarak onnagata oyunun kendisini ortadan kaldırarak doğrudan izleyiciyle iletişimsel bir bağ oluşturur ve oyunun imhasını gerçekleştirir. Diğer taraftan da uyarıcı olması gereken oyun metni onnagata bedeni yani aktarıcıyı uyarıcı hale getirir. Bir anlamda Kabuki tiyatrosunun özellikli duruma gelişi izleyiciyle kurmuş olduğu yerleşik iletişim sistemi açısından onnagatalık üzerindedir. Oyuncu bir noktadan sonra oyunun kendisi haline gelir. İzleyici oyun kodlarını çözmekten ziyade ezber bozucu olan, cinsel ve fetiş duygulara hitap eden, sıradışılığıyla farklı bir görme hazzına neden olan, izleyicinin zihninde ne kadar gerçek ne kadar gerçek değil biçiminde karşılaştırmalarla yerleşiklik kazanan, aykırılığın toplumsal meşruluğunu sağlayan bir beden olarak teatral bir unsura dönüşür. Tam bu noktada ortaya çıkan soru, izleyicinin oyunu mu, onnagatayı mı, onnagatanın bedenini mi izlediğine yönelik olmaktadır. Erkek egemen bir toplumsal düzenekte karşı cinsin temsilinin yine erkek tarafından ortaya gerçekleştirilmesi ve oyunda gizem ve merak unsurunun onnagata üzerinde kilitlenmesi, bu aykırı beden temsilini tiyatro tarihinde farklı bir noktaya yerleştirmektedir. Sürecin sonunda oluşan tepki olumludur ve hoşnutsuzluğa yer bırakmaz. Farklı bir kültürel gözlükten bakıldığında; katı ahlaki ve ataerki kurallar, töreler ve geleneklerle kuşatılmış olan bir toplumun bireyleri olan tiyatro izleyicilerinin ilk etapta son derece aykırı gelebilecek

35 Keir Elam, *The Semiotic of Theatre and Drama*, London, Newyork: Routledge, 1980, s.30.

bir beden temsiline karşı, gerçek toplumsal düzenekte hiç de kabul edilebilir olmayan estetik bir hoşgörü geliştirdiği anlaşılmaktadır. Kabuki sahnesindeki onnagata oyuncular belki de farkında olmadan, travesti bir bedenin sanat aracılığıyla “öteki” bağlamında var olabileceği bir alanın sınırlarını çizmiştir.

f) Onnagataların Sahne Performanslarında Beden İletişimi

Teatral iletişim modelini eksen alarak onnagatalığın beden iletişimi Elam tarafından oluşturulan bir şema üzerinden daha net bir şekilde çözümlenebilir. Onnagata bir mesaj aktarıcı olarak bedenini ve sesini kullanır. Bedeni ve sesi feminendir. Kostümleri son derece gösterişlidir ve oyunun türüne göre farklılık gösterir. Aktarma sürecinde işaretler olarak beden dilini kullanır, bu noktada işaretlerin son derece gerçeğe yakın, inandırıcı ve etkileyici olması gerekir. İşaretler yardımıyla aktarıcı olarak kodlama yapar. Kodlama oyunculuğun gücüyle ortaya çıkar ve dramatik içeriğin başarısını etkiler. Kabuki tiyatrosunun kanalları performans başarısında son derece etkili ve tamamlayıcıdır. Özellikle Hanamichi sahnesi mobilitesiyle dramatik içeriği etkiler. Hanamichi sahnesi alıcılar üzerindeki mahrem alanı ortadan kaldırır. Onnagatalığın mahrem olanı sahneye taşıyan erotik vurgusu teknik sahne tasarımıyla oyunun bir parçası haline gelir. Dokunsal yakınlık yaratan bu sahne uygulaması metinsel yorumlamada önemli bir basamaktır. Uzak olan beden algısını yakına getirerek içselleştirilmesini kolaylaştırır. Onnagatalık merkeze alınarak yapılan bir teatral iletişim kurgusunda kanalların, aktarıcıların ve kodların merkezde olması kaçınılmazdır. Onnagatalık, oyunculuğun iki aşamasını barındırmaktır; karakteri oynamak ve kadın karakteri oynamak üzere.... Kadın karakter erkek oyuncu tarafından temsil edildiğinden oyunculuk iki katmanlı hale gelir. Erkek olduğunu ele vermeden en başarılı bir biçimde kadın temsili gerçekleştirmek, karakterin başarısından ziyade kadın temsiline başarıya haline gelmektedir. Bu aşamada kadın kılığında sahneye çıkan erkek oyuncu, erkek olduğunu saklamak için ekstrasel kodlara ihtiyaç duyar. Kabuki tiyatrosunda onnagatalık öncesi kadın karakterler hayat kadınları tarafından canlandırıldığı içi toplumda hali hazırda tiyatro sahnesindeki kadın algısına yönelik oturmuş fikirler mevcuttu. Sıradan bir kadının sahneye çıkması hoş karşılanmazdı. Kadın kılığında sahneye çıkan erkekler için de bakış açısı değişmeden kalmıştır. Kabuki tiyatrosunun iletişim modelini öne çıkaran bir başka unsur da, sahnedeki oyunun bir taklit-mimesis olduğunun hatırlatılması için sahnenin yan tarafında oyunu aktaran Çobo ve orkestranın yabancılaşma efektleri olarak kullanılmasıdır. Kabuki sahnesi bir anlatı dünyasıdır ama bu dünya aynı anda birisi tarafından anlatılmaktadır. Bu da izleyicinin bütünsel dikkatinin ve katarsis eşiğinin oyun ve karakterler üzerinde yoğunlaşmasını engellemektedir. İletişimsel süreçte işaretlere en fazla anlam yükleyen durum dans olmaktadır. Onnagata dansı önce tam bir kadın görünmeyi daha sonra ise tam bir kadın gibi dans etmeyi gerektirdiğinden görüntünün gerçekliğiyle ilgili sorgulamalar dans esnasında kaybolmak durumundadır. Uzun yıllar süren eğitim sonrasında onnagata olabilen oyuncular yapmış oldukları sahne dansları ile kadınlık rolünü tam olarak yerine getirmişlerdir.

Dansın kusursuzluğu, müzikle olan uyumu, sahneye hâkimiyet, kadın durumun sürekli muhafazası ve nihayetinde izleyicilerin olumlu dönütleri Kabuki sahnesinin başarısını ortaya koymaktadır. Onnagata oyuncu diğer oyunculara nazaran daha yoğun bir biçimde sahnenin iletişimsel aktarıcısı haline gelir ve oyun mesajını aşan bir aktarıcı olarak sahneye bütünleşir. Bir anda hanamichi sahnesine benzer biçimde mobilize olmuş fetiş nesneye dönüşür. Kostümü, makyajı, dansı, tavırları vb. unsurlarla Kabuki tiyatrosu izleyicilerinin öncelikli olarak izlemeyi tercih ettikleri kodlarla çevrili bir beden haline gelir. Özellikle ellerin ustalıklı kullanımı, beden hareketlerinde yaratılan kıvrım, kusursuzluğu temsili etmeye yönelik titiz oyunculuk oyuncu açısından karakteri canlandırmaktan ziyade kadını canlandırma çabasıdır. Müzik daima dramatik anlatının eşlikçisi ve dansın etkisini arttıran bir unsurdur. Kabuki oyunlarında onnagata sahnelerinin teatral iletişimi onnagatanın performanslarına yoğunlaşır ve onnagata iletişimsel sürecin en önemli unsuru haline getirir.

Sonuç

Kabuki dans tiyatrosunda onnagatalık durumu birçok farklı açıdan yorumlanabilir. Kültürel olarak, tarihsel olarak, tiyatro-sahne sanatları açısından ve kadın kimliğinin toplumdaki algısı açısından. Japon tarihine bakıldığında Tokugawa dönemi Japon toplumunun günümüzdeki imajının oluşumunda son derece önemlidir. Uzun bir süre dışarıya kapalı olarak kültürel, dinsel, politik, sanatsal vb. unsurlarda yerleşik değerlerini aşınmadan korumayı amaçlayan dönemsel ilkeler, uzun yıllar boyunca etkisini devam ettirmiş, geleneklerin teknolojik ilerlemeyle birlikte eriyip gidemeyeceğini gözler önüne sermiştir. Tokugawa döneminde birçok alanda olduğu gibi sahne sanatlarına yönelik olarak da oluşturulan kültürel iklim, bu sanatın temel prensiplerinin filizlenmesinde belirleyici olmuştur. Kabuki tiyatrosu hala daha Japonyada en önde gelen sahne sanatlarından birisidir ve farklı coğrafyalarda bile izleyici bulabilecek kadar evrenselleşmiştir. Onnagatalığın Giacomo Puccini'nin *Madam Butterfly* operasında, David Cronenberg (1993), Frédéric Mitterrand (1995), Marion Gering (1932) ve Sidney Olcott'ın (1915) *Madame Butterfly*'ın sinema uyarlamalarında etkisi görülebilmektedir. *Madam -Butterfly-* mecazi anlamda da kelebeğin dönüşümü ve güzelleşmeyi çağrıştıran imgesiyle onnagatalık ile örtüşmektedir. Kabuki sahnesinin görsel kodları ve tasarımsal imkânları onnagatalık temsillerini güçlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkar, içeriğin ötesine geçen görsellik bir müddet sonra görsel bir fetişizme dönüşür, kimliği ve cinsiyeti alt üst eder. Bir taraftan geleneksel ve dramatik bir anlatı sergilemeye çalışan tiyatral iletişim öte yandan farklı tiyatral unsurlarla yabancılaştırıcı hale gelir ve özdeşleşmeyi engeller. Kadın, kimlik olarak sahne alırken beden olarak sahneden uzak tutulur fakat yeniden üretilen kadın bedeni olarak görsel bir tüketim malzemesi ve haz kaynağı haline gelir. Kadın bedenini temsil eden erkek olduğu bir müddet sonra unutulur ve erkek kadınlaşır, kadın kimliği ise daha da feminenleşir ve erotik bir haz alanına doğru çekilir. Diğer taraftan hem toplumda hem de sanat alanında kendilerine temsil imkanı verilmeyen gay ve trans bireyler için onnagatalık hem günümüzde hem de geçmişte kendilerini gösterebilecekleri ve kamusal alana katılarak onay alabilecekleri bir imkan doğurur. İzleyiciler açısından ise, onnagatalık geleneksel bir tiyatro uygulaması olduğundan

yadırganacak bir durum olmaktan çıkar ve legalleşir, estetikleşir, eğlendirici hale gelir. Tokugawa dönemi gözlüğünden bakıldığında, kadınların güldüklerinde çekici ya da güzel görünmemek için dişlerine siyah boya sürerek kendilerini boyanın ardına gizledikleri gibi onnagatalık da kadın bedenini tamamen toplumsal bakıştan gizli hale getirir. Kadın bedenine bakma ya da onu izleme arzusunun tatmini ancak erkek bedeni aracılığıyla gerçekleşir. Böylelikle erkek, kendi bedenini ve kimliğini imha ederken, saklanmaya çalışan arzu nesnesi kadın bedenini gözler önüne taşır. Erkek oyuncu hem kadın bedeninin hem de erkek bedeninin paravanı haline gelir. Özetle, onnagatalık kadını sahneden uzaklaştırmaya çalışsa bile kadın imgesine yönelik daha şiddetli bir temsil aracı haline gelmiş ve amacının tersiyle orantılı bir etki yaratmıştır. Bu noktada üzerinde en fazla tartışılan nokta erkek bakışının kadına mı yoksa feminenleşen erkeğe mi yönelik olduğudur. Bu sorunun cevabı Kabuki sahnesinin unsurlarında gizlidir. Onnagata ne tam kadın ne tam erkektir, ne kadın, ne de erkek bedenini temsil eder. Onnagata, estetik ve temsili kusursuzluğu, etkileyici dans performanslarıyla tiyatro sahnesinin bir uzantısı haline gelmiş ve Hanamichi sahnesi gibi işlevsel bir dekor niteliğine bürünerek nesneleştirilmiştir. Son derece alımlı bir oyuncak bebek haline onnagata, sanat aracılığıyla erkek ve kadın bedeninin imhasını gerçekleştirmiştir. Onnagatanın yaratmış olduğu estetik tutum günümüzde, Japon sinemasında, mangalarda, animelerde güçlü bir şekilde etkisini hissettirmektedir. Temsil edilen birçok beden ne erkek ne kadındır, bedenler cinsiyetsiz bir hale gelerek hem erkek hem de kadın bakışı için yeniden üretim sürecine sokulmaktadır. Küresel pazarlama açısından ise bu durum eşsiz bir fırsat olarak görülmektedir.

Kaynakça

- “A guide to Kabuki viewing, one of the leading traditional performing arts of Japan”. Japan Monthly Web Magazine. http://japan-magazine.jnto.go.jp/en/1508_kabuki.html (Erişim 14 Mart 2017).
- Ayhan, Şeyma Nalbant. “XIX. YY. Japonya’sında Siyasi Düşünce: ‘Shinron’ ve ‘Bunmeiron no Gairyaku’ Eserlerinde İdeoloji”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2013.
- Birk, Sara K. “Sex, Androgyny, Prostitution and the Development of Onnagata Roles in Kabuki Theatre”. Theses, Dissertations, Professional Papers. Paper 3537. University of Montana, 2006.
- Elam, Keir. *The Semiotic of Theatre and Drama*. London and Newyork: Routledge, 1980.
- Fujita, Minoru ve Shapiro, Michael (der.). *Transvestism and the Onnagata Traditions in Shakespeare and Kabuki*, Kent: Global Oriental, 2006.
- Gürçağlar, Aykut. “19. Yüzyıl Batı Resim Sanatına Biçim Veren Kaynaklar: Japon Resim Sanatının Batı’ya Etkisi”. <http://www.arteorientalis.com/batiresimsanatinabicimveren kaynaklar.htm> (Erişim 7 Mart 2017).
- Hays, Jeffrey. “Kabuki: History, Themes, Famous Plays And Costumes”. <http://factsanddetails.com/japan/cat20/sub131/item715.html> (Erişim 14 Mart 2017).

- Herrmann, Anne ve Abigail J. Stewart (der.). *Theorizing Feminism: Parallel Trends in the Humanities and Social Sciences*. Boulder, Colorado: Westview Press, 2001.
- Isaka, Maki. *Onnagata: A Labyrinth of Gendering in Kabuki Theater*. Seattle, London: University of Washington Press, 2016.
- Isherwood, Charles. "Guilty Pleasures of Comic Kabuki". The New York Times internet sitesi. (19 Temmuz 2007). <http://www.nytimes.com/2007/07/19/theater/reviews/19kabu.html> (Erişim 29 Mart 2017).
- Jochum, Elizabeth Ann. "Inclining East: Theatrical Appropriation of Kabuki". Master of Art Thesis. University of Colorado, 2008.
- "Kabuki Theatre, Historical Context: The Tokugawa Era". Narukami - The Thunder God internet sitesi. <https://sites.google.com/site/utnarukami/kabuki-theatre-3/what-is-kabuki> (Erişim 7 Mart 2017).
- "Kabuki theatre". UNESCO internet sitesi. <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/kabuki-theatre-00163> (Erişim 07 Mart 2017).
- "Kabuki: Brief History". Outsider Japan internet sitesi. <http://outsiderjapan.pbworks.com/w/page/25797261/Kabuki> (Erişim 29 Mart 2017).
- "Kabuki". The Samurai Archives SamuraiWiki internet sitesi. <https://wiki.samurai-archives.com/index.php?title=Kabuki> (Erişim 7 Mart 2017).
- Kumarasinghe, Kulatilaka. "Kabuki Theatre in Japan". University of Kelaniya Faculty of Humanities Department of Sinhala internet sitesi. <http://hu.kln.ac.lk/depts/sinhala/docs/Publications/Kabuki%20Theatre%20in%20Japan.pdf> (Erişim 7 Mart 2017).
- Kuritz, Paul. *The Making of Theatre History*. New Jersey: Prentice Hall, 1998.
- Melucci, Alberto. *Oyuncu Benlik*. Çev. Başak Kıcır. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.
- Mezur, Katherine. *Beautiful Boys/Outlaw Bodies: Devising Kabuki Female Likeness*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Mezur, Katherine. "The Kabuki Onnagata: A Feminist Analysis of the Onnagata Fiction of Female-Likeness". Ph.D. Dissetation. Manoa: University of Hawaii, 1998.
- Moore, F. Michael. *Drag!: Male and Female Impersonators on Stage, Screen and Television: An Illustrated World History*. Jefferson, N.C.: McFarland, 1994.
- "Onnagata". Viewing Japanese Prints internet sitesi. http://www.viewingjapaneseprints.net/texts/topics_faq/faq_onnagata.html (Erişim 7 Mart 2017).
- "Overview of Kabuki". Web Japan internet sitesi. http://web-japan.org/museum/kabuki/about_ka.html (Erişim 6 Mart 2017).
- "Remembering David Bowie and His Strong Connections to Japan". Japan Info internet sitesi. <http://jpninfo.com/39428> (Erişim 29 Mart 2017).
- "The Kabuki Stage: Hanamichi". Japon Sanat Konseyi internet sitesi. http://www2.ntj.jac.go.jp/unesco/kabuki/en/3/3_03_06.html (Erişim 14 Mart 2017).
- "The Silver stage – Kabuki", <https://iostream.info/the-silver-stage-kabuki/> (Erişim 29 Mart 2017).

“Traditional Theater: Kabuki”. <http://www.japan-guide.com/e/e2090.html> (Erişim 7 Mart 2017).

Todorova Gabrovska, Galia. “Gender and Body Construction in Edo Period Kabuki”, *Core Ethics*, 5 (2009).

Zohar, Ayelet (der.). *Postgender: Gender, Sexuality and Performativity in Japanese Culture*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2009.

Traversal Bodies of Traditional Japanese Kabuki Dance Theatre “Onnagatas”

YASEMİN KILINÇARSLAN

Abstract: *Kabuki dance theatre is one of the most important performance arts of Japan culture for four hundred years. This lyric theatre style is extremely stylistic and based on enchanting visual and sound performance. Tactual sense and eyesight are stimulated through high and low music sound, effects and moving stage in Kabuki. Make-up is one of the most important presentation mediums for introducing and emphasising the characters. The power of performance depends on perfection of acting in this avangard theatre style. The term Onnagata is a situation and it means personation of woman characters by man performers. In Onnagata situation, actors don't pretend like a woman, they represent the woman character like a real woman. In this point, personation of a woman character is more important as real than feminen beauty or aesthetic of her. This study, emphasizes on personation,, presentation and body constitution of onnagata body as a differentiated body representation.*

Keywords: *Performance, Avangarde, Lyric play, Make-up, Costume.*

Siyasal Reklamlarda Kültürel Unsurların İşlenmesine Yönelik Göstergibilimsel Reklam Çözümlemesi: AK Parti 2017 Referandum Reklam Filmi Örneği

SELFİYE ÖZKAN*

selfiyeozkan@outlook.com

ORCID ID: 0000-0002-2983-4354

Öz: Siyasal kampanya sürecinde gerçekleştirilen iletişim faaliyetleri arasında yer alan siyasal reklam, seçmenin tutum ve davranışlarını etkilemeyi ve seçmeni ikna etmeyi amaçlamaktadır. Siyasal partiler açısından siyasal reklamcılık günümüzde önemli bir yere sahiptir. Siyasal reklamlar farklı içerikler, temalar, görseller ve ses kullanımı ile seçmen kitle üzerinde olumlu etkiler sağlamayı amaçlamaktadır. Siyasal reklamcılık faaliyetlerinin kültürel unsurlarla da yakın ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Kültür bir toplumun dilini, inançlarını, değerlerini, mitlerini kapsayan inançlar bütünüdür. Bu nedenle siyasal reklamcılık reklam içerikleri kapsamında kültürel unsurlara yer vermektedir. Bu kapsamda Anayasa Değişikliği Referandum sürecinde televizyonda ve internette yayımlanan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne ait "Evet ile Güçlü Türkiye" reklam filminin göstergibilimsel analiz yöntemi ile çözümlenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu reklam filminin anlatı yapısı, hedef kitle, kullanılan renk, ses, slogan, anlamlandırma sürecinde temel karşıtlıklar ve gösteren gösterilen ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Siyasal iletişim, Siyasal reklam, Kültür.

Giriş

Siyasal iletişim faaliyetleri genel anlamı ile belli ideolojik amaçları toplumda belli gruplara, kabul ettirmek amacı ile siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tekniklerinin kullanılması olarak tanımlanabilmektedir. Bu iletişim faaliyetleri kapsamında siyasal aktörler bir takım iletişim araçları kullanmaktadır¹. Siyasal iletişim, seçim süreçleri ile ilgili olmayıp siyasal aktörlerin seçmenleri ile kurmuş olduğu iletişim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte siyasal gruplar ya da siyasal aktörler kitlelere ulaşılabilirlik bağlamında TV, internet ve sosyal medya gibi teknolojileri kullanarak uzamsızlık ilkesi ekseninde anında ulaşabilmektedirler. Bununla birlikte reklamcılık, halkla ilişkiler gibi iletişim faaliyetleri siyasilerin mesajlarını kitlelere iletebilmesi ve onları ikna edebilmesi açısından önemlidir. Yine siyasal iletişim toplumun kültürel ve değersel unsurlarını da içeriklerine dahil ederek seçmen kitleler üzerinde olumlu etkiler bırakmayı amaçla-

* Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Doktora Programı Öğrencisi.

1 Oya Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, s.22.

maktadır. Bir toplumun kültürel unsurları o toplumun ortak benliğini, algısını ifade etmektedir.

Siyasal iletişim faaliyetleri seslendiği toplumun kültürel unsurlarını göz önünde bulundurmaktadır. Siyasal reklamcılık faaliyeti kapsamında üretilen reklamlar pozitif ve negatif reklamlar olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Bu bağlamda araştırmamız kapsamında öncelikle siyasal iletişim ve siyasal reklamcılık kavramlarının tanımlarına yer verilerek bu kavramların toplumun kültürel unsurları ile olan ilişkisine değinilmiştir. Araştırmamızın son bölümünde ise siyasal reklamlar kapsamında 2017 Anayasa Değişikliği kapsamında Ak Parti'nin siyasal reklam filmi göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile çözümlenerek, siyasal iletişim kapsamında siyasal reklam filmlerinde kültürel unsurların kullanımına ilişkin bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Siyasal İletişim

Siyasal iletişim, siyasal süreçler ile iletişimsel süreçleri ele alan ve bu alanlar arasındaki ilişkiyi inceleyen disiplinler arası bir akademik alanı ifade etmektedir. İletişim, siyaset ile ilgili kamusal bilgiyi, insanların inançlarını ve eylemlerini etkileyebilmek için kullanılan stratejik iletişim faaliyetlerini kapsamaktadır². Tarihsel süreç içinde toplumsal ilişkiler kapsamında yönetenler, yaptıklarını ve yapacaklarını ifade edebilmek için birtakım iletişim faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bu yöntemler iktidarın ya da iktidara aday olanların seçmen kitlesini etkilemek ve ikna edebilmek amacı ile gerçekleştirilen iletişim faaliyetleri olarak bilinmektedir. Bu bağlamda siyaset ve iletişim arasındaki ilişkinin oldukça eskiye dayandığı bilinmektedir. Siyasal iletişim üzerine yapılan çalışmaların Aristoteles'in "Retorik" isimli eseri ile başladığı belirtilmektedir. Aristoteles, siyaseti "Halka dair olan her şey" şeklinde ifade etmektedir³.

Siyasal iletişim faaliyetlerinde mesajı verenler genellikle örgütlü yapılardır. Mesajlar çoğunlukla siyasi kimliği olan toplum ya da belirli grup, topluluk adına hareket eden belirli bir kişi ya da gruplar tarafından verilmektedir. Verilen bu mesajlar ile "kamuyu" oluşturulmaktadır. Jürgen Habermas, bu noktada kamuoyunun kendiliğinden oluşmadığını, oluşturulduğundan bahsederken bu duruma işaret etmektedir⁴. Jay G. Blumner ve Dennis Kavanagh siyasal iletişim çalışmalarını üç aşamaya ayırmaktadır. Birinci aşamasında, siyasi partilerin, kitle iletişim araçları ile olan ilişkisi birlikte ele alınmaktadır. İkinci aşamada ise televizyonun ve teknolojik gelişmelerin devreye girmesi ile beraber yeni bir oluşumun başladığı görülmektedir. Üçüncü aşamada ise televizyonun etkisinin devam etmesinin yanı sıra bilgisayar ve yeni iletişim teknolojilerinin rolü ve önemi siyasal iletişim araştırmalarının gündemini oluşturmaktadır⁵. Siyasal iletişim sürecinin genel olarak kitlelere oy hakkının verilmesi ile başladığı belirtilmektedir. Siyasal iletişim alanındaki uygulamaların İkinci Dünya Savaşı sonrası

2 Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Sofos Yayıncılık, 2012, s.275.

3 Bilge Sandıkçıoğlu, "Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Siyasal İletişim", Ferruh Uztuğ ve Yasemin Özgün (der.), *Siyasal İletişim*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s.3.

4 Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.350-364.

5 Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, s.74.

ABD'de doğduğu ve geliştiği daha sonraki süreçte ise Batı Avrupa'da da uygulanmaya başladığı ifade edilmektedir⁶. Genel oy ilkesinin evrensel ölçüde kabul görmesi, siyasal partileri, baskı ve çıkar grupları ile kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması gibi gelişmeler; İkinci Dünya Savaşından sonra evrensel siyasal topluluklarda görülen büyük değişimler olarak ifade edilmektedir⁷.

Siyasal İletişimin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel süreçte kitle iletişim araçlarının gelişimi ve bu araçların çok sayıdaki insana mesaj taşıması, iletişim, ikna, yönetim yaklaşımlarını derinden etkilemiştir. Bu gelişmeler siyasal iletişimin kullanımını da artmıştır. Endüstri Devrimi sonrasında itibaren siyasal partilerin yapılanmaları ve iktidara gelme çabalarında da önemli değişiklikler görülmüştür. Siyasal partilerin, yönetime talip olarak halk tarafından seçilmeleri gerekliliği, iktidar olabilme ve yönetme etkinliklerinde bir takım iletişim araçlarına ve yöntemlerine yönelmelerine sebep olmuştur. Siyasal iletişimle gerçekleştirilen ikna yöntemleri önceleri propaganda yaklaşımı ile uygulanmış daha sonra, propagandaya, reklamcılık, halkla ilişkiler, lobicilik gibi farklı yaklaşım ve yöntemler eklenmiştir. 1950'li yıllara kadar egemen olan propaganda tabanlı seçim stratejileri siyasal iletişim kapsamında değişiklikler göstermiştir⁸. 1950'li yıllarda Amerikan televizyonundaki gelişmelerle birlikte, siyasal partiler de bu yeni iletişim aracından yararlanmaya başlamışlardır. Fransa da televizyonun siyasal açıdan verimli bir şekilde kullanılmaya başlaması ilk kez 1956 yılında olmuştur. Bu, siyasal kampanyalar için değil, seçim haberlerinin verilmesi şeklindedir. İngiltere de televizyonların ilk defa kullanılması 1951 seçimlerinde olmuştur. Siyasi partiler, yeni iletişim teknolojilerine erişmek ve kamunun ilgisini çekebilmek için artan sayıda etkinlikte bulunurken; geleneksel siyasal seçkinlerin otoritelerine, inanırlıklarına ve sözlerine duyulan güven ve ilgi azaldığından bu güveni yeniden kuracak olan gruplar öne çıkmıştır. Örgütlerde ve yönetim katının bütün görünümünde artan rasyonelleşme ile birlikte, siyasal alanda siyasal danışmanlardan oluşan yeni bir uzmanlar kadrosu kurulmuştur. Yeni kamunun bu profesyonelleri halkın akılcı tekniklerle ikna edilmesini sağlamışlardır⁹. Siyasal reklamcılık uygulamaları Türkiye'de, 1970'li yılların sonunda yasal statüsü olmadan başlamış, 80'lerin başında yasal bir statüye kavuşmuş ve 90'lı yıllarda ise özel radyo ve televizyon yayıncılığıyla birlikte yaygınlık kazanmıştır. Yine bu süreçte, Batılı ülkelerde olduğu gibi teknolojik gelişmeye paralel olarak siyasal reklamcılığın kullanıldığı (gazete, radyo, televizyon, internet, açık hava gibi) geniş bir yelpazeye kavuşmuştur. Televizyonda siyasal reklamcılık uygulaması olarak sayılabilecek ilk örnek 'İcraatın İçinden' programıdır. Kasım 1983'den beri TRT'de yayınlanmaya başlayan ve yasal düzenleme ile iktidar partisine icraatlarını tanıtmaya imkan veren bu program, yayınlanması paralı olmadığı halde, hazırlanması paralı olan bir uygu-

6 Abdullah Özkan, *Siyasal İletişim Stratejileri*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2007, s.23.

7 Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, s.77.

8 Hasret Aktaş, "Partilerin Seçim Kampanyaları Örneğinde Siyasal İletişim", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004, s.17.

9 Jay G. Blumler ve Dennis Karanagh, "The Third Age of Political Communication: Influences and Features", *Political Communication*, 16/3 (1999), s.210.

lamadır. Program, aylık otuz dakikayı geçmeyecek şekilde yayınlanmak üzere, TRT kurumu dışında profesyonel reklamcılara hazırlanmıştır¹⁰.

Siyasal Reklam

Günümüzde reklamcılığın önemli dallarından biri de siyasal reklamcılıktır. Siyaset bilimciler ve reklamcılar, siyasal reklamcılığı “içeriği siyasal olan reklamcılık” şeklinde tanımlamaktadır. Y. Lee Kaid, siyasal reklamcılığı “Bir siyasal partinin veya adayın kitle iletişim kanallarında zaman ve yer satın alarak, seçmenlerin siyasal inançlarını, tutumlarını veya davranışlarını etkilemek bakımından siyasal mesajlar vermek için kullanılması süreci olarak» tanımlamaktadır¹¹. Siyasal reklamlar, seçilen hedef kitleye göre partinin seçim kampanyasının ve felsefesinin bir yansıması olacak şekilde reklam ajansları tarafından üretilmektedir. Televizyonda siyasal reklamın yapılması 1952 yılından sonra ABD’de her seçim kampanyasında kullanılır duruma gelmiştir¹². Siyasal iletişim kapsamında, siyasal reklam türlerinin pozitif ve negatif reklam olmak üzere iki grup altında incelendiği görülmektedir¹³. Pozitif reklamlar, siyasal kampanya süreci içinde adayın olumlu özelliklerine vurgu yapılarak, olumlu bir atmosferi işaret etmektedir. Pozitif reklamlar, siyasal partinin veya adayın yaşlılar, engelliler, toplumsal gruplar için yaptıklarını, yapmak istediklerini ya da yardımlarını vurgulayarak seçmenler üzerinde pozitif etkiler yaratılmasını amaçlamaktadır¹⁴. Negatif reklamlar ise rakip partileri hedef alarak hem görsel hem de işitsel araçların kullanımını ile gerçekleştirilen mesaj aktarımlarını ifade etmektedir. Negatif reklamcılık da mesajlar çoğunlukla partiler ve adaylar arasında bir karşılaştırma yapılmakta ve rakip görülen partinin ya da adayın herhangi bir özelliği eleştirilirken aynı özellikler söz konusu olan partide yüceltilmektedir¹⁵. Bununla beraber, Hill’in belirttiği gibi, (1991) siyasal reklamları gizli, açık ve marjinal adı altında üç grupta toplamaktadır. Gizli reklamlar ile hedeflenen parti ile ilgili bilgi verilmeksizin rakip partiye oy veren seçmenlerin oyları hedeflenmektedir. Açık reklamlarda, parti ile ilgili tüm bilgilere ve seçim vaatlerine yer verilmektedir. Marjinal reklamlarla ise seçim sonuçlarının etkileyebilecek kararsız seçmenlere yönelik mesajların verilmesi hedeflenmektedir. Marjinal reklamlar, kararsız seçmene hitap ettiğinden çoğunlukla seçim kampanyalarının son günlerine bırakılmaktadır¹⁶. Siyasal iletişim araçlarının kullanımında etkili olan en önemli unsur hedef kitlenin tanınması olarak görülmektedir. Siyasal aktörler, hangi hedef kitleye hangi kitle iletişim araçları ile ulaşabileceklerini özellikle göz önünde bulundurmalıdır. Bu bağlamda hedef kitlenin profili iyi analiz edil-

10 Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007, s.95.

11 Oktay Taş ve Tarık Z. Şahın, *Reklamcılık ve Siyasal Reklamcılık*, Ankara: Aydoğdu Yayıncılık, 1996, s.97.

12 Tokgöz, *Siyasal İletişimi Anlamak*, s.173.

13 Şükrü Balcı ve Enes Bal, “22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri’nde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 33 (2008), s.33.

14 Mustafa İşliyen, “Kodlama-Kodaçımı Bağlamında Ak Parti 30 Mart 2014 Yerel Seçim Reklamlarının İzleyiciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Alımlama Analizi: Nevşehir Örneği”, *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Özel Sayısı, (2014), s.30.

15 Adem Tokat, “2007 Genel Seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Siyasal İletişim Faaliyetleri ve Mesaj Stratejileri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009, s.22.

16 Bahar Eroğlu Yalın, “Siyaset Ve Reklam İlişkisi Üzerine/Siyasal İletişimin Reklam Boyutuna İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 25 (2006), s.173.

meli, hedef kitlenin ekonomik ve kültürel göstergeleri ile ilgili ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır. Örneğin bir ülkedeki seçmene ulaşmak isteyen siyasi aktörler o ülkenin eğitim durumunu, yazılı kitle iletişim araçlarını mı yoksa görsel iletişim araçlarını mı tercih ettiklerini analiz etmelidir. Bu belirlemelerden sonra hedef kitleye göndermek istediği mesajın hangi kanalla gönderilebileceğine karar verebilir¹⁷. Siyasal reklamlarda, hedef kitlenin anlayabileceği bir dil kullanmak, kültürel kodlar, renkler, semboller ve müzik gibi unsurların kullanımı siyasal mesajın olumlu şekilde algılanmasını sağlamaktadır.

Siyasal Reklam ve Kültür İlişkisi

Kültür sözcüğü Latince’de “cultura” olarak ifade edilmekle birlikte sözcüğün kökü “colere”den gelmektedir. Colere, ikamet etmek, yetiştirmek, korumak, ibadetle onurlandırmak anlamlarını içermektedir¹⁸. Kültüre ilişkin zaman içinde birçok tanım geliştirilmiş ve farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda Williams, kültürün ne olduğunun tam olarak bilincine varılabilmemesinin olanaksızlığına değinmektedir. Kültür, anlamların, değerlerin ve aktivitelerin paylaşıldığı bir network (şebeke) olarak ifade edilmektedir. Bu süreçte oluşan anlamlar bilinçli olarak oluşturulmamaktadır. Ancak ileri bir bilinç olarak toplumda kendiliğinden yeşermekte ve bu nedenle öncelikle toplumsal yapı tarafından biçimlendirilmektedir. Williams’ta kültür, bir toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılan anlamların ve değerlerin oluşumunu içermektedir. Williams, kültürü “bütün bir yaşam biçimi” olarak ele almaktadır. Ona göre kültür, yalnızca sanat ve öğrenimde değil aynı zamanda kurumlarda ve sıradan günlük davranışta belli anlam ve değerler ifade eden belirli bir “yaşam tarzı”na işaret eder. Bu tanım kapsamında, kültür analizi, belirli bir yaşam tarzı, yani belirli bir kültürdeki açık ya da örtük anlam ve değerlerin ortaya çıkarılması anlamına gelmektedir¹⁹. Siyasal iletişim faaliyetlerinin kültürel unsurlardan bağımsız olmadığı bilinmektedir. Siyasal reklam seslendiği toplumun kültürel unsurlarını göz önünde bulundurarak mesajlarını bu doğrultuda hazırlamaktadırlar. Sosyolojik anlamı ile kültür “ bir yaşam biçimi” olarak anlamlandırılmaktadır. Bu anlamda kültür toplumların yaşam biçimi, tutum ve davranışlarının tümünü ifade etmektedir²⁰. İnsan sosyal bir varlık olarak içinde yaşadığı toplum tarafından ortak bir bilince sahip olur. Erdoğan’a göre birlikte yaşayan ve ilişkide bulunan bireylerin davranış, sembol ve anlamlar üzerinde anlaşmaya varmaları sonucunda toplumun anlam sistemleri ve kültürü oluşmaktadır²¹. Fiske’ye göre reklamın çeşitli mecralar aracılığı ile siyasette aktif şekilde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte hedef kitlenin sosyo-kültürel özellikleri, dolayısıyla toplumun kültürel yapısı ve kültürlerin bu yapıya göre sınıflandırılması gibi olgular devreye girmektedir²². Bu bağlamda siyasal iletiler toplumun kültürel unsurlarını mesaj içeriklerine dahil etmektedir. Reklam mesajları, aynı kültürü paylaşan insanlara iletilecekse, toplumun kültürel verilerinden uzaklaşmamak, onları iyi

17 Osman Özsoy, *Seçim Kazandıran Siyasal İletişim*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2009, s.76.

18 İrfan Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, İstanbul: Pozitif Matbaacılık, 2002, s.120.

19 Raymond Williams, *Anahtar Sözcükler*, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.106.

20 Hasan Tutar, *Örgütsel Psikoloji*, Ankara: Detay Yayıncılık, 2014, s.103.

21 Erdoğan, *İletişimi Anlamak*, s.132.

22 John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1996, s.15.

bilmek, yetkin düzeyde algılamak gerektiği vurgulanmaktadır²³. Ürün ya da hizmet reklamlarında da sıklıkla kullanılan kültürel unsurlar, siyasal reklam faaliyetleri kapsamında da kullanılmaktadır. Kısaca siyasal reklamcılık seslendiği toplumun kültürel unsurlardan beslenerek hedef kitle üzerinde olumlu tutum ve davranışlar geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

2017 Anayasa Değişikliği Referandum kampanyası kapsamında Ak Parti'nin hazırlanmış olduğu siyasal reklam filmi göstergebilimsel olarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada öncelikle incelenen siyasal reklamdan elde edilen bulguların sınıflandırılması ve anlamlandırılması gerçekleştirilecek; reklamın bütünsel olarak işitsel, görsel ve kültürel öğelerinin ortaya çıkarılabilmesi amacı ile göstergebilimsel analiz yönteminden faydalanılacaktır. Siyasal reklamın seçiminde kasti örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın analizinde kullanılan göstergebilimsel analiz yöntemi, her anlatı türünde bulunan görsel, işitsel ve dilsel öğelerin birbirleri ile ilişkisinden doğan anlamın ve unsurların birbirinden ayrıştırılarak açığa çıkarılmasında etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır²⁴. Bu bağlamda göstergebilimsel analizin kullanılma nedeni bu analiz yönteminin bir metnin ya da görüntünün apaçık anlamının arkasında yatan gerçek anlamı keşfetmesine olanak sağlamasıdır. Çalışma kapsamında televizyonda yayınlanan siyasal reklamın ürettiği anlamlar, hedef kitleye verdiği mesajlar ve biçimsel özellikler göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak açıklanmaya çalışılacaktır. İncelenen siyasal reklam filmi kesitlere ayrılarak gösteren- gösterilen ilişkisi ve karşıtlıklar tablosu kullanılarak reklamın anlamlandırılmasını sağlayan unsurlar ortaya çıkarılacaktır. Amerikalı mantıkçı ve felsefeci Charles Sanders Peirce, Saussure'nin ilk yapılması gerekenin göstergelerin sınıflandırılması olduğunu kabul etmektedir. Ancak buna ek olarak göstergelerin nesnelere olan ilişkisi üzerine de odaklanılması gerekliliğine vurgu yapar. Peirce, göstergeleri belirtisel, görüntüsel ve simgesel olmak üzere üç grup altında incelemektedir.

Göstergebilimin önemli isimlerinden biri olan Roland Barthes, geliştirmiş olduğu yaklaşımla daha çok popüler kültür çözümlenmeleri üzerinde çalışmıştır. Barthes'in yapısal çözümleme yöntemi, anlam taşıyan çeşitli olguları da (giyim, mobilya vb.) içermektedir. Roland Barthes, göstergebilimsel çözümlenmelerinde dil-söz, gösterilen-gösteren, düzanlam-yananlam kavramları çerçevesinde incelemektedir. Burada yananlam Barthes için büyük önem taşımaktadır. Barthes, Göstergebilim İlkeleri adlı eserinde ilkelerin tek amacını "dilbilime dayanarak çözümsel kavramlar ortaya koymak" olarak belirtir²⁵. Bu bağlamda göstergeler kültürel olarak belirlenmiş anlamlara ve ayrıca anlamları olan yananlamlara işaret etmektedir. Çalışmada öncelikle gösteren-gösterilen, düzanlam-yananlam ayrımı ile reklamların görüntüsel

23 Mete Çamdereli, *Reklam Arası*, Konya: Tablet Kitabevi, 2006, s.36.

24 Adem Doğan, "Siyasal Reklamlarda 'Millet' Teması: Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 30 Mart Yerel Seçimi Örneği", *Turkish Studies*, 10/2 (2015), s.263.

25 Roland Barthes, *Göstergebilim İlkeleri*, çev. Berke Vardar ve Mehmet Rifat, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.3.

anlatımı yapılacak olup, ardından ikili karşıtlıklar anlatısı yapılarak gösterge çözümlemesine gidilecektir.

Araştırmanın Soruları

Araştırmanın soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Ak Parti'nin siyasal seçim reklamında hedef kitlesi kimlerdir?
2. Ak Parti'nin siyasal seçim reklamlarının mesaj ve strateji türleri nelerdir?
3. Ak Parti'nin siyasal seçim reklamında hangi görsel ve işitsel öğeler ön plandadır?
4. Ak Parti'nin siyasal seçim reklamında öne çıkan baskın göstergebilimsel kodlar nelerdir?
5. Ak Parti'nin siyasal seçim reklamında hangi ileti türü (negatif ve pozitif) kullanılmaktadır?

Ak Parti, 2017 Anayasa Değişikliği Referandum Reklam Filmi Analizi

Siyasal Reklamın Adı ve Süresi

Ak Parti'nin 2017 Anayasa Değişikliği referandumu için hazırlamış olduğu “Evet İle Güçlü Türkiye” siyasal reklam filminin süresi 3 dakika 5 saniyedir. Reklam filmi 16 Mart 2017 tarihinde hem internet hem de TV’ yayınlanmaya başlamıştır.

Siyasal Reklamın Genel Betimlemesi

Reklam güneşin doğuşu ve günün aydınlanması ile başlamaktadır. Günün aydınlanması ile reklam müziği hareketlenmekte, semazenlerin dönüşü, cami görüntüsü ve dağlarda at üstünde gelen bir kişinin görüntüsüne yer verilmektedir. Devamında ise gün doğmuştur, dağların üzerinde uçan kuşlar, kırlarda grup halinde ilerleyen at sürüleri, denizde ilerleyen gemi eşliğinde Türkiye'nin dört bir yanından görüntülere yer verilmekte ve çoğunlukla cami görüntüleri ön plana çıkmaktadır. Abdest alan yaşlı bir adamın görüntüsünden sonra reklam müziğinin sözleri başlar. Reklam, “bir iriyiz diriyiz, hep beraber kardeşiz, hep birlikte verelim el ele, olsun güçlü bir Türkiye” sözleri ile başlamaktadır. Reklam filminde, manav, inşaat işçileri, esnaf, kadın mühendis, terzi, seyyar satıcılar, balıkçı, marangoz, tekstil çalışanları, otomotiv işçileri, taksi şoförü, tarım işçilerine, çiftçilere, köyde yufka açan kadınlara yer verildiği görülmektedir. Reklam müziğinde “hep birlikte verelim elele” sözleri ile reklamda yer alan karakterlerin el ele vermelerine yer verilmektedir. Reklamın devamında “tek millet ve tek bayrak için tek devlet ve tek vatan için, hep birlikte verelim elele” sözleri ile Türk Bayrağı'nın dalgalanışı, asker görüntüsü devamında reklam filminde yer alan kişilerin alkışlamaları ve hızlı tren görüntüsü ile reklam filmi devam etmektedir. Reklam filminin devamında, Çanakkale Şehitler Anıtı'nın görülmesi ile birlikte asker görüntüsü, dua eden eller ve reklam müziği “tüm şehitler ve gaziler için” sözleri ile devam etmektedir. Reklam filminin devamında, elinde balon olan küçük bir kız çocuğunun, “aydınlık bir gelecek için, çocuklar için yarınlarımız için, evet ile güç-

lü Türkiye” sözleri ile reklamda Türkiye’nin dört bir yanından kırsaldan, şehirden çocuk görüntülerine yer verilmektedir. Reklamın sonunda güvercin uçuran bir kişi görüntüsü ve balonların havaya bırakılması ile birlikte son olarak Başbakan Binali Yıldırım’ın görseli ile sonlanan reklamda son olarak bir erkek sesi eşliğinde “Gücümüz Millet, Kararımız Evet” sloganı ile reklam filmi sonlanmaktadır.

Siyasal Reklamda Kullanılan Müzik ve Ses Türü

Reklamda kullanılan müziğin hedef kitlenin duygularını harekete geçirecek bir ritme ve tona işaret etmektedir. Reklamda kullanılan sesin bir kadın ve erkek sesi olduğu aynı zamanda seslendirmede yumuşak tonlamalara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda reklamda kullanılan müziğin ve sesin yumuşak tondan kullanılması, seçmene daha ince ve kapsayıcı bir mesaj vermeye çalışılmaktadır.

Siyasal Reklamda Kullanılan Görüntü Türü

Reklamda kullanılan görüntünün çoğunlukla dış mekan çekimleri olduğu ve seslenilen hedef kitlenin tüm kesimlerine hitap edilmektedir. Kullanılan mekanın aydınlık olması, gün ışığına vurgu yapılması ve gece yapılan çekimlerde de ışığın arka fonda vurgulandığı görülmektedir. Reklam görsellerinde, hayatın tüm renklerine yer verilmeyle birlikte özellikle aydınlık renklerin ön plana çıktığı, deniz, doğa görüntülerine etkin şekilde yer verilmiştir.

Siyasal Reklamda Kullanılan Sembol, Amblem ve Slogan

Semboller, iletişim ve reklam sürecinde duygularla ifade edilemeyen şeylerin somut nesnelere ifade edilmesidir. Toplumsal birlikteliğe, bayrak, cami, at, gibi sembollere vurgu yapılmaktadır.

Şekil 1. Seçim Afişi

Reklam filminde kullanılan slogan ise “Gücümüz millet kararımız evet” şeklinde vurgulanmakta ve bu slogan reklam müziğinde de belirgin biçimde dile getirilmektedir. Reklam filminin sonunda Ak Parti’nin ambleminin kullanıldığı görülmektedir. Siyasal reklamda slogan büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle aday/ lider ile slogan birlikte sunulmaktadır. Göstergebilimsel çözümlemede renklerin işaret ettiği anlamlar da dikkate alınmaktadır. Yaman’a göre renklerin anlamlarının, kültürden kültüre farklılık gösterdiğini belirterek renklerin toplumsal anlamlarına değinir. Birçok toplumda mavi, özgürlüğü, yeşil, iyimserliği, siyah, yası, matemi, beyaz,

saflığı, kırmızı, aşk ya da devrimi, göstermektedir. Bu renkler genelde tüm toplumlar için benzerlikler gösterir.²⁶“Gücümüz Millet” sloganı mavi renkle yazılmıştır. Bu noktada göstergebilimsel anlamda mavi renk ile özgürlüğü sembolize eden bir koda işaret edilmektedir. “Kararımız Evet” sloganının da ise kırmızı renk tercih edilmiştir. Kırmızı renk tutku, enerji ve dikkat çekici özelliği ile uyarıcı bir renktir. Türk Bayrağı'nın renklerine de göndermede bulunduğu ve seçimde olumlu bir izlenim yaratılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

Anlamlandırma

Araştırma kapsamında, “Evet ile Güçlü Türkiye” reklamında sunulan temel karşıtlıklara yer verilecek olup daha sonra ise göstergeler açısından değerlendirmeler yapılacaktır.

Tablo 1. “Evet ile Güçlü Türkiye” Reklamı Temel Karşıtlıklar Tablosu

Gündüz	Gece
Çalışan	Durağan
Kent	Kırsal
Ulusal	Yerel
Genç	Yaşlı
Gülmek	Ağlamak
Kadın	Erkek

Karşıtlıklar tablosu çerçevesinde reklamın başlangıcı gün doğumundan öncedir ve reklamla birlikte gün aydınlanmaktadır. Burada aydınlık unsurunun vurgulandığı görülmektedir. Yine reklam müziğinde de aydınlık gelecek vurgusuna değinildiği görülmektedir. Reklamda her kesimden çalışan bireylere yer verilmektedir. Burada siyasi partinin çalışkanlık ve üretkenlik ile kendini özdeşleştirdiği görülmektedir. Kent ve kırsal mekanların reklamda karma bir biçimde verildiği ve hedef kitlesinin hem kentli hem de kırsal kesimde çalışan bireyler olduğu, siyasi partinin kırsala ve kente eşit ölçüde seslendiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında ise kentten ve kırsaldan üreten kadın olgusuna yer verilmiştir. Erkekler kadınlara oranla reklamda daha fazla sunulmakta ve her birinin çeşitli meslekten kişiler olduğu görülmektedir. Hedef kitle açısından yaşlılara ve gençlere yer verilmektedir. İbadet eden yaşlı bireylere karşılık çeşitli kesimlerde çalışan gençlere yer verilmektedir. Reklamda bireylerin çoğunlukla güldüğü, mutlu olduğu görülmektedir. Siyasi parti seçmen kitleye mutluluk vaat etmektedir. Durağanlığa karşı çalışan hareket eden bir mesaj sistemi ile ilerleme olgusuna vurgu yapılmaktadır.

Siyasal Reklam Filminde Kullanılan Kültürel Unsurlar

Sosyal yapı bir toplumun değerleri, inancı ve ekonomik yapısını ifade etmektedir. Kültürel unsurlar toplumun ekonomik ve sosyal yapısı ile ilişkili olarak

26 Fikret Yaman, “Reklamlarda Kullanılan Renkler ve Gazete Reklamlarının Nitel Analizi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*,38 (2014), s.44-55.

şekillenmektedir. Kültür, bir grubun üyelerinin inandıkları değerler, inançlar ve yaşam biçimlerinden oluşmaktadır. Birey içinde yaşadığı kültürün bir ürünü olarak ortak toplumsal bilince sahip olmakta ve olayları, olguları bu yapı içinde anlamlandırmaktadır. İnsan davranışlarının çoğu sesler, işaretler, semboller gibi simgelerle ifade etmektedir. Simgelerin iletişim içindeki kullanımları bir toplumda ortak bir anlam ifade etmekte ise anlamlı hale gelir. İletişim sistemi içinde kullanılan simgelerin sistemli hale gelmesi ile de kodlar oluşmaktadır. Simgeler kültürün tüm boyutları içinde bulunmaktadır. Örneğin, dil, bayrak, dini ayin biçimleri, liderler gibi yaşamın her alanında bulunmaktadır. Kültürün en önemli simgesel boyutunu dil oluşturmaktadır. Kültür içinde üretilen duyguların, düşüncelerin, deneyimlerin aktarımı dil ile gerçekleşmektedir²⁷Günümüzde gelişen iletişim teknolojileri ile birlikte siyasal partiler mesajlarını daha geniş kitlelere ulaştırabilmektedir. Siyasal iletişim faaliyetlerinden olan reklamlar da kültürel unsurlar reklam metinlerinde ve görsellerinde etkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Reklam Filminde Yer Alan İnanç Unsurları

Şekil 2. Reklam Filminde Yer Alan İnanç Unsurları

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Reklam filmi günün aydınlanması ile başlamaktadır. Güne yüzünü yıkayan ve ibadet ile başlayan bireylere yer verilmektedir. Yüzünü yıkayan erkek figürü ile ferahlık unsuru vurgulanmaktadır.

Gösterilenler: Reklam mesajında inanç ve ibadet faktörü vurgulanmaktadır. Güne ibadet ile başladığı, semazenlere yer verildiği ve dolayısıyla inanç unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir.

Yan Anlam: İbadet eden bireyler ve semazenlerle birlikte Mevlana'nın hoşgörüsüne

²⁷ William A. Haviland vd., *Kültürel Antropoloji*, çev. İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, s.115.

vurgu yapılmaktadır. Burada siyasal reklamda hedef kitle olarak ülkenin çoğunluğunun inanç sistemi olan Müslümanlığın ibadet biçimlerine ve ibadet yeri olan camiye yer verilmektedir. Burada diğer inanç grupları hedef kitle olarak reklam kapsamında yer almamaktadır. Ancak semazenlerle birlikte Mevlana'nın hoşgörüsü ile diğer inançlara hoşgörü ile yaklaşıldığı mesajı verilmektedir.

Reklam Filminde Yer Alan Ulusal Unsurlar

Şekil 3. Reklam Filminde Yer Alan Ulusal Unsurlar

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Türk askeri, ülkenin koruyucusu, Çanakkale Şehitler Anıtı geçmişte yaşanan savaşlar sonucunda şehit olmuş askerlerimiz, Türk bayrağı ülkenin bağımsızlığın sembolü ve boğaz köprüsünde asılı olan Türk Bayrağı görülmektedir.

Gösterilenler: Kültürel ve milli kodlarımız olan asker, bayrak ve şehitler anıtı bağımsızlığın göstergesi olarak bir arada sunulmuştur.

Yan Anlam: Ak Parti, cumhuriyetin ve milli birliğin savunucusu olduğunu ifade etmekte ve mili birliği önemseyen seçmenleri kendisine destek olmaya davet etmektedir. Seçmenlerin “milli birlik” ve “Kurtuluş Savaşı” denince akla Ak Parti’yi getirmeleri istenmekte ve bu yönde çağrışımlar güçlendirilmektedir. Türk toplumunun mitleri ile kendisini özdeşleştirmeyi amaçladığı görülmektedir.

Reklam Filminde Yer Alan Manevi Unsurlar

Şekil 4. Reklam Filminde Yer Alan Manevi Unsurlar

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Türk toplumunun belirgin özelliklerinden olan dayanışma, yardımlaşma gibi unsurlara vurgu yapılmakla beraber ülkenin dört bir yanından çocuklara da yer verilerek sevgi ve kardeşlik unsurları işlenmiştir.

Gösterilenler: El sıkışan, birbirine sarılan esnaf, yardımlaşarak ekmek yapan kadınlar, tarlada çalışan çiftçi, kırsalda ve şehirde yaşayan farklı bölgelerden çocuklara yer verilmiştir.

Yan Anlam: Manevi unsurlar sevgi, kardeşlik, dayanışma gibi unsurlar ön plana çıkarılarak parti siyasal kampanyasında bu unsurları benimsediği mesajını vermektedir. Ancak burada hedef kitlesinin kırsalda yaşayan ve kentli kesimde de küçük esnaf grup olduğu görülmektedir. Bu noktada Ak Parti'nin manevi unsurlara vurgu yapmasındaki en önemli etkenlerden biri Türkiye'nin içinde bulunduğu politik arka plan olarak değerlendirilebilir. Bugün daha fazla dayanışmaya ihtiyaç duyulduğu mesajını vermektedir.

Reklam Filminde Yer Alan Coğrafi Unsurlar

Şekil 5. Reklam Filminde Yer Alan Coğrafi Unsurlar

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Ülkenin çeşitli bölgelerinden görüntülere yer verilmektedir. Coğrafi olarak İç Anadolu, Marmara ve Karadeniz Bölgelerine yer verildiği görülmektedir.

Gösterilenler: Boğaz köprüsü altından geçen bir yük gemisi, tarlada çalışan çiftçiler, Nevşehir'de yükselen uçan balonlar, dağlarda koşturun bir at sürüsü, at üstünde hızla ilerleyen bir vatandaş ve tarihi köprü karşısında bir cami görüntüsüne yer verilmektedir.

Yan Anlam: Burada ülkenin çeşitli bölgelerinden verilen görsellerde siyasi partinin hedef kitlesinin çoğunlukla belirtilen bölgelerde yaşayanlar olduğu ve mesajlarını bu insanlara ilettiği söylenebilir. Yine at cesaretin, özgürlüğün sembolü olarak dağlarda özgürce koşmaktadır. Siyasi parti olarak biz bu bölgelerde yaşayan halkın yanındayız ve onlardan destek bekliyoruz mesajı verilmektedir.

Reklam Filminde Yer Alan Ekonomik Unsurlar

Şekil 6. Reklam Filminde Yer Alan Ekonomik Unsurlar

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Siyasal reklam ile ekonomik yapı içinde çalışan küçük esnaf, çiftçi, zanaatkar kesime seslenilmektedir.

Gösterilenler: Araç tamiri yapan bir işçi, manav, lokanta işletmecisi, balık ağını tamir eden balıkçı, tarlada çalışan çiftçiler, inşaat yapan işçiler ve tekstil atölyesi sahibi bir kişi gösterilmektedir.

Yan Anlam: Siyasi partinin ekonomik yapı içinde hedef kitle olarak esnaf, işçi, çiftçi ve zanaatkarları seçtiği görülmektedir. Reklam dili, ağırlıklı olarak alt ve orta sınıflara hitap etmekte ve bu noktada sınıfsal bir anlam inşa etmektedir. Bu noktada ülkenin çoğunluğunu oluşturan alt ve orta gelirli seçmenin desteğini istemektedir.

Reklam Filminde Yer Alan Teknolojik Unsurlar

Şekil 7. Reklam Filminde Yer Alan Teknolojik Unsurlar

Gösterge: Ak Parti Referandum reklam filmi görselleri (2017)

Gösterenler: Mekan kodları, karakter kodları, teknik kodlar

Düz Anlam: Ulaşım aracı olarak trenden hızlı trene geçildiği. Ulaşımın oldukça kolaylaştığı, uçak ve otomotiv sektöründe üretim yapılabildiği görülmektedir.

Gösterilenler: Hızlı tren, uçak üretiminde çalışan kişi, otomotiv üretimi çalışanlarına yer verilmektedir.

Yan Anlam: Siyasi parti, teknolojik gelişmelerin ilerlediğine vurgu yapmaktadır. Artık birçok alanda ülkenin üretime geçtiğini vurgulamaktadır. Ulaşımında, teknolojiye birçok yenilik yaptığını ve yapacağını vurgulamaktadır. Verilmek istenen mesaj yeni anayasa ile birlikte ülkenin üretim ve teknolojiye ileri düzeye ulaşacağı ve daha güçlü bir yapıya sahip olacağıdır. Bu durumda ülkenin gelişmeye ihtiyaç duyduğu ve teknolojik gelişmenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Sonuç

Partilerin siyasal kampanya sürecinde gerçekleştirdiği siyasal iletişim faaliyetlerinden biri olan siyasal reklamlar hedef kitleye ulaşabilmek ve mesajların iletebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Siyasal reklamlar hedef kitleyi etkilemek ve ikna edebilmek açısından partiler tarafından tercih edilen önemli yöntemlerden biri olarak görülmektedir. İletişim alanında yaşanan gelişmeler siyasi partilerin hedef kitlelere ulaşabilmesi sürecinde büyük katkı sağlamaktadır. Bu gelişmelerle birlikte siyasal reklamlar televizyon ve internet aracılığı ile geniş bir seçmen kitlesine ulaşabilirliği açısından da önemli bir yere sahiptir. Siyasal reklamlar ile birlikte hedef kitleye iletilen mesajlar, ses, görüntü, müzik gibi unsurların hepsi bir arada kullanılabilir. Siyasal reklam içerikleri içine gizlenen gizli anlamlar, semboller, kodlar seçmen üzerinde olumlu etkiler bırakabilmektedir. Bu bağlamda incelemiş olduğumuz Ak Parti siyasal reklam filminde toplumsal, kültürel birçok etkenin görseller kullanılarak ve müzikle desteklenerek seçmene iletildiği görülmektedir. Kültürel kodların reklamlar aracılığı ile bireylere iletilmesi bireylerin bilinç dışına gönderme bulunmaktadır. Bu bağlamda birey içinde yaşadığı toplumun birtakım maddi ve manevi unsurlarını yaşam içinde içselleştirmektedir. Siyasal reklam faaliyetleri kapsamında üretilen reklamların içeriklerinde birçok kültürel koda gönderme yapılmasının nedeni de seçmen üzerinde toplumsal unsurları harekete geçirmektir. Reklam filminde millet ve inanç kodlarının etkili bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. Burada siyasi parti felsefesi bağlamında hedef kitle olarak İslam dinini benimseyen bireylere mesajlarını iletmektedir. Coğrafi açıdan ise tüm bölgelere yer verildiği görülmektedir. Yine teknolojik öğelerin ve unsurların da ön planda tutulduğu çalışan, gelişen dinamik bir toplumsal gelişime işaret edildiği görülmektedir. Reklamın anlatı yapısında Türk toplumunu oluşturan farklı sosyo-ekonomik gruplar ve farklı kültürleri simgeleyen bölgelere yer verilmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin farklı kültür ve değer yargularından oluşan bir kültürü olduğu bilinmektedir. Reklam filminde çok kültürlülük vurgusu yapıldığı görülmektedir. Siyasal parti, güç unsurunu oldukça ön plana çıkarmakta ve seçmenden oy istemektedir. Burada en çok vurguladığı slogan ise "Gücümüz Millet Kararımız Evet" şeklindedir. Negatif siyasal reklam, rakip adayın kendisi ya da partisine veya adayın işlediği konulara saldırılarını içermektedir. Pozitif siyasal reklam ise; siyasal parti ya da adayın kendi icraatlarını, vaatlerini iyimser bir gelecek teması içinde sunan reklamlardır.²⁸ İncelemiş olduğumuz siyasal reklam

28 Şükrü Balcı. "Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz",

filminde pozitif reklamcılığın kültürel unsurlar üzerinden sunulduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, araştırma kapsamında incelediğimiz reklam filminde Türk toplumunun manevi duygularını harekete geçirecek mesajlara öncelikle yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda millet, birlik, beraberlik, kardeşlik, dayanışma, üretim ve güç gibi unsurlar ağırlıklı olarak vurgulanmaktadır. Siyasal reklamcılık, günümüzde siyasal partilerin hedef kitlelerine mesajlarını iletebilmek için tercih ettikleri bir araç olarak görülmektedir. İncelemiş olduğumuz reklam filminde siyasal reklamcılığın ilkelerinden olan eleştirel ve negatif mesajlara yer verilmediği pozitif mesajların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Berger'e göre (1988) 'çekicilik üretme süreci' olarak ifade edilen reklam aslında 'bir iletişim biçimi' değil, etki yaratmak için iletişim biçimlerinin kullanılmasının bir yoludur²⁹ Bu bağlamda negatif reklamcılıkta üretilen karşılaştırmalı ve eleştirel mesajlara oranla pozitif reklamcılıkta sunulan olumlu mesajlar hedef kitle üzerinde olumlu etkiler bırakabilmektedir. Buradan yola çıkılarak iktidarın dilinin, reklama olumlu şekilde yansması şüphesiz ki iktidar partisi olması nedeniyle memnun bir tablo oluşturma gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de Ak Parti'nin siyasal reklam faaliyetlerinde pozitif reklamcılığı tercih ettiği görülmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Hasret. "Partilerin Seçim Kampanyaları Örneğinde Siyasal İletişim". Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004.
- Aziz, Aysel. *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
- Balcı, Şükrü. "Türkiye'de Negatif Siyasal Reklamlar: 1995, 1999 ve 2002 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 4/4 (2007): 122-142.
- Balcı, Şükrü ve Enes Bal. "22 Temmuz Genel Seçimleri'nde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı Bir Analiz". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 33 (2008): 5-28.
- Barthes, Roland. *Göstergibilim İlkeleri*. Çev. Berke Vardar ve Mehmet Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Berger, John. *Görme Biçimleri*. Çev. Yurdanur Salman. İstanbul: Metis Yayınları, 1988.
- Blumler, Jay G. ve Dennis Karanagh. "The Third Age of Political Communication: Influences and Features". *Political Communication*. 16/3 (1999): 209-230.
- Çamdereli, Mete. *Reklam Arası*. Konya: Tablet Kitabevi, 2006.
- Doğan, Adem. "Siyasal Reklamlarda 'Millet' Teması: Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 30 Mart Yerel Seçimi Örneği". *Turkish Studies*. 10 /2 (2015): 249-268.
- Erdoğan, İrfan. *İletişimi Anlamak*. İstanbul: Pozitif Matbaacılık, 2002.
- Fiske, John. *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. Süleyman İrvan. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1996.

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 4/4 (2007), s.122-142.

²⁹ John Berger, *Görme Biçimleri*, çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Metis Yayınları, 1988, s.131.

- Habermas, Jürgen. *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Haviland, William A., Herald E. L. Prins, Dana Walrath ve Bunny McBride. *Kültürel Antropoloji*. Çev. İnan Deniz ve Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- İşliyen, Mustafa. “Kodlama-Kodaçımı Bağlamında Ak Parti 30 Mart 2014 Yerel Seçim Reklamlarının İzleyiciler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Alımlama Analizi: Nevşehir Örneği”. *İletişim ve Diplomasi Dergisi*. 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Özel Sayısı, (2014): 25-47.
- Mutlu, Erol. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayıncılık, 2012.
- Özkan, Abdullah. *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: Tasam Yayınları, 2007.
- Özsoy, Osman. *Seçim Kazandıran Siyasal İletişim*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2009
- Sandıkçioğlu, Bilge. “Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Siyasal İletişim”, Ferruh Uztuğ ve Yasemin Özgün (der.). *Siyasal İletişim*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012: 2-28.
- Taş, Oktay ve Tarık Z. Şahim. *Reklamcılık ve Siyasal Reklamcılık*. Ankara: Aydoğdu Yayıncılık, 1996.
- Tokat, Adem. “2007 Genel Seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Siyasal İletişim Faaliyetleri ve Mesaj Stratejileri”. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Tokgöz, Oya. *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi, 2014.
- Tutar, Hasan. *Örgütsel Psikoloji*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2014.
- Williams, Raymond. *Anahtar Sözcükler*. Çev. Savaş Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Yalın, Bahar Eroğlu. “Siyaset ve Reklam İlişkisi Üzerine/Siyasal İletişimin Reklam Boyutuna İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 25 (2006): 169-180.
- Yaman, Fikret. “Reklamlarda Kullanılan Renkler ve Gazete Reklamlarının Nitel Analizi”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 38 (2014): 44-55.

Processing Cultural Elements in Political Advertisements: A Semiological Analysis on the AK Party 2017 Referendum Film

SELFİYE ÖZKAN

Abstract: *Political advertising which is one of the communication activities performed in the process of political campaigns, aims to influence the attitudes and behaviors of voters and to persuade them. In terms of political parties, political advertising has an important role. Political ads aim to provide a positive impact on electorate with use of different contents, themes, visual and voice. It is known that political advertising activities are closely connected to cultural elements, which comprise a set of beliefs that include language, values and myths of a society. Hence, political advertising includes cultural elements in ad contents. In this study, it is aimed to analyze AK Party's ad called "Strong Turkey with Yes" published in the process of the constitutional amendment referendum via semiotic analysis. Narrative structure of that ad has been analyzed in terms of target audience, color, sound, slogan, contrasts, and signifier-signified relationship.*

Keywords: *Political communication, Political advertising, Culture.*

Yayın Koşulları / Publication Rules

1. İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi üç ayda bir elektronik olarak yayımlanan, erişime açık hakemli bir dergidir. Bahar, Yaz, Güz ve Kış sayıları Nisan, Temmuz, Ekim ve Ocak aylarında yayımlanır.
2. İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi çok alanlı bir dergidir. Çevre, edebiyat, eğitim, etik, felsefe, hukuk, iktisat, iletişim, işletme, sanat, siyaset, şehir, tarih, toplum, uluslararası ilişkiler, yönetim ve yöntembilim alanlarında insana dair, özgün bakış açısına sahip akademik araştırma, inceleme ve çalışmalara yer verir.
3. Dergiye gönderilecek yazılar özgün olmalıdır, daha önce başka bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır.
4. Dergiye gönderilen makalelerin yazım bakımından son denetimleri yapılmış; yayımlanmaya hazır olarak gönderilmiş olmalıdır. Bu kapsamda, yazım yanlışları bulunan veya yazım koşullarını sağlamayan makaleler değerlendirilmeye alınmaz.
5. Editörler tarafından ön/biçimsel incelemesi yapılan eserler, değerlendirilmek üzere Yayın Kurulu'na sunulur. Yayın Kurulunca incelenen eserler, anonim en az iki hakeme gönderilir; hakemlerin raporları doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına; hakemden gelen rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yayımlanmamasına karar verilir. Yazar, verilen karardan, en kısa zamanda ve e-posta yolu ile haberdar edilir. Tamamlanmış veya düzeltilmiş yazı, Yayın Kurulu'nca tekrar hakeme gönderilebilir.
6. Yazılar Microsoft Word (Microsoft Office 98 ve üzeri sürümler) formatında olmalıdır. Yazı içinde resim, grafik, şekil veya tablolar kullanılmışsa, bu öğeler orijinal resim veya excel dosya olarak ayrı ayrı gönderilmelidir.
7. Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe veya İngilizce olabilir.
8. Başlık yazısının altında yazar veya yazarların adları sıralı olarak yazılmalıdır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazar veya yazarların unvanı ilk sayfanın altında (*) işareti ile gösterilir. Unvandan sonra, yazarın görev yaptığı kurum (Üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adı belirtilir. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.
9. Makalelerde, 120-150 kelime arası Türkçe ve İngilizce öz / abstract, 5 kelimeyi aşmayacak şekilde anahtar kelime yer almalıdır. Türkçe makalelerde, Türkçe öz ilk sayfada; İngilizce abstract ise başlığı ile birlikte yazının sonunda yer alır. İngilizce makalelerde ise İngilizce abstract ilk sayfada, Türkçe öz başlığı ile birlikte yazının sonunda yer alır.
10. Dergiye gönderilen yazılarda Chicago dipnot-kaynakça sistemi kullanılmalıdır. (bkz. Atıf ve kaynakça yazım kılavuzu ve son sayısında çıkan makale örnekleri).

11. Yazıyla birlikte yazarın (veya yazarların) iletişim bilgileri (adı, unvanı, çalıştığı kurum, açık adresi, kolay ulaşım sağlanabilecek telefon numaraları, elektronik posta adresleri, ORCID ID vb.) editörlere ulaştırılmalıdır.

12. Yayına kabul edilen yazıların yazar(lar)ı tarafından “Etik Sorumluluk Beyanı Formu” doldurularak editörlere iletilmelidir.

Ayrıntılı bilgi için bkz., <http://insanveinsan.org/yayin-kosullari>

For “Publication Rules” in English, see, <http://insanveinsan.org/en/yayin-kosullari>

Yazım Kuralları

A4 Kağıt düzeni

Kenar boşlukları: Sol: 3,5 cm Sağ: 3,5 cm Üst: 2,5 cm Alt: 2,5 cm

Metin içi

Yazı tipi: Times New Roman

Punto büyüklüğü: 12 pt

Hizalama: İki yana yaslı

Paragraflarda girinti boşluğu: Sol: 0 pt Sağ: 0 pt Özel: Yok

Paragraf aralığı: Önce: 8 pt Sonra: 0 pt Satır aralığı: Tek

Alıntı paragraflarda girinti boşluğu: Sol: 30 pt Sağ: 0 pt Özel: Yok

Başlıklar

Yazı tipi biçimi: Koyu

Başlıklarda Yalnızca İlk Harfler Büyük olmalı (“ve”, “veya”, “ile” gibi bağlaçlar küçük harfle yazılmalıdır).

Yazı tipi: Times New Roman

Punto büyüklüğü: 12 pt

Paragraf girinti boşluğu: Sol: 0 pt Sağ: 0 pt Özel: Yok

Paragraf aralığı: Önce: 10 pt Sonra: 0 pt Satır aralığı: Tek

Başlık numaralandırma

Çalışmalar Öz, Giriş, Sonuç, Kaynakça dışında uygun sayıda (en az iki) alt başlık içermelidir. Öz, Abstract, Giriş, Başlık ve Alt Başlıklar, Sonuç ve Kaynakça için hiçbir numaralandırma kullanılmamalıdır. Başlık ve alt başlıklarda kelimelerin ilk harfleri büyük, bağlaçlar küçük olmalıdır ve tümü koyu olmalıdır.

Dipnotlar

Yazı tipi: Times New Roman

Punto büyüklüğü: 9 pt

Hizalama: İki yana yaslı

Paragraf girinti boşluğu: Sol: 0 pt Sağ: 0 pt Özel: Yok

Paragraf aralığı: Önce: 0 pt; Sonra: 0 pt; Satır aralığı: Tek

Kaynakça

Yazı tipi: Times New Roman

Punto büyüklüğü: 12 pt

Hizalama: İki yana yaslı

Paragraf girinti boşluğu: Sol: 0 pt Sağ: 0 pt Özel: Asılı (Değer: 0,7 cm)

Paragraf aralığı: Önce: 2 pt Sonra: 0 pt Satır aralığı: Tek

Tablo, Şekil, Grafik, Resim, Fotoğraf başlıkları

Yazı tipi biçimi: İtalik

Başlıklarda Yalnızca İlk Harfler Büyük olmalı (“ve”, “veya”, “ile” gibi bağlaçlar küçük harfle yazılmalıdır).

Yazı tipi: Times New Roman

Punto büyüklüğü: 12 pt

Paragraf girinti boşluğu: Sol: 0 pt Sağ: 0 pt Özel: Yok

Paragraf aralığı: Önce: 10 pt Sonra: 0 pt Satır aralığı: Tek

Tablo başlıkları tablonun üzerinde, Şekil, Grafik, Resim başlıkları ise şekil veya grafiklerin altında verilmelidir.

Tablo veya Grafikler aşağıdaki gibi numaralandırılmalıdır.

Tablo 1: Tablo Başlığı

Grafik 2: Grafik Başlığı

Tablo içerikleri

Tablolar (satır, sütun ve hücreler) düzenleme sırasında karışıklığa ve veri kaybına yol açmayacak şekilde hazırlanmış olmalıdır. Bu çerçevede, makalelerde kullanılan tablolar, Word belgenin dışında, ayrıca Excel dosya içinde gönderilmelidir.

Şekil veya grafikler

Şekil veya grafikler Word dosya dışında, ayrıca Excel dosya olarak gönderilmelidir.

Resimler

Resim formatında olan öğelerin çözünürlüğü yüksek olmalı; resim öğeleri Word dosyanın haricinde, ayrıca yüksek çözünürlüklü resim dosyası olarak gönderilmelidir (Çözünürlük en az 300 DPI olmalıdır).

Yazıma ve atıflara dair diğer hususlar

Kitap, Dergi, Ansiklopedi vb. eserlerin yazımında bu tür eserler tırnak içine alınmalı veya koyu yazılmamalıdır. Kitap gibi eserler genel yazım kurallarına göre italik yazılmalıdır.

Dipnot ve kaynakça için Chicago dipnot ve kaynakça sistemi kullanılmalıdır.

Atıf ve kaynakça yazım kılavuzu için bkz.

<http://insanveinsan.org/form/Dipnot-kaynakca-yontemi.pdf>

Ayrıca, atıf ve kaynakça örneği için son sayının makalelerini inceleyiniz.